

Ürəyinizdə Günəş olsun, saygılı yurddaşlarımız!

Bu gün Azərbaycanın toplumsal-siyasi yaşamını əks etdirən xeyli sayda yazılı basın yayını var. Ancaq elektron basın yayını aktivləşdikcə bir çox qəzet və jurnallar meydanda qala bilməyib sıradan çıxırlar. Ayaqda qalmaq üçün qıraqdan maddi yardım alanlar isə gərəkən yöndə çalışmır, "yardımçı"nın tələb və şərtləri ilə işləməli olurlar. Sonucda basın sistemi gücdən salınır, milli şüurun dirçəlməsi aradan qalxır. Oxucu cəsarətli söz eşitmir. Artıq toplumsal yaşamdakı neqativ olayları sadalamaq elə bir cəsarət tələb eləmir. Hər kəs sadalanan neqativ halları gündəlik özü görür, izləyir. Bunları qıraqdan ona deməyə gərək qalmır. Başqa cür desək, şablon bilgiler verən basın sistemində ehtiyac özünü doğrultmur. Beləliklə, basın sistemi ya mövcud siyasal re-

Göylü ATALI

jimi qoruyur, ya da ən yaxşı halda rejimin ayrı-ayrı ünsürlərinin talançılığından, özbaşınalığından bəhs edir. Bununla heç bir halda milli şüurun dirçəlməsi baş tutmaz. Milli şüurun da dirçəlməsi yoxdursa, nə pozulmuş gediş dəyişə bilər, nə də gələcəyə umud yaranar. Əlbəttə, biz, bir dərgi olaraq, düşünürük ki, bu boşluqları doldura bilərik. Sadəcə zaman-zaman milli dəyərlərimizi tanımaq, qorumaq yönündə çalışmalarımızla öhdəmizə düşənləri yerinə yetirmək istəyirik. Bilirik, onsuz da oxucu sayı azdır. Olan-qalan da çətin yaşamın sınağı qarşısında böyük məsələlər haqqında düşünə bilmir, ya da düşünmək istəmir. Hamı güzəran çətinliyinin qarşısında tənitiş durumunda olduğundan böyük dərddə düşünməyə və daşımağa gücü qalmır. Buna baxmayaraq, insanlarımız böyük dərddə, yeni milli sorunları tanımaq gərəkdir. Bunsuz qurtuluş yolunu bulmaq mümkün deyil. Çünki əsas sorun güzəran sorunu deyil, əsas sorun milli kimliyin itirilməsi sorunudur. Milli kimliyimiz aşılındığı, mənəvi qıtlıq yarandığı üçün heç kim başqalarına, eləcə də dəyərlərə sayğı duymur, yeyinliklə təbəqələşmə gedir və dərinləşir. Heç kim dövlətin heç bir strukturundan razılıq etmir. Nədəni məmurun iş yarıtmazlığında görürlər. Məmur dəyişir, ancaq durum dəyişmir. Çünki rejim, quruluş, yönətimçilik yerində qalır.

Dövlətimiz bağımsız olandan üzə bu yana oxullarda öyrəncidən zorla pul toplayırlar – təmir pulu, pərdə pulu, qızdırıcı pulu və başqaları. Neçə eyitim baxanı (təhsil naziri) dəyişib, ancaq durum yaxşılığa doğru dəyişməyib. Televiziyalar yarımçıqlıq adamların əxlaqa uyğun olmayan verilişlərini, musiqilərini yayınlayır. Neçə başçı dəyişib, ancaq durum yaxşılığa doğru dəyişməyib. Eləcə də səhiyyə sistemində, eləcə də hüquq sistemində və b.k. Milli düşünənlərimiz yoxdur, az sayda olanı da qoruya bilmirik. Deməli, öncə güzəran davası aparmaq yox, milli şüurun oyanmasının davasını aparmaq gərəkdir. İnsanlarımız milli şüura yiyələnmediyi üçün biliksiz, cəsarətsiz və başıqapazlı olur. Ona görə də heç nəyə, heç bir gedişə dirəniş göstərmək alınmır. Bütün bunları gözə alıb, biz öz dərgimizlə milli şüurun gəlişməsinə qulluq eləmək istəyindəyik.

İstəkli oxucu, sən də bacardığını elə – heç olmasa oxu, düşün, yaz, təklif ver. Dəyərlərimizi tanıyaq, içimizə çevirək, mənliyimizi birləşdirək və pozulmuş gedişə birgə dirəniş göstərək!

“Ata Günü” (Asif Atanın 80 illik) Törəni

Ocaq Günsırası ilə 25 Ata Ayı (sentyabr) Asif Atanın anadan olduğu gündür. Günsıranın bu gününü Mütləqə İnam Ocağı “Ata Günü” Törəni kimi həyata keçirir. Törən yalnız Ocaq Evladlarının qatqısı ilə keçirilir. Ancaq bu il (37-ci il – 2015), Asif Atanın 80 illiyi ilə üst-üstə düşdüynə görə, törən qismən fərqli biçimdə, Ocaqsevərlərin qatqısı ilə keçirildi.

Törənin bədii parçasında kanonların çalğısı (Atanın harayları-musiqidə), muğam üçlüyünün ifaçılığında və sazda milli ruhun musiqi örnəkləri dinləndi. Eləcə də poeziya örnəkləri yer aldı. Əsas qonu isə Asif Atanın ömrünə, işinə yönəlik biçimdə hazırlanmışdı. Çıxışlar da əsasən bu qonuda dinləndi. Bu çıxışlardan ayrı-ayrı parçaları oxucuların diqqətinə sunuruq.

Mütləqə İnam Ocağının Yüklümlüsü Soylu Atalı: Ürəyinizdə Günəş olsun, saygılı yurddaşlarımız! Hər birinizi “Ata Günü” Törəninə (Asif Atanın 80 illiyi qarşısında) qutlayıram, hər birinizə təşəkkür edirəm ki, bu gün bizimlə bu uca şəxsiyyətin adı, işi yörəsinə toplaşmışınız. Bildirmək istəyirik ki, Asif Ata ulusal, insanca, bəşərcə bir sistem yaradıb. Bu bir həyat sistemidir. Bu həyat sistemində hər şey öz yerinə qoyulub. Yəni yaşam üçün, insanın ayaqda qalması üçün, toplumsal yaşamın nizamı üçün o, öz ulusal, xəlqi dəyərlərinin üzərində ciddi bir sistem oluşturdubdur. Özünün bütün şüurlu həyatında bu sistemi həyata keçirməklə uğraşmış. Bu gün də Asif Ata Ocağı onun prinsiplərini, istəklərini gerçəkləşdirməklə, yaşatmaqla uğraşır. Bunların yaşadılması üçün çox az sayda Ocaqçılar olduqca ciddi fədakarlıqlar edir, böyük ləyaqətlər göstərirlər. Mən bunu sizə sunmağı özümə borc bilirəm. Onların çalışmalarını bu gün adi sözlə ifadə etmək mümkün deyil. Bu, öz soyu qarşısında, öz ulusu qarşısında, hətta böyük anlamda desək, bəşər qarşısında göstərilən bir ərđəmdir, qeyrətdir, hünərdir. Onlar Atanın və Onun ulusunun qarşısında ruhsal təqdir qazanıblar.

Ocaqçılar Asif Atanın işini yaşatmaq üçün hər çür özündənkeçmə, qeyrət göstərənlərdir. Boğazlarından kəsirlər, xalqın içinə gedirlər, görüşlər keçirirlər, Asif Atanın ədəbiyyatlarını yaradırlar, ədəbiyyatların üzünü köçürürlər, öz yatırımları ilə Asif Atanın kitablarını çap edirlər, onu umacaqsız olaraq soydaşlarımıza hədiyyə edirlər, bu cür fədakar bir üsul mövcuddur Ocaqda.

Asif Atanın Dünyabaxışının Məbədi – İnam Evi tikilir. Bu, Günev Atalının ərdəmliyi ilə ortaya gələn bir hünərdir. Bir çağlar ona çox ciddi əngəllər yaradırdılar, öyrədilmiş adamları onun üstünə göndərirdilər, hay-həşir salırdılar, ancaq bütün bunlara baxmayaraq, Günev öz amaldaşlarına söykənərək, Məbədin əsasını qoydu, onun tikintisi bir yerə qədər başa çatdırıldı. Orada tədbirlər keçirəcəyik, xalqın dəyərlərini özünə tanıtdırmaq işlərimizi davam edəcəyik.

Bizim bacımız Ulusəs evinin bir odasını Ocağa verib, biz orada tədbirlər keçiririk, soydaşlarımızla söhbətlər aparırıq. Neçə ildir umacaqsız olaraq belə bir qulluq göstərir Ocağa.

Nurtəkin, Göylü və Üstün Atalılar, lap erkən yaşlarından (19-20 yaşlarından) başlayaraq, Ocağa ömür verirlər. İlk çağlarda Asif Atanın Yolunun sonunu görmürdülər, anlamırdılar, ancaq onun işini həyata keçirirdilər. Bu gün bu əməlləri dərk edərək gerçəkləşdirirlər. Azərbaycanı qarış-qarış gəzirlər, Sumqayıtda, Bakıda, rayonlarda görüşlər keçirirlər, mənim görüşlərimi təşkil edirlər. İndiyə qədər Azərbaycanın 50-yə yaxın rayonlarında olmuşuq. Bəzilərində bir neçə dəfə, eləcə də köylərdə olmuşuq. Gənclərimizin aqlında Azərbaycanın obrazını yaratmağa çalışmışıq. Gənclərimizin, Azərbaycanımızın indiki durumuna baxaraq, onu küçümsəmələrinin doğru olmadığını onlara anlatmağa çalışmışıq. Bu gün Azərbaycana gənclərimiz əsasən üzdən baxırlar. Yenə orta yaşlı nəslin aqlında Azərbaycan obrazı bəlli səviyyədə var. Nə yazıq ki, gəncliyimizdə yoxdur. Ayrı-ayrı gənclərimizi çıxıram, təbii, bu çox azdır, barmaq sayda gəncləri özüm vurğu eləmək istəmirəm. Çoxluq etibarilə Azərbaycana balaca baxırlar. Azərbaycana inanmırlar, onun gələcəyi haqqında düşünmürlər. Heç kim ömrünü, düşüncəsini ona həsr eləmək istəmir. Ancaq biz buna baxmayaraq, zaman-zaman çox qapılar döydük, çox qapılar üzümüzə bağlandı. Döydüyümüz on qapıdan üçü üzümüzə açılıb. Ən çox oxullara üz tuturuq, çünki gənclik əsasən ordadır. Yüksək oxullarda da, orta oxullarda da görüşlər keçirmişik. Bizim üzümüzə qapı bağlayanların əməllərinə baxmayaraq, heç bir vaxt həvəsdən düşməmişik, heç bir vaxt usanmamışıq, yorulmamışıq. Yorulmağı özümüzə yasaq eləmişik. Azərbaycanın dərdi, qayğısı beş günün içində oluşmayıb. Azərbaycanın sorunları min ildir başlayıb. Minillik sorunları aradan qaldırmaq üçün, ruhsal anlamda aradan qaldırmaq üçün, üç gün, beş gün, üç il, beş il, ya da əlli il çox azdır. Bu baxımdan biz onu anlayırıq, aqlımıza, ürəyimizə yazmışıq ki, Asif Atanın işi, harayı, görəcəyi əməllər hələ qabaqdadır. Aşılması dağlar hələ qabaqdadır. Heç vaxt arxayınlaşmırıq, heç vaxt bu bizim içimizdə eqoizm elementləri yaratmır, biz özümüzün şöhrətimizə küsənmirik. Demirik ki, "biz qoçağıq, başqaları qoçaq deyil, ona görə də kimlərsə bizə minnətdar olmalıdır". Belə xülyalar bizim aqlımızdan keçmir, çünki Asif Ata bizə gərəkən ruhsal tərbiyəni verib...

İndi Asif Ata kimliyi ilə bağlı bir neçə kəlmə söz demək istəyirəm. Asif Ata bizim üçün kimdir? Toplumda fərqli yanaşmalar var. Bu gün də Asif Atanın çalışmalarına 70-ci illərin pəncərəsindən baxanlar var. Ancaq 70-ci illər elə 70-ci illərdə qaldı. O vaxt Asif Əfəndiyev dönəmi idi. Asif Əfəndiyev ədəbiyyat ələşdiricisi (tənqidçisi) idi. Ədəbiyyat ələşdiriciliyi araçılığı ilə öz ideyalarını topluma sunmağa çalışırdı. Bilirsiniz ki, sovetlər dönəmində bu nə qədər çətin idi. Bu çətinliyə görə Asif Ata müxtəlif üsullardan yararlanıb. O üsullar-

dan biri də, dediyimiz kimi, ədəbiyyat ələşdiriciliyidir. Asif Atanın 59-cu ildən çalışmaları var. O, yaxın insanlara belə deyər ki, biz özümüz milli dövlətimizi yaradacağıq. Bununla da özümüzü bir millət olaraq ifadə edəcəyik. Bu fikirləri yaymaq üçün müxtəlif görüşlər keçirir, söhbətlər aparırdı. Bu söhbətlər Azərbaycan Dövlət Universitetində, “Etik və Estetik Tərbiyə Klubu”na çevrilir. Orada öz ideyalarını deməyə başlayır, ancaq onun burada çalışmaları çox uzun sürmür. Universitetdə duyuq düşürlər, başa düşürlər ki, Asif Əfəndiyevin səsi “qorxuludur”, onun çağırışları milli olduğu üçün sovet imperiyasının prinsiplərinə uyğun deyil və onların başı ağrıya bilər. Odur ki, müxtəlif bəhanələrlə klubu bağlayırlar. Asif Ata başqa cür çalışmalara keçir (fəaliyyət göstərir). İş ora gəlib çatır ki, DTK-nın güclü təqibləri başlayır. Bu təqiblər başlayanda Asif Atanın yörəsində olan insanlar qaçıb dağılırlar. Bu gün o insanlardan üzde olanları da var, ancaq mən onların adını hallandırmaq istəmirəm. Yeri də deyil, gerek də deyil. O hallandırma bizə heç nə vermir, ancaq bu bir faktdır. Asif Atanın yörəsi boş qalır. Onda o bu qərara gəlir və deyir ki, “düşündük, daşındıq, Ocaqlaşma yolu tutduq”. O, öz yörəsindəki insanlara anladır ki, Azərbaycanın indiki səviyyəsi ilə milli dövlət yaratmaq və onu istədiyimiz şəkə salmaq mümkün deyil. Buna görə də mütləq Ruhsal Dirçəliş gərəkdir. Bu yol hara qədərdir, biz onu deyə bilmərik. Nə qədər çəkəcək, 100 ilmi çəkəcək, 500 ilmi, 1000 ilmi, yenə onu deyə bilmərik. Ancaq bu gün bu işi, bu yolu başlamaq gərəkdir. Bu yolu başladı. 79-cu ildə “klub”un məğzini ümumiləşdirərək, Ocaq elan elədi, klub sədri Asif Əfəndiyev “Asif Ata” çağırıldı. Belə düşündülər ki, Ocağın sədri olmaz, Ocağın Atası olar. Ata sözü (dədəlik, atalıq) qədim türklərdə ideya kimi olub, həm də həyat nizamı kimi olub. Biz bunu Dədə Qorquddan da bilirək, başqa türklər ona Qorqud Ata deyirlər. Ata sözü xristianlıqdan gəlmir. Xristianlıq türkün dədəlik-atalıq ideyasının yanında dünənki olub. Atalıq ideyası mənəvi yoldur. Bu yol xalqa qible yaratmalıdır, yön verməlidir.

Asif Ata özünün dünyabaxış sistemini yaratdı, yəni “Azərbaycanımız-Azərbaycançılığımız” dəyər sistemini yaratdıqdan sonra onun üzərində özünün İnam Sistemini qurdu. Öz İnamını topluma sunmağa başladı. Onun istəyi bu idi ki, Azərbaycanda, onun özünü içindən yönədən şəxsiyyətlər olmalıdır. Öz içindən. Qıraqdən onu yönəntələr doğru yönəntmir. Qıraqdən gələn qüvvələr Azərbaycanı küçümseyir. Asif Ata hesab elədi ki, Azərbaycan öz içindən yönəlməlidir, hər mənada – siyasal mənada da, ideoloji mənada da, ruhsal mənada da. Bütün bunların hamısının özülündə ruhsal yönəntim dayanır. Çünkü “Adam İnsan olmayınca dünya düzəlmir”. Qədim tariximizdə olub belə çağırışlar, Zərdüştün çağırışı olub ki, dünyanın düzəlməsi üçün insan içdən dəyişməlidir. Hürufilərimizdə, Nəimidə, Nəsimidə olub ki, insan içdən öz anlamına yetməlidir. İnsan içində Allah gəzdirir. Allahlıq siqləti var onda, ona yetməyincə dünyanı düzgün yönəntməyəcək. Semit dünyabaxışı bizə köləlik gətirdi. İnsanın içindəki Allahı öldürdü, onu bəndələşdirdi, mütələşdirdi. İnsan o qədər küçümşənildi ki, onun gözünün baxarı daraldı. Onun başının üzərindən göylər çəkildi. O, başqalarının çətiri altında özünü kölgədə gördü. Ona görə də ruhumuz zaman-zaman parçalandı, zaman-zaman kiçildik, bu günə gəlib çatdıq.

Asif Ata öz dünyabaxışının əsasını milli və bəşəri (təməl) prinsiplər üzərində qoyub. Bu təməl prinsiplər bütünlüklə semit təməl prinsiplərinə yaddır. Asif Atanın baxışına görə Dünya özünün Əzəli, Əbədi, Kamil, Sonsuz Dünyalıq mənəsindən yaranıb. Ancaq semitlər deyir ki, dünya bir baxışla altı gündə yaranıb. Özü də bunu peyğəmbərlərə Allah deyir. Allah Cəbrayıl araçılığıyla deyirdi. Məcəzi anlamda götürsək, Asif Ataya da Allah deyir, yəni içindəki Allah deyir. Onun içindəki səs, içindəki vəhy ona deyirdi ki, dünya yaradılmayıb, dünya yoxdən yaradıla bilməzdi. Əgər dünya yoxdən yaradılarsa idi, onda

bu Allah harda idi, nə deməkdir? Dünya və Allah birliyi var Asif Atanın dünyagörüşündə. Allah-dünya ayrılığı yoxdur. Bu çox böyük bir məsələdir. Türkün baxışından, mahiyyətindən gəlir. Onu da deyim ki, dünya Atanı eşidəcək, eşitməyəcək, necə düşünəcək, haqqında nələr deyiləcək, bunların heç birini saymadan, Asif Ata, türkün mahiyyətindən gələn öz dünyabaxışını ortaya qoydu. Mən sizi əmin edirəm, bunu yazılarımda da qeyd etmişəm, Asif Atanın İnamı bəşəridir, çünkü millətdən başlayır hər şey. Bəşər də millətdən başlayır. Asif Ata türk millətini semit basqısı altından çıxarır. Bu gün bütün dünya, hindi, çini çıxsaq, hamısı semit basqısı altındadır. Semit dünyagörüşü cəhalət yayır, gerilik yayır. Fərqi yoxdur, bu xristianlıqdır, İslamdır, ya Musevilikdir. Millətlərin varlığını rədd edir, ləğv edir. Asif Ata türkün mahiyyətindən gələn bəşəri dünyabaxış yaratmaqla, türkü semit basqısından çıxarır və ona (türkə) yeni sima yaradır. Bəşəri sima yaradır. Bəşəriyyətə söz deyən xalq mənliliyi ortaya gətirir. Yetər ki, xalq onu eşitsin. Eyni halda bəşəriyyətə milli sima yaradır. Bəşəriyyətə milli sima o deməkdir ki, bəşər millətdən başlayır, milləti ləğv eləmək olmaz. Millətə özgün uca keyfiyyətlərin üzə çıxarılması bəşəriyyətin simasını yaradır. Semit baxışında millət ümmətlə əvəz olunur. Millət yoxdur orda. Əgər millət yoxdursa, onun mədəniyyəti də yoxdur, onun dili də yoxdur, onun anasının laylası da yoxdur. Beşiyimizin başında anamız bizə layla çalır. Öz dilini bizim şüurumuzun altına yeridir, əmniyyətə götürür. Biz ona sadıq qalmırıq, “ölümümüzü ərəbcə ağlayırıq, dirimizi başqa dildə uğurlayırıq”. Dilimizə meyil edənə, milliliyimizə, varlığımıza meyil eləyəne kafir deyə damğa vururuq, lənətləyirik. Ərəbçiliyi qoruyuruq içimizdə.

Biz ərəb xalqına qarşı deyilik, ingilis xalqına qarşı da deyilik. Ancaq ərəbçiliyə qarşıyıq, ingilisçiliyə qarşıyıq. Əgər türk özünün imperiyasını yaradarsa, başqa xalqları basqısı altına alarsa, mədəniyyətini sıxışdırarsa, dəyərlərini heçə çevirərsə, belə türkçülüüyü də rədd edirik. “Çılıq”, “çülük” məsələsi olduqca humanist, milli-bəşəri olmalıdır. Ayrı-ayrı adamlar düşünməsinlər ki, biz niyə türkçüyük. Özümüz türkçü olduğumuz halda, ərəbçiliyi niyə inkar edirik. Çünkü ərəbçilik, farsçılıq bizə qarşı şovinizm deməkdir. Bizə qarşı assimilyasiyaedici bir səviyyə deməkdir. Ona görə də biz o cür “çılığı” rədd edirik.

Bu gün meydanda başqalarının, bizə qarşı olan qüvvələrin, konkret Avropanın, Batının özünün türkçülük ideyası var, gəncliyimizin şüuruna etki göstərir. “Turan imperiyası olacaq, hamı da bizim kiçiyimiz olacaq”. Belə əhvalar gətirirlər. Mənəvi Turançılıq gözəl şeydir, Turan birliyi böyük şeydir, ancaq rədd olsun filan xalq, yalnız biz var olaq, belə təbliğat var. Türkiyədən gələn qonaqlarım var idi, bunu mənə açıq deyirdilər, sizin türkçülüyünüz insançılığa əsaslanır. – Bəs nəyə əsaslanmalıdır? Başqa cür türkçülük mü olar? Vəhşi türk ideyasını dirildirlər başqalarının ağılında. Belə türkçülük ideyası olmaz. Asif Atanın İnamı türkçülüüyü yeni aşamaya qaldırır, İnam türkçülüüyü, İdrak türkçülüüyü, Mənəviyyat türkçülüüyü, İradə türkçülüüyü deyə onun harayını çəkir, onun hər birini açır. Mən bunu indi açə bilmərəm. Vaxt məsələsi var.

Asif Ata İnsana ən yüksək qiyməti verir. İnsan haqqında yüksək tərif deyib: “İnsan daxilində Mütləq gəzdiren, şəraitdən, mühitdən, zamandan üstün olan, Mütləqiliyə meyil eləyən və Mütləqləşməyə qadir olan ruhani varlıqdır”. Buna doğma qiymət yalnız Hürufilərdə olub, ondan qabaq olmayıb. Ən böyük Avropa bilginləri insanı kiçildiblər. Ata Aristoteli qınayırdı: Aristotelin fikrincə “insan adlanan əyri ağacdən heç nə düzəltmək mümkün deyil”. Asif Ata da deyirdi ki, əgər bu belədirsə, onda bəşəriyyətə Aristotel fəlsəfəsi gerek deyil. Nəyə gərəkdir sənin fəlsəfən, əgər insandan heç nə olmayacaqsan?! Ataya görə hər şey insana bağlıdır. İnsan dəyərdir, dəyəri insan yaşadır, sabaha o aparır. Bütün çalışmalar insan üçündür. İnsan heçdirsə, onda çalışmaların anlamı yoxdur.

Semit baxışlarında insanı qul sayırlar, bəndə sayırlar, Allahın heyvanı sayırlar. Bilirsiniz, “ovçı Boqa” deyirdi İsa insanlara. İnsandan qoyun düzəldirlər, qul düzəldirlər. Asif Ata isə insandan Allah düzəldir. Bütün baxışların içərisinə girirsən – insan kiçilir. Asif Atanın dünyabaxışına üz tutanda görürsən ki, o, təkəcə özünü sunmur, demir ki, mən hər şeyəm, qalanları heç kimdir. Tərsinə, Asif Ata deyir ki, mənim yolum, baxışım, insanların ayağını yerdən qaldırıb onu göylərə qovuşdurmaq üçündür. Onun Ocağı da bu gün bu istəkləri yerinə yetirir. Bax, bu, Asif Atanın, dünyaya, insana münasibətidir, mən qısaca deyirəm. Bir az tutuşduraraq deyirəm. Asif Atanın baxışı özündən öncəki baxışları qəbul etmir. Deyir ki, İnamda yalan olmamalıdır. İnsanı uşaq yerinə qoymaq olmaz. Bağça səviyyəsində insanlara yol göstərmək olmaz.

Haqq verirlər yalana. Ona görə cənnət yarandı, cəhənnəm yarandı ki, insanları ağıllandırsınlar. Belə ağıllandırmaq olmaz insanı. Cənnətə çağırırlar insanı. Hara çağırırsan?! “Cənnətdə nə isti var, nə soyuq, nə əzab var, nə əziyyət, hər şey hazır qızıl məcməyilərdə qarşına gətirilir. Hər şeydən pak zövcələr qulluğunda durur”. Tüfeyli həyatdır bu. Əxlaqsız həyatdır bu. İnsanı belə şeyə çağırmaqlar. Aldatmaqlar belə şeylər. Ya da “insanı qaynadacaqlar, onlara qan-irin içirdəcəklər, min il boğulacaq, ancaq ölməyəcək. Çünkü “əzabımızı daddırmaq istəyirik” deyir Allah. Bunu Allahın dilindən söyləmək əslində onu inkar eləməkdir. Belə Allah olmaz.

Asif Ata Allahın anlamını yeni aşamaya çıxarır, bu anlamı dirildir. Asif Ata deyir ki, insan içində Mütləq gəzdirir, şərait ona imkan vermir, dövlət ona imkan vermir, yəni hakimiyyət. Cəmiyyətə ona imkan vermir. İnsanın içindəki Allahlığı öldürür. Dünyanın Dünyalıq mənası var, həyatın Həyatlıq mənası var. İnsanın İnsanlıq mənası var. İnsanlıq dünyalığın bir cəhətidir. Allah anlamına özgündür insanlıq. O anlam ki, o anlamı insan öz içində daşıyır. İnsan o anlama yetəndə başı göylərə çatır. Qüdrətli olur, millətə yiyə çıxır, insana yiyə durur. Kütbeyin, zavallı, qorxaq, məzlum insan heç nəyə yiyə dura bilməz. Zavallıdan insana yiyə olmaz. Səhərdən axşama özünün cənnətini düşünəndən millətinə nə xeyir, bəşəriyyətə nə xeyir?! Hamısı eqoist olub. Kimi dindirirsən əlində təsbeh, zikir eləyir cənnət üçün. Millət bu günə gəlib düşüb. Beş nəfər tapmırıq ki, millətin dərini paylaşaq. Bir yandan Avropaçılığın hədəyanlığı, bir yandan da (Doğuda) İslam qaranlığı birləşib. Guya ayrıldılar, bir-birinə qarşıdılar. Yalandır. Bu iki baxış bir-biriylə savaşırmır. Bunların hər ikisinin etkisindən çıxmaq gərəkdir. Özəllikcə Avropa hay-həşiri olan demokratiyadan. Demokratiya qarşıdurmadır. Yaxşı şey kimi düşünmüşdülər guya, ancaq demokratiya iki min ildir yaranıb. Perikilin Afinada yaratdığı demokratiya bu günə qədər quruluşun içindən çıxmadı. Həmişə quruluşa qulluq elədi. Quldarlıq demokratiyası, feodalizm demokratiyası, kapitalizm demokratiyası, sosializm demokratiyası. Bir sözlə, quruluş demokratiyası. Asif Ata quruluşa qarşı çıxır. Heç bir din quruluşa qarşı çıxmadı. Quldarlığın içində yarandı xristianlıq, Quldarlıqla döyüşmədi. Yenə də qul qul idi. İslam feodalizmin içində yarandı. “Quran”ın bütün ayələri, demək olar ki, feodalizmin yasalari əsasında. Bəlli “Qənimət” surəsi, “əl-Əhzab” və b. Biz heç kimin heysiyyətinə toxunmaq istəmirik, biz öz düşüncəmizin həqiqətini deyirik. Biz öyrənmişik bunları, havadan demirik. Heç kimi süni şəkildə aşağılamaq fikrimiz yoxdur. Hal budur, mənə budur. Semit baxışında bizim milli kimliyimiz aradan gedir, ümmət olanda millət yox olur.

Tək bizim yox, bütöv bəşər həyatında milləti ləğv eləməyə girişən üç ideologiya olub – mən bunu yazmışam – biri 7-ci yüzildə İslam, biri kommunizm, biri də küresəlləşmə – Batıçılıq. İslamda ümmətdir, millət yoxdur. Orda, ərəb var, ərəbin dili var, mədəniyyəti, ibadəti, hər şeyi var, türkün qatqısı yoxdur.

Kommunizmdə onun kimi. Vahid millət ideyası var. Kommunizmə görə bütün millətlər ləğv olunacaq, bir millət qalacaq. O millət də Leninin devrim sonucunda, çaldığı qələbə sonucunda yəqin ki, rus olacaqdı. Rus olmasaydı, başqası olsaydı da, fərqi yoxdur.

Üçüncü – küresəlləşmə. Bu gün bizə Batı demokratiyası sıırırlar. İçinə yaxşı baxın, küresəlləşmə nə deməkdir. Dünyaçılıq deyil, dünyalaşma deyil. Bizi avam sayırlar ki, sizin texnologiyanız yoxdur, siz sürüsünüz. Gəlin bizə qoşulun, sizi adam edək. Ancaq Batıda ailə ölüb, əxlaq ölüb, hər şey ölüb, elm göyə dırmaşsa da. Elmlə insanlığın arasında uçurum yaranıb. Batı demokratiyasında təkçə (vahid) mədəniyyət ideyası təbliğ olunur. Təkçə mədəniyyət təkçə millət deməkdir. Əgər mədəniyyət təkçədirsə, millət də təkçədir. Çünkü hər millətin özünün mədəniyyəti olar. Bəs mənim anamın laylası necə olacaq, muğamım necə olacaq? Sazımı harda, hansı dildə çalacam – ərəb dilində çalacam, ingilis dilində çalacam, yoxsa rus dilində?! – Milli kimliyimizin üstündən xətt çəkilir. Milli şüurumuz alt-üst olur, pozulur. Asif Ata bunlara qarşı çıxırdı. Asif Ata deyirdi, nə qədər ki, millət öz içində öz dəyərlərini tanımır, tapmır, ona söykənmir, dayanmır, o, gücsüz və dağınıq olacaq. Azərbaycan qədər dünyaya dəyərlər verən bir xalq bu gün neçə yerə parçalanıb. Əlimiz ürəyimizin üstündə qalıb Təbrizimizdən ötrü, Borçalıdan ötrü, Göyçədən ötrü, Dəmirqapıdan ötrü. Əlimiz yetmir, çünkü ruhumuz parçalanıb, ruhumuz dağılıb. Ruhumuzun birliyi yoxdur. Hərəmiz bir mədəniyyətin basqısı altındayıq. Asif Atanın ideya prinsipləri bütünlüklə öyrənilsə, onun içindən millət çıxar, insan çıxar, vətən çıxar, bəşər çıxar. Semit dünyabaxışlarında vətən yoxdur. Yalandan deyirlər “vətən imandandır”. Yalan söhbətdir. Hansı vətən imandandır əgər dünya fanidirsə, əgər millət yoxdursa?! Millət vətənə bağlıdır. Daha doğrusu, vətən millətə bağlıdır. Əgər millət yoxdursa, onda vətən nə deməkdir?! Əgər insan sürüdürsə, vətən nə deməkdir?! Vətən insanı insan eləyən, xalqı xalq eləyən dəyərlərin yaşadığı, gəlişdiyi məkan deməkdir. Vətən quruca torpaq deyil. Vətəndə biz bəşər oluruq. Öz dəyərlərimizlə yaşaya-yaşaya, öz kimliyimizlə yaşaya-yaşaya. Əgər bu yoxdursa, onda vətən nə deməkdir, – quru söz.

Beləliklə, dünyaya münasibət, xalqa münasibət, vətənə münasibət, insana münasibət, biz görürük ki, yuxarıda dediklərimizdən qıraqda puç olub, heç olub. Asif Ata bu münasibətləri diriltmək üçün meydana girib. Onun işi uzundur. Soydaşları onun səsinə yaxşı eşitmir, çünkü öz köləliyindən ayrıla bilmir. Çox ciddi bir fəlsəfədir Asif Atanın Yolu. Ona görə onun fəlsəfəsinin, dünyagörüşünün içinə girmək gerek, öyrənmək gerek, ordan baxmaq gerek. Ata “Doğmalarıma” içsəsində deyir ki, “Ürəyinizə baxın, onda kim olduğunuzu anlayacaqsınız”. Ürəyimiz dəyərimizdir, millətimizdir, vətənimizdir, gələcəyimizdir...

Günev Atalı: Mütləqim, Müqəddəsim, ulu peyğəmbərim Asif Ataya – İnam Ataya ali səcdəylə! Bayrağımızı öpürəm.

Asif Ata adına bura gələnlərin içində insanlığa, bəşəriyyətə həsrət olmasa, onlar özlərinə yol tapıb bu gün bura gəlməzdilər. Bu baxımdan alqışlayıram sizin bura gəlişinizi.

Ata ömrünün 80-ci ildönümünə sözüüm.

Sözüüm – bəşərə İnam yaradan, kitablarıyla, qurumuyla, bayrağıyla, günsirasıyla, abesiylə gələn, peyğəmbərlik açısından dünyabaxış, yeni bəşəri təlim yaradan və son nəfəsinə qədər Amalına sadıq qalan bir şəxsiyyətin ömür yoluna gücüm çatan qədər işiq tutmaqdır. Özünün dediyi kimi, “Min qəddi əyən ağır yük bir çiyinə düşəndə dahilik yaranır”. O yük Asif Atanın çiyinə düşmüşdü. Başqası verməmişdi ona o yükü. Özü götürmüşdü öz çiyinə. Bəşəri düşdüğü ağır nizamsızlıqdan çıxarmaq, yolsuzluqdan, yəni ideyasızlıqdan, ümitsizlikdən, inamsızlıqdan, çaşqın durumdan qurtarmaq fikri

Atanın ömrünə dahilik gətirdi. Aradı, dünya tarixini öyrəndi və dünyanın gəlişməsində qulluq göstərmiş fikir yiyələrinin əməlləri ilə yanaşı çatışmazlıqlarını sonsuz diqqətlə çözdü.

Bəşəriyyət, tarixin müxtəlif dövnlərində düşdüyü nizamsızlıqdan qurtarmaq üçün dünyabaxışların gəlişinə qapı açdı. Ancaq bu qurtuluş nisbi xarakter daşdığından yeni-yeni sorunlar meydana gətirdi. Mütləq, tam, bütöv, kamil yön yaranmadı. Bu səbəbdən də tarixin ümumi gedişində əsaslı dəyişiklik olmadı. Daş dövründə də, bu gün də insan dərk etmədən özündən qıraqdakı qüvvədə qurtuluş arayır. Bütün ümidlər qırağa yönəlib. “Dərman isə dərddin özündədir”. Az və ya çox xəbəri olanlar da, sufilər, hürufilər kimi insanın özünü yaratma yolunu, kamilləşmə yolunu tam bəlli edə bilmədilər. İnsan özündəki qüsurları tanımalı, arınmalı, ağılla duyğunun birliyində özünü yaratmalıdır. Özgür fikirli, inamlı, idraklı, mənəviyyatlı, iradəli bireylərdən bağımsız, bənzərsiz xalq yarana bilər. Yaradıcı xalq yarana bilər. Bəşərin pozulmuş nizamı öz çözümlünü tapar. Asif Ata bu harayla gəldi. 62 illik fiziki ömründə qarşısına çıxmayan əngəl qalmadı. Ailədən keçdi, şəxsi həyatının bütün çalarlarından keçdi, rahatlığı üçün ona verilən vədlərdən imtina etdi. Amalı onun üçün hər şey oldu. Bəşərin gələcəyini ailəsi, özünü o ailənin Atası bildi. Bu adın daşdığı mənə peyğəmbərlikdən daha ağır, daha böyük idi. Beləcə, Mütləqə İnam fəlsəfəsi yarandı.

Hər bir xalq bireylərində yığılıb qalmış qüsurlardan əzab çəkir. Birlik sözü öz mahiyyətindən gen düşüb. Hər kəs öz mahiyyətinə üz tutanda, qovuşanda yaranar birlik. Çünkü bir olan mənədir, bir olan mahiyyətdir. Bütün bunlar insanlıq adlanan bir nöqtədə var olur. Yalnız insanlıq tələbi ilə yaşamaq var olmaqdır. Mütləqə İnam fəlsəfəsi bu fikirlərin yolunu, ona yetmək olanaqlarını göstərir. Asifçilər – yolun davamçıları müxtəlif məkənlərdə Ailələr şəklində çalışır. Ailə Günündə Amallaşma, Kamilləşmə, Xalqlaşma yönündə gerçəkləşdirdikləri əməlin hesabatını verir. Güc birləşir, fərəh artır. Yeni-yeni uğurlar müəyyənleşir.

Bütün yönərdə uğurla gedən işin bir əsas güc qaynağı var – gördüyün əməlin fərəhini yaşamaq. Bunsuz bəşərin, eləcə də xalqımızın aqibətinin nələrə üzleşə biləcəyini dərk edərək rahatsız olmaq mümkün deyil. Bunun özü də bir güc qaynağıdır.

Ata ömrü örnəyimizdir. Atanı davam etmək ən şərəfli işimiz olmaqla, ömrümüzün Ata ömrünə bənzəməsi xoşbəxtliyimizdir. Atamız Var olsun!

Bu arada şairə Əzizə Ağahüseynqızı Atanın rübailərindən parçalar oxudu.

Nurtəkin Atalı (Bayrağı öpüb) Ataya səcdə ilə sözüne başladı: “Ata Günü” müz qutlu olsun. Ata İnamı haqqında yazımı oxumaq istəyirəm.

İnsana gerek olan İnam – Mütləqə İnam

Bəşər övladı indiyə qədər çox yollar keçib. Ancaq hansı fəlsəfə, hansı din insanı tam, mütləq olaraq görə bilib, qiymətləndirə bilib? Hansı ideyanın təməlində insan durur? Hansı yol insanı insanlığına qovuşdurub, hansı yolda gün-gündən artan insançılıq əməlləri var?.. Həqiqətin harda olduğunu necə bilmək olar? – Harda insana qiymət varsa, həqiqət ordadır. Harda insan ruhca özgür, bağımsızdırsa, həqiqət ordadır. İnsan ruhən necə özgür ola bilər? – Özümlüyünü yaradanda. Millətindən asılı olmayaraq, heç kim anadan kamil doğulmur. Hər bireyin içində yaxşı və pis duyğular, əməllər var. İnsanın içində xeyri böyütmək yerinə, Semit dinləri insanı Allahla qorxutdular ki, tərbiyə eləsinlər.

“İnsanın taleyi öz əlində deyil, onun alın yazısı, qisməti var, insan ömrü bütünlüklə Allahdan asılıdır” deməklə insanı bağımsızlıqdan məhrum etdilər. Allahdan qorxan, Allah üçün vuruşub adam öldürən dinçi başqasını sevmədi, sevməyə cəhd belə etmədi. Heç bir quruluşda insan öz qiymətini tapmadı. Çünkü əgər ağa varsa, qul varsa, insan yoxdur. Varlı-yoxsul təbəqəsi varsa, insan yoxdur. Bu quruluşlara, təbəqəçiliyə qarşı döyüşən hansı inanc, hansı yol var?! – Yoxdur. Tərsinə, bu quruluşlara yarayan dinlərdir, toplumun da, quruluşun da, siyasətin də əlində araç olan dinlərdir. Asif Atanın Mütləqə İnam Dünyabaxışına görə insan kamil doğulmur, ancaq onun kamil olması, içindəki naqis duyğuları öldürməsi, yaxşı duyğuları yetkinləşdirməsi öz əlindədir. Bu, Özüylə döyüş fəlsəfəsidir. Özüylə döyüşdə insan üç aşamadan keçir: Özünü tanıma, özüylə üz-üzə qalma – özünə yadlaşma; özüylə döyüşməklə özünə doğmalaşma. İnsan içindəki azgınlıqdan, ağalıqdan, yırtıcılıqdan, xəbislikdən, qorxudan, heyvanlıqdan qurtularsa, dünyanın halı insanca dəyişər; insanın insana yanaşması, insanın doğaya yanaşması insanca dəyişər.

Öz içindəki naqislikdən asılı olan başqasından da asılı olur, quruluşdan da asılı olur. İçindəki insanlıqdan asılı olan ruhca özgür olur. Ruhü özgür olan başqasını asılı etməz, başqasının asılılığını qəbul etməz. İnsanlar arasında insançı yanaşma yaranar.

Asif Ata Azərbaycanın dərdlərini, fərəhlərini görənlər, onlarla ömrünün sonuna qədər yaşayan, Azərbaycanın gələcəyinə nikbinliklə inanandır. Bu nikbinlik onun yaratdığı Mütləqə İnam dünyabaxışına bağlıdır.

Ata yazır:

“Özümü eşitdim. “Mütləqə İnam” Beşliyini (“İnsan”, “İnam”, “Ruh”, “Həyat”, “İntibah” kitablarını) yazıb qurtardım. Borana düşdü Beşlik. Çap olunmadan qadağan olundu. Bəxtiyaram. Ömür sevdam baş tutdu, arzuma çatdım. Kitablarımın, Evladlarımın Atası oldum.

Kitabları ilk növbədə azərbaycanlılar üçün yazdım. Mənim üçün Azərbaycan azərbaycanlıların cəmindən artıq, böyük, yüksək olan bir varlıqdır. İstədim ki, o, öz müqəddəs mənasına layiq olsun.

Kitabları həm də bütün insanlar üçün yazdım.

Mənim üçün bəşər insanların cəmindən artıq, böyük, yüksək olan bir varlıqdır. İstədim ki, o, öz müqəddəs mənasına layiq olsun.

İstədim ki, insanlar yaşasınlar...”

Niyə görə Ata deyir ki, insanlar yaşasın. Məgər indiyə qədər insanlar yaşamayıbmı?! Ata deyirdi ki, insan özünün olanaqlarını üzə çıxara bilmir, özüylə sonevə aparır. Adama quruluş imkan vermir, toplumçuluq imkan vermir, zaman imkan vermir, güzəran imkan vermir ki, o, özünü aşkarlasın, yetkinləşsin. “Özüylə döyüş”lə aşkarlanır insan. İçindəki nisbilikdən – nisbi dostluqdan, nisbi atalıqdan, nisbi analıqdan, nisbi övladlıqdan, nisbi vətəndaşlıqdan, naqisliklərdən ayrıldıqca arılır, durulur, yetkinləşir insan.

Asif Ata türkdür, ancaq onun yaratdığı İnam yalnız türkə xas deyil. İstər rus olsun, istər ingilis, istər ərəb və b. adamdır. Adamlıqla döyüşmək, – İnsanlığa yetmək ömrün anlamıdır.

Asif Ata deyir ki, “Bəşər kapitalizm-sosializm dairəsindən, din-ateizm dairəsindən, totalitarizm-demokratiya dairəsindən çıxmalıdır”.

Bu dairələrdən çıxmaq üçün Mütləqə İnam Dünyabaxışına tapınmaq gərəkdir.

Millətə gerek olan İnam – Mütləqə İnam

Dünyadakı hər bireyin özünəxas yaşamaq haqqı olduğu kimi, hər bir millətin də özünəxas yaşamaq haqqı var. Hər bir millətin dəyərləri, gələnləri, yaşam tərzi var. Hansı ideya, hansı inanc millətlərin özünəxaslığını yaradır, qoruyur? Bəşəri adlanan dinlər milliliyə nə dərəcədə qulluq edir? Təəssüf ki, dinlərin təməl ideyalarında millilik yoxdur. Milli ideya, yol odur ki, millətin özünəxas dilinin, mədəniyyətinin, gələnlərinin, iqtisadiyyatının, diplomatiyasının, bir sözlə, bağımsızlığının yaranmasına və qorunmasına qulluq etsin. Çünkü bunların yaranması və qorunması millətlərin sabahı deməkdir, gələcəyi deməkdir. Bunlar üzərində gəlişir millətin dəyərləri. Millətin bireyləri bu dəyərləri davam edir, yaşadır və qoruyur. Hər birey taleyinə yiyə olarsa, hər millət də taleyinə yiyə durar. Bireyin özünütəsdıqi millətin özünütəsdıqini yetirir. İnsan ömrünün dəyəri millətə bağlılıqla, millət üçün yaşamaqla, millət uğrunda döyüşməklə, millətin ölümünü öz ölümü kimi qəbul etməklə və özündənkeçməklə yaranır. Mütləq Xeyir, Mütləq Həqiqət, Mütləq Ədalət uğrunda döyüşməklə yaranır. Özümləşən insan millətləşir, millətləşən xalq bəşərləşir. Belə bir qutsal bağlılıq yaranır.

Bəşərə gerek olan İnam – Mütləqə İnam

Ata deyir ki, "Millət – Bəşərin özünütəsdıqidir. Millətsiz bəşəriyyət yoxdur".

Dilin itməsi – millətin itməsidir. Gələnlərin itməsi – millətin itməsidir. Dəyərlərin itməsi – millətin itməsidir. Mədəniyyətin itməsi – millətin itməsidir. Millətin itməməsi – insana, bireyə bağlıdır. İnsan özümləşirsə, varlığını təsdiq edirsə, insanın yaşam tərzi, yetdiyi, yaratdığı (Asif Ata kimi) millətin dəyərinə çevrilirsə, örnək yola çevrilirsə, onun xas olduğu millətin yox olma qorxusu yoxdur. Özümlüyünü yaradan insan millətini var edir. Millətlər var olursa, bəşər zənginləşir. Heç bir insan başqa insanı əvəz edə bilmədiyi kimi, heç bir millət başqa milləti əvəz edə bilməz. Ona görə də bəşərin gəlişməsi – millətlərin gəlişməsidir. Bağımsız millətlər bəşəri birlik yaradır. Asılılaşan, eyniləşən, başqalaşan millətlər birlik yarada bilməz. Bəşərin sabahı – millətlərin özümlüyünü qorumasına bağlıdır. Ona görə də Asif Ata İnamı insana, millətlərə, bəşərə gerek olan İnamdır.

Atamız Var olsun!

Abil Ulusoy: Bu gün Asif Atanın 80 illiyinə toplaşanların hər birini alqışlayıram. İlk növbədə, Ata təbirincə desək, Asif Atanın ruhunu özündə duyan, ruhunu ruhunda gören Ata Evladlarını, Ata ruhu ilə doğma olan insanların hər birini. Asif Ata məndə, tanışlığımızın ilk anından, özünə qarşı böyük heyranlıq yaratmışdı. Məni Asif Ata ilə doğmalaşdıran Azərbaycanın bütövlüyü üçün gördüyü işlər idi. Ata Azərbaycanı ruhsal cəhətdən bütövləşdiribdir. Azərbaycan bəşər xəzinəsinə böyük dəyərlər verib. Heç bir millətin yaratmadığı dəyərlər. Sadəcə dəyərlərinə yiyəlik duyğusu olmayıb bizdə. Zərdüşt haqqında söhbət gedəndə kimsə fars hesab edir, kimsə tacik, bəziləri də deyirlər, Zərdüşt o qədər qədimdir ki, milləti yoxdur. Zərdüşt Azərbaycanındır, Midiyanındır dedi Asif Ata, öz möhürünü vurdu. Dəyərimizi özümüzə qaytardı. Babəki Azərbaycana qaytardı. Dədə Qorqud ağsaqqallığını, böyüklüyünü Azərbaycana qaytardı. Füzulini, hürufiləri, sazı, muğamı daha yüksək bir səviyyədə anlamına qovuşdurub Azərbaycana qaytardı.

Özünün dediyi kimi, təqiblərə yüksəldi, Ocaq qaladı. Bir xətt yaratdı ki, Azərbaycanın dəyərləri bunlardır, bunlarsız Azərbaycan yoxdur. Dəyərlərimizə yiyəlik duyğusu yaratdı. Azərbaycanın ruhsal böyüklüyünü yaratdı...

Türk mahiyyətə yolçudur. Asif Ata deyirdi ki, mənim yoldaşım yoldur. Bu gün Ocağın Evladları, Asif Atanın fikrinə ortaq olanlar yoldadır, türk millətinin özü yoldadır. Belə söz var ki, türkün kökü yolda düzəlidir.

Ruhsal bütövlüyümüzü Asif Ata yaratdı, siyasi bütövlüyümüzün əldə olunmasına bizim hər birimizin qatqısı olacaqdır. Ulusumuz var olsun!

İlqar Türkoğlu: Hər birinizi xoş gördük, dəyərli dostlar. Doğrudan da, bu gün Atanın “İnsanlaşın – İnsanlaşdırın!” fəlsəfəsinin bu küresəlləşən dünyamızda dəyərləri tam bitməyə başlayıb.

Mən tez-tez Türkiyədə səfərdə oluram. Bu yaxınlarda Azərbaycanımızın bir parçası olan Dərbənddə də oldum. 80 milyonluq Türkiyədə mən türkçülük görmədim, əhalisinin 90%-i azərbaycanlılar olan Dərbənddə türkçülük gördüm. Türkiyədə tədbirlərdə, o cümlədən Türkiyə Milli Düşüncə mərkəzində müxtəlif söhbətlərimiz olub. Söz yox, ölküçülər, ümmətçilər, türkçülər, millətçilər o görüşlərə qatılıblar. Çoxları özlərini millətçi hesab edirlər. Bizim dostlarımızın birinin Ataya peyğəmbər deməsi onları çox ilgiləndirib və qəzəbləndirmişdi. Həmin adamı tədbirdən dışladılar. Mən onlara sual etdim, necə olur ki, Batıköyden bələdiyyə başqanlığına erməni adayı göstərə bilərsiniz, bir türkçünün öz Atasına, Ocaq başçısına peyğəmbər deməsinə görə dışlayırsınız?! Belə düşüncə ilə millətçilik eləmək olmaz.

İndi bir şeirimi oxumaq istəyirəm:

*Qiblə gəzib, ay namazı sorulan,
Babəkinin qollarından vurulan,
Şərəfini qanla yuyub, durulan,
Azad etsən, Laçın, Şuşandı qiblən!*

*Yol göstərir biri İrana sarı,
Birisi sür deyir virana sarı.
Yetər, ey türk, özün yaranı sarı,
Özcə əlin, özcə başındı qiblən!*

*Düşməyir dilindən, ərəb deyirsən,
Dağılmış qəbrinə Hələb deyirsən,
Günahında batır “ya rəbb” deyirsən,
Körpə qızların göz yaşında, qiblən.*

*Qılıncından keçirdi bir gecədə,
Asılmışdı oğlun-qızın küçədə,
Yüzillərdi yatdın “min bir gecə”də,
Nağılında bitib, çaşandı qiblən.*

*Ümmətində şəcərəsiz soydular,
Qardaşı da durub üzə qoydular.
Nəsimimi diri-diri soydular,
Tarixlərə şahid yaşındı qiblən!*

*Bu cəhalət ağına yatdın, yetər,
Falçı-molla nağına yatdın, yetər.*

*Tikdiyi astarı üzündən betər,
Dələduzlar yenə peşində, qiblən.*

*Türk qadını hələ at üstündəydi,
Fərhad Şirin üçün Bisütündəydi.
İbn(ə)ləri gəlib qəddini əydi.
Yad malıydı altı yaşında qiblən!*

*Bütləşibdi çoxdan ocağın, pirin,
Lotuların cibindədir nəzirin.
Görəcəksən, bir az açıb gözlərin,
Yalan, qorxu düzüb-qoşandı qiblən.*

*Başlamışdı dərdin farsdan öncəyə,
İtirdiyin çoxdu, rusdan öncəyə,
Gedib çıxdın, yenə Qarsdan öncəyə,
Xilaskarın, həməni Paşandı, qiblən!*

*Öz gəmidən pay istəyib yetirən,
Yağmalandıq özümüzü itirən,
Qanlarıyla milyon lalə bitirən,
Torpağındı, neçə daşındı qiblən!*

*Keçmişinlə, özün özünlə öyün,
Qoy çalınsın “Cəngi” üstə toy-düyün.
Bayrağını hər gün öpüb qoyduğun,
Gözlərinin üstə qaşındı qiblən.*

Xaliq Bahadır: Sayğılı bəylər, sayğılı xanımlar. Mən Azərbaycan Xalq Hərəkatını yaradanlardan biriyəm, o yolda bu gün də yürüyənlərdən biriyəm. Hərəkatımız bu gün uğursuzluğa gəlib çıxdı. Bizim 20-ci ildə yaratdığımız bir çox hərəkatlar kimi. Subyektiv, obyektiv nədənləri var. Bizdə bəzi adamlar var, deyirlər içimizdə düşmən axtarmayaq. Görünür onlar özləri elə düşməndirlər. Asif Atada da var: Birinci içimizi düşməndən təmizləməliyik. Səttarxan hərəkatı da, başqa hərəkatlarımız da birinci içindən yığılıb. Birinci içindən yığılıb, sonra çöldən. Dediym kimi, bu gün də mən hərəkatçıyam, o yol-dayam. Çünkü mənim güclü bir liderim var, ideyam var. O, ulusal, ulu öndərimiz Məhəmməd Əmin Rəsulzadədir. Rəsulzadə yalnız Azərbaycanın deyil, bütün Türk Dünyasının, bütün Doğu dünyasının lideridir, onu öyrənmək gərəkdir. Deyirlər Atatürk Rəsulzadəyə düşmən olub, bütünlüklə yalandır. Stalin basqısından Rəsulzadəni çıxaran o olub. Görün Atatürk Rəsulzadəyə nə deyib. Deyib sənin istədiklərini, sənin ideallarını, sənin amacını bacardığım qədər yerinə yetirdim, gerçəkləşdirdim. Rəsulzadədən qabaq Əli bəy Turan (Hüseynzadə) Türkiyəyə türk dili aparmışdı. İlqar bəy dedi ki, Türkiyədə türkcülük yoxdur, onu mən çox yaxşı bilirəm. Türkiyəyə 20-ci yüzilin başlanğıcında türklüyü birinci Əli bəy Hüseynzadə apardı. Atatürk deyir, mənim müəllimim Ziya Göyaldır. Ziya Göyaldın yazılarını mən oxumuşam. Deyir mənim müəllimim Əli bəy Turandır.

Azərbaycan nə deməkdir? Azərbaycan Babək deməkdir, Nəsimi deməkdir, Nəimi, Səttarxan, Əli bəy Turan, M.Ə. Rəsulzadə deməkdir. Bu gün “Azadlıq” qəzetində yazım çıxıb, sonuncu yerə tarixi sırasıyla, yaşıyla gələndə Asif Atanı qoymuşam. Bu, elə-bele deyil. Azərbaycanın nə olduğunu bilən adamam. Mən bunu gəncliyə görə deyirəm, özümə görə demirəm.

Asif Atanın ölməzliyi, böyüklüyü – Azərbaycanın nə olduğunu duymağı, bilməyi, anlamağı idi. Mən bunu öyrəndiklərimlə deyirəm, araşdırmalarımla deyirəm. Babək də duyurdu, bilirdi, anlayırdı. Baxsanız, bir tel gəlir. Babəkin ailəsini dağıtdılar, ərəblər dağıtdı, bilirsiniz. M.Ə.Rəsulzadənin ailəsini dağıtdılar, rus imperiyası dağıtdı, ailəsini sürgün elədilər Qazaxıstana, orda qırıldılar, darmadağın oldular, özü Avropada. Asif Atanın ailəsini dağıtdılar. Hamısının kökündə Azərbaycana bağlılıq durur. Bütün varlığıyla Azərbaycanı sevmək durur. Azərbaycan özü bir sehrdir. O sehrə hamımız girməliyik. Tək Rəsulzadələr yox, Asif Ata yox, hamımız ora girməliyik. Ora girəndən sonra biz yenilməz olarıq. Bizə nə içdən güc çata bilər, nə dışdan. O Azərbaycanda ayrı bir sehr olardı. Nəsimi o sehrin qurbanıdır, Babək o sehrin qurbanıdır, Rəsulzadə, Asif Ata o sehrin qurbanıdır. Azərbaycan anlayışında ayrı güc var. Biz ona vurulmalıyıq, ona bağlanmalıyıq, onunla yaşamalıyıq. Mənim özümü o yaşadıb, məni çətinliklərdən o qoruyub. Gənclik olaraq bunu bilməlisiniz. Asif Ata bütünlüklə bunun içində idi. Mən Asif Atanı sonradan öyrənmişəm. Son illərdə öyrənmişəm. Asif Ataya vurulmuşam. Rəsulzadədə özümü tapmışam, o yolu gedirəm. Dönməzlik yoludur. İkinci, Asif Atada tapmışam. Belə baxanda ayrı-ayrı adamlardır, ayrı-ayrı dünyalardır. Ancaq içinə girin, Azərbaycanı görə bilərsiniz. Bütöv Azərbaycanı görə bilərsiniz. Ayrı Azərbaycan yoxdur. M.Ə.Rəsulzadədə bölünmüş Azərbaycan yoxdur. Asif Atada bölünmüş Azərbaycan yoxdur, Bütöv Azərbaycan var.

Bayaq Ocaqçılar danışdılar, Asif Ata İnsanlığı qaldırdı, Nəsimidən gəlir. Babəkdən gəlir. Dədə Qorquda baxsanız, görürsünüz insanlar necə özgürdürlər. Türkün yaşamı ordadır.

Biz neyləməliyik bu günün azərbaycanlıları olaraq, Azərbaycan türkləri olaraq?! – Asif Atanı, nə yolla olur-olsun, Türkiyəyə verməliyik. Çünkü onlar yollarını itiriblər. 20-ci yüzilin başlanğıcında onlar yollarını itirmişdilər, biz onları yola gətirdik. İndi türk deyəndə deyirlər Türkiyə. Bu gün səviyyəsiz adamlar Türkiyə türkcəsindən nəşə uyğunlaşdıranda yazırlar türk dilindən çevirəni filankəs. M.Ə.Sabir belələrini lağa qoyub, haçan deyib onu bilmirəm, deyir “Osmanlıcadan tərcümə türkə, bunu bilməm”. Biz onda türk adlanırdıq, qardaşlar, bacılar. Biz onda türk adlanırdıq, onlar Osmanlı adlanırdı. İndi biz olmuşuq azərbaycanlı, hələ bir az da səviyyəsizləri bizə azəri deyir. İndi mən görürəm yaxşıca bir gənclik yetişir. Hamılıqla bir yerdə Türkiyəyə türklük aparmalıyıq. Güney Azərbaycanda o oyanış çoxdandır. Mən bunu nəyə görə deyirəm?! – Bütövləşməliyik biz. Birinci, düşüncəmizdə bütövləşməliyik. Sağ olun.

Rafiq Turabxanoğlu: Asif Ata haqqında, bir şəxsiyyət olaraq, həmişə söz demişəm. O sözlərin də üstündəyəm. Mən bir şeyə əminəm ki, bu kişinin adını yaxşı çəkən adam Azərbaycana gərəklidir. Atanı bir az mütaliə edən adamla danışmaq olar.

İnsanlaşma məsələsi, təbii ki, problemdir. Bəşəriyyətin problemdir. Avropa bu məsələnin qarşısında çox çalışır ki, neyləyək. İnsan dava edir, müharibə edir, bir-birini öldürür. Bunun qarşısını almaq üçün çalışdılar, dünya üzrə qərar qəbul elədilər ki, insan haqları filan-filandır, yük bunun üzərində qurulur, istənilən dövlət buna əməl eləmirsə, deməli, yaxşı dövlət deyil. Ancaq bu məsələnin də çox qəliz tərəfləri var. Orda o qədər məsələlər var ki, onu nə mən, nə sən yaxına qoyarsan. Əgər olmalıdırsa, mütləq olmalıdır, tam olmalıdır, yarımçıqlıqla heç hara getmək olmaz.

Çox şadam ki, belə tədbirdə belə gözəl insanları bir yerə yığmışınız. Burda min adam da olsa və hər biri Asif Ata haqqında söz desə, hamısı doğrudur. Çünkü səhv demək olmaz. Çünkü səhv ola bilməz. Bu sözlərin hamısı da gərəkdir, çünkü Asif Atadan danışırıq. Bir də var, həlledici. İndi gərəkliliklərin, gərəkliliklərin içindən gərəklilik həlledici sözləri meydana qoya bilək. Biz bir millət olaraq bu faktorları bir-birindən ayıra

bilmirik. O tərəfdən elə gözəl söz deyirlər ki, bu həlledici sözü qoyuruq bir tərəfə. Belə-belə yüzilləri yola veririk. Bir yerə yığışa bilmirik, millət kimi formalaşa bilmirik. Bayaq Ocaq əməllərinin görüntüsünü izlədik, bunlar mənim üçün həlledicidir. Bunları qabartmaq gərəkdir. Bundan hamı bəhrələnər. Mən həmişə sizi izləyirəm. Asif Atanın ən böyük əsərləri sizsiniz. Bundan da böyük heç kəs bu dünyada əsər qoyub gedə bilməz. Dünyanın ən varlısı Asif Atadır. Var olun.

Ayaz Şıxalıoğlu: Peyğəmbərlər bəlli bir quruluşu dəyişdilər. Bu gün də Quruluşu dəyişən Asif Atadır. O biri peyğəmbərlərdən üstün yeni bir düşüncə gətirdi. Bizim düşüncələrimiz dinlə, xurafatla bərkiyib. Asif Ata xurafatı dağıdıb insanın ləyaqətini özünə qaytarır, onu köləlikdən çıxarır. Özünü özünə tanıtdırır. Onun qarşısında böyük üfüqlər açır...

İnamın ruhuna uyğun bir neçə şeir

*Kəsdilər qollarını, Babək.
Qorxaqlar qaldı.*

*Qınamıram onları
Qorxaqların qolu yoxdur.
Üstündən adladıq, Babək,
min ildir ki, yol gəlirik.
Qorxaqların yolu yoxdur.
Min ildir ki, üzü qibləyə ölürük,
Qolların qibləmiz olmadı.*

*Düşünmək, xəyala dalmaq.
Xəyala daldıqca düşünmək.
Bir anda ötüb keçməli ulduzları,
Sonsuzluğun sonuna yetməli.
Baş vurmali ehramlara,
Qaranlıqlardan sirləri öyrənməli.
Bir xurma ağacının altında
nəfəsini dərməli:
Bura Bağdaddımı?
Doğmadımı, yaddımı?
Burda doğradıların ruhumu?
Qolsuz, oğulsuz Yurdum,
Ruhsuz, qanadsız Yurdum!
Bayrağında yaşılı – xəyanətin yaşıldı!
“Yaşıl” üstə axıtdılar qanıma.
Ruhum sərgərdan...
Nə vaxtacan, nə vaxtacan?!*

*Bu gecə
Sahildə dayanıb dənizə baxdım.
Hər tərəf qaranlıq,
hər tərəf qara su.
Tökülmüşdü dənizə
gecənin qarası.*

*Dalğalar qoşun-qoşun
çaxırdı sahilə.*

*Dəniz Xilafətin ordusu.
Bu gecə
yaxın düşə bilməz mənə
ölüm qorxusu.
Titrədir könlümü
Xilafəti dağıtmaq arzusu.
Dönüb baxdım... Ev-ev, küçə-küçə
İşıq içindəydi şəhər.*

*Sanki əllərində məşəl,
Dayanmışdı xürrəmilər!*

*“Nizami” metrosunun qabağında,
Özü də axşamüstü,
qara çadralı qadınları gördüm –
ürəyim düşdü...*

*...Külək əsirdi,
yellədikcə çadraları,
bu qara məxluqlar
qanadlı əjdahaya,
yarasaya dönürdü.
İllah da ki, gözləri –
elə bil insan gözüydü.
Birdən çadralar yeridi –
Xilafətin canlı qara bayraqları!
“Nizami” metrosunun qabağı –
döyüş meydanı!
(Metrodan çıxanlar – Xilafətin ordusu,
Metroya girənlər – yenilmiş
Xürrəmilərdi!)*

*İrəliləyirdi qara bayraqlar,
İrəliləyirdi!
Gözümün önündə...
... Vətənim ... can verirdi!*

Ağşın Ağkəmərli: Atanın 80 illik tədbirinə dəvətinizə görə sizə təşəkkür edirəm. Bu qədər gözəl çıxışlardan sonra danışmaq çətinidir. Bizim tək-tək dostlarımızın ürəyində bütöv Azərbaycan yerləşir, Borçalı yerləşir, Dərbənd yerləşir, İrəvan yerləşir, eyni halda Təbriz yerləşir. Ona görə də bizim sözlərimizin yüzdə doxsanı bir-birinə oxşardır. İfadələr bir az başqadır. Bunu duyduğuma görə səhər yazı yazdım ki, onu oxuyam. Çünkü danışanda geniş danışılır (vaxtınızı çox almaq istəmirəm), yazıda isə daha yığcam olur.

Asif Ataya

**Atanı şair kimi düşünəndə
heyran qaldım.
Yazıçı, alim kimi görəndə
Donub qaldım.
Onda olan dahiliyə qürurla baxdım.
O, məni yuxulardan oyatdı.
O məni, məndə yenidən yaratdı
Özümdəki böyüklüyə çatım deyə.
Böyük bir mən yaratdı
Böyük mənliyimi, itkin kimliyimi
tapım deyə;
hər kəsi özüm kimi sevim deyə;
özümdəki üstünlüyə, ucalığa
çatım deyə.
Bütün "mənlərdə"
Bir "mən" olmaq üçün,
millət üçün,
dövlət üçün,
Bütöv bir Azərbaycan üçün...
Mən nifrətdən uzaq sevməyi öyrəndim,**

**cəhənnəmi yox
cənnəti öyrəndim.
ayrılıqdan çox –
birliyi öyrəndim,
sənsizlikdən çox
səni öyrəndim,
Yoxdan çox
Varı öyrəndim...
O, varlıqdakı kainatı
O, məndəki "mən" i mənə öyrətdi.
O, sürünməyi yox,
uçmağı öyrətdi...
Söz öyrətdi, –
Hər sözün
varlığında mən,
Əsrarında sən oldun!
Kainatın kimliyində
yüksələn, haraylaşan –
əbədiləşən
bir Söz öyrətdi:
"İnsanlaşın – İnsanlaşdırın!"**

Bəhmən Sultanlı: Asif Atanın 80 illiyi münasibətiylə təşkil olunmuş törəni qutlayıram. Bu gün mən Asif Atayla bağlı çox böyük bir hadisənin şahidi oldum. Olduqca möhtəşəm gözəl çıxışlar oldu. Bu çıxışları, məmnuniyyətlə, ürəyimdən gələn sözlərin ifadəsi kimi qəbul elədim. Mənə olduqca yaxşı etki göstərdi.

Mən deyərdim ki, Asif Atanı ən çox tanıyan 2 nəfər, 5 nəfər varsa, onun biri mənəm. Ona görə ki, biz Asif Atayla bir yerdə işləmişik. Asif Ata məndən sonra gəlib Bakı Dövlət Universitetinə. Asif Ata BDU-da Estetika kafedrasında işləyirdi. O, universitetə gələndə qısa müddətdə diqqətləri cəlb eləmişdi. Mənim işlədiyim fakültə Asif Atanın işlədiyi korpusla üz-üzə yerləşirdi. Müəyyən fakültələrdə, auditoriyalarda dərs deyirdi. Mənim üçün çox maraqlı idi. Asif Atanın başına gənclər yığırdılar. Bir az keçəndən sonra bizi Asif Ata ilə Məhəmməd Tantəkin tanış elədi. O məsələdə güneylilər çox həssas idilər. Onlar bilmirdilər Asif Atanın ortaya çıxmasını necə qəbul eləsinlər. Son dərəcədə sevinirdilər, xalq üçün böyük bir olay hesab eləyirdilər.

Xudu müəllim Asif Ata ilə hərdən bir yerdə olardı və söhbətləşərdilər. Günlərin bir günü belə bir söz yayıldı ki, Asif Atanı sıxışdırırlar, tutmaq istəyirlər. Onda o, Asif Əfəndiyev idi. Xudu müəllim dedi ki, bu hökumət yeni fikirli adamları sevmir. Ona görə Asif Atanı belə izləyirlər.

Bir dəfə də yoldaşlar dedilər biz də gedək, biz də danışaq. Asif Atanın yığıncaqlarının birində iştirak eləyək. Xudu müəllim belə bir məsləhət dedi ki, gerek deyil. Asif Ata gənclərə hər şeyi deyir, bizə orda elə ehtiyac yoxdur.

Asif Ata uzun müddət belə çalışdı (fəaliyyət göstərdi). Asif Atanın yolu çox geniş yol idi. Xaliq bəyin sözü xoşuma gəldi. Doğrudan da, Asif Atanın yolu başlayır Babəkdən, Nəimidən, Nəsimidən. Bu böyük bir məsələdir. Asif Ata belə təbliğ olunsa, Onun işinin xeyrinə olar.

Mən sizin çox vaxtınızı almaq istəmirəm, sözümlü burda bitirmək istəyirəm. Bir daha hamınıza təşəkkür eləyirəm. Asif Atanın adı gələn yerdə mən həmişə hər şeyə hazırım.

Əbdül müəllim: Muğamşünas olduğum üçün Muğamla bağlı bir çox jurnallarda məqalələrım çıxıb. Muğam haqqında oxuduğum əsərlər qane eləmərdi məni. Asif Atanın dediyi fikri tapa bilmirdim heç bir tədqiqat əsərində. Zərb muğamlarını çap elətdirmişəm dərslik kimi. Mən Asif Atada, onun “Muğam Fəlsəfəsi”ndə tapdım ki, muğam nədir, nəyə görədir? Biri təbii hadisələrlə bağlayır, biri nəzəri tərəfdən təhlil eləyir. Ancaq mahiyyət yoxdur.

Bu günə kimi tələbələrımə də deyirəm ki, Asif Ata 4 misrayla muğamın mahiyyətini açıb qoyur. Orda epigraf vermişəm:

***Musiqi barmaqla çalınan deyil,
Ölçü qalibına salınan deyil.
O, Ruhun Göylərə qovuşmasıdır,
İlahi Məqamdır, adi an deyil.***

Ocağın ideyasıyla tanış olmaq mənə sənətimdə çox kömək elədi. Yoxsa biri dedi ki, “Cahargah” göy gurultusudu, biri dedi yağışın damcısıdır. Hər şey – sənət, ədəbiyyat, rəssamlıq insan üçündür. İnsanın kamilləşməsi, onu əxlaqlı saxlaması üçündür. Muğam da, həmçinin, insanın insanlaşması üçündür.

İsa Mehdioglu: Çox sağ olun, söz verdiniz. Mənim işim elə yöndədir ki, gərək bir az dinlə bağlı danışam. Hamıya aydındır ki, din insanlıq qədər qədimdir. Bütün mədəniyyətlər dindən istifadə eləyiblər. Din mağara dövründən başlayıb, iki böyük cərəyan üzərində inkişaf eləyib: biri Vacibul-vücut, o biri Vəhdəti-vücut. Bu böyük cərəyanlar bu günə qədər vuruşavuruşa gedir. Vəhdəti-vücutçularla vacibul-vücutçuların dünyagörüşü bir-birindən ayrılır. Kiməsə maraqlı gəlsə, “Quran”ın “Bəqərə” surəsini oxuyar. “Quran”ın o tərcüməsi tamamilə vacibul-vücut fəlsəfəsini insanın gözünün qabağına qoyur şəkil kimi. İnsanı Allahın qarşısında robot eləyir. Vəhdəti-vücut fəlsəfəsi isə Allahı təbiətlə, insanla bir yerdə tanıyır. Bilirsiniz nə qədər filosoflar, təsəvvüfçülər qırılıb bu yolda. Vacibul-vücut fəlsəfəsi asan olduğu üçün bütün dinlər bununla gedir. Ancaq Nəimdən başlamış, Ərəbi, Mənsur Həllac, Sührəvərdi “Vəhdəti-vücut” yolunun karvanıdır. Ən axırıncı bu yola doğma olan, mən deyərdim ki, Asif Atanın yoludur. Təbiətlə, insanla Allahı birləşdirir. “İnsanlaşın, İnsan olun” deyəndə ruhaniyyətca onu yaradır. Bax, bu vəhdəti-vücut fəlsəfəsinə doğmadır. Uzun aradan (fasilədən) sonra, bu gün Asif Ata ortaya çıxıb, bu ideyanı verib xalqa. Bu ideyanı yaşadan, yaradan xalq nə qədər bacarıb yaşadacaqdır, zaman göstərəcək...

Mən ancaq bunu deyə bilərəm ki, Ocağın Evladlarının başları həmişə uca olsun. Bu ideyanı yaşatsınlar, genişləndirsinlər.

Vaqif Ucatay: Çox sağ olun. İlk növbədə məni dəvət etdiyiniz üçün minnətdaram. Bu gün milyard yarım zəllillərin, yazıq heyvanların qanına susadığı bir vaxtda, canfəşanlıq elədiyi bir vaxtda, Günəşimizin doğmasının 80 illiyinə – Onun işığına yığışdığımıza görə hamımızı qutlayıram. Asif Ata mənim həyatda gördüyüm ən böyük insan idi. Mən Leninqradda təhsil aldığı vaxt, dünya rəssamlığını, Avropa realizmini öyrəndikcə ehtiyac yaranırdı ki, özümü də tanıyım, yəni mən kiməm axı?! Nə qədər Leonardo da Vinçinin, Mikelancelonun kölgəsində gedəcəyik?! Başladım incəsənəti öyrənməyə, onun başında Təbriz miniatürasını, məktəbini. Baxdım gördüm ki, Avropa məktəbindən heç də aşağı deyil, qat-qat yüksəkdir. Elə bil mən iti almazın üstə gedirdim. Onun bir tərəfində Avropa məktəbi, bir tərəfində ondan da böyük Azərbaycan məktəbi. Nəyə görə mən bunları öyrəndim? Çünkü Avropanın etkisində olsaydım deyəcəklərdi ki, Avropanı yamsılayır. Ancaq Doğu ruhunda olsam, ot kökü üstə bitər. Ancaq eyni zamanda dünya mədəniyyətini öyrənmək gərəkdir ki, onlarla ayaqlaşasan...

Mən nə qədər aydın sayılanlarla qarşılaşdırdım, gördüm ki, hamısı yarımçıqdır, qüsur vardır. Bir dəfə Asif Atanın görüşünə getdim. Gördüm, sanki mən danışırım. Ancaq məndən qat-qat yüksək səviyyədə. Heyran qaldım ki, belə insan olarmı? 91-ci ildən onunla

görüşmək mənə qismət oldu, ta öldüyü vaxta qədər. Asif Ata mənə çox qüvvətli təkan verdi. Yönümün doğru olduğunu mənə təsdiq elədi. Ona görə əsərlərimdə Asif Ataya çox yer verirəm. Mən yazılarımda da yazmışam ki, həyatda üç adama minnətdaram. Ata-anama, bir də Asif Ataya. Ata-anam məni dünyaya verdi. Asif Ata mənə dünyanı verdi. İnanın ki, tam səmimi deyirəm, Onun adının yanında ölüb sözünü yazmaq olmaz.

Soylu Atalı: Bir daha sizə dərin təşəkkür eləyirəm ki, bizimlə zəhmət çəkib bu gün Asif Atanın törəsinə qatıldınız. Onun haqqını aydın ləyaqətiylə dinlədiniz. Bu, bizim üçün sayğıdır. Bu "Gün" Ocağımızın tarixində önəmli bir səhifə açır.

Sonda Törənlə bağlı sonlandırıcı söz demək istəyirəm.

Asif Atanın Ocağı olaraq daim insanların içinə çıxdıq və çağırış etdik. Eşidən, eşitməyən oldu. Bundan sonra da edəcəyik. Biz hesab eləmirik ki, hansısa törəni qələbəlik səviyyəsində keçiririksə, hansısa bir işimiz qələbəlik səviyyəsində baş tutursa, bu bizim üçün sondur, yetərlidir. Biz, Asif Atanın Ocağı olaraq, hər işimizi daha yüksək səviyyədə görməyə meylliyik. Çağırışımızla, haraylarımızla, sevgimizlə biz xalqın içində onun aydınlığına, gənclərinə üz tuturuq ki, Millət olun. Babək ölməyib. Babək Azərbaycan balalarının içindədi. Nəsimi ölməyib. O, Azərbaycan balalarının içindədi. Üzə çıxardın, dirildin, verin xalqınıza. Xalq sizi dünyaya ona görə gətirir ki, siz onun dəyərlərini yaşadasınız, özünə verəsiniz. Xalq öz dəyərləriylə yaşayır, gələcəyə addım götürür. Ona görə biz bu harayı həmişə çəkirik.

Burada bizim üçün xətt Asif Atanı sunmaqdır. Asif Ata bizim üçün İdeya deməkdir. Mən Asif Atanın qohumu deyiləm, kəndçisi deyiləm. Mən Borçalıdanam. Ancaq Asif Ata, dediyim kimi, bizim üçün ideyadır. Biz bu ideyaya tapınmışıq, bu ideyanı yaşadıyıq. Biz harda, hansı nöqtədən yapışıb millət ola bilirik?! O nöqtədə yerimizi bərkidirik və dəyərlərimizin qədrini bilirik. Harda Azərbaycana, bütövlükdə insanlığa qulluq varsa, biz də onun yiyəsiyik. Bu baxımdan hər kəsin qəlbinin, ağlının, düşüncəsinin gözəlliyi, Azərbaycan sevgisi, türk sevgisi, ümumilikdə isə insan sevgisi bizim üçün dəyərdir və o dəyər Ocağımızın cövhərində var olacaqdır. Bir daha hər birinizi Günümüzzlə bağlı qutlayıram.

Yükümüzdən Böyük Fərəhimiz yoxdur!
Atamız Var olsun!

Nə yazıq, bir çox yazarlar, bilim adamları, siyasət adamları tariximizi öyrənməyiblər. Bildikləri də türkə qarşı olan qaynaqlardan eşitdikləridir. Odur ki, belə adamların çalışmaları türkə qarşı yayılan fikirlərə qoşulub çaşdırıcılıq yaradır. Sonucda gənclərimiz öz ulusunun, türk soyunun dəyərlərini, şəxsiyyətlərini anlamaqdan yan keçir və özünü, özününkünü küçümsəmə yolu tuturlar. Hələ də çoxları inanır ki, biz genetik olaraq fars millətindən ayrılmış, sonradan türkləşmiş millətik. Odur ki, bu dərgidə bəlli tariximizdən parça-parça örnəklər sunmaq istəyində bulunuruq.

(İnam Evi)

Azərbaycan türklərinin kökü

Hər bir xalq kimi Azərbaycan türkləri də öz etnik keçmişlərini bilmək istəyirlər. Uzun müddət Azərbaycan xalqının kökü (məşəyi) bilərəkdən yanlış izah edilmiş, onun etnik və dil keçmişi soykökündən ayrılmışdı. S.Ə.Kəsrevi Azərbaycan türklərinin kökü məsələsinə toxunaraq, onları farslardan dönmə hesab etmişdir. Onun fikrincə, XI-XII yüzillərdən öncə Azərbaycanda türk etnosları

yaşamamış, guya Səlcuq oğuzlarının gəlməsilə burada türk tayfaları yurd salmışdır. Səfəvilərin dövründə isə onların siyasal mövqeyi möhkəmlənmiş və farsları türkləşməyə uğratmışlar. Aşağı-yuxarı eyni fikri V.V.Bartold təkrar etmiş, Azərbaycan toplumunun türkləşməsinə oğuzların XI-XII yüzillərdə buraya gəlməsilə bağlamış və Azərbaycan türklərinin bir xalq kimi yaranmasını XIV-XV yüzillərə özgün (aid) etmişdir. Eyni mövqedən V.Minorski və B.V.Miller fikir söyləmişlər. Azərbaycan xalqının soykök taleyini yanlış yola salan bu tarixçilər XI-XII yüzilə qədərki qaynaqların bilgilərini heç gözə almamış, ya da üzdən yanaşmış və türk etnoslarını tarixi baxımdan araşdırmamışlar. Mixi yazılara və erkən orta yüzil qaynaqlarının öyrənilməsinə isə birtərəfli yanaşılmışdır.

30-cu illərdə azərbaycanlıların kökü məsələsinə (bəlli rejim – İ.E.) siyasal boya vermiş və onu soykökündən ayırmışlar. Azərbaycan xalqının tarixini türk etnosları ilə bağlayan araşdırmaçılara siyasal damğalar vurub cəzalandırmışlar. Azərbaycanlıların (eləcə də başqa türk və Qafqaz dilli xalqların) latın abəsi kiril abəsiylə dəyişdirilmişdir. Toplumun “türk” adı bütün sənədlərdən və pasportlardan silinmiş, yerinə “azərbaycanlı” yazılmışdı. Xalqın kökünü (fars əsarətinə salınmış – İ.E.) Midiya ilə bağlamağa başlamış, midiyalıların Azərbaycan xalqının əcdadı olması fikri ortaya atılmışdı. Azərbaycan dilinin türk dillərinə yox, (o çağın bəlli olmayan – İ.E.) Midiya dilinə qohum olması fikri ortaya atılmışdı. I Daranın Bisütun kitabəsinin elam dilində yazılmış bəndi Midiya dili elan edilmiş və o, bir sıra Azərbaycan sözlərilə tutuşdurulmuşdu. (Midiya öncə türklərin dövləti olmuş, işğal sonucunda fars hökmdarlığının içinə alınmışdır – İnam Evi.)

Əgər Güney Azərbaycanın türk toplumu farsdilli, farslardan dönmə hesab edilirdisə, Quzey Azərbaycanın türkmənşəli toplumu həm də türkləşmiş Qafqaz dilli etnosların sələfləri kimi qələmə verilirdi. Araşdırmalarla sübut olunub ki, alban və utilərin Qafqaz dilli hesab edilməsi, onların udinlərlə eyniləşdirilməsi tarixi həqiqətə uyğun deyil. Qafqaz dilli tayfaların bir qismi Azərbaycanda (Albaniyada) baş verən siyasal olaylara qatılırdı. Onlar Dağıstan ərazisindən yavaş-yavaş güneyə yayılmış, Samur çayı hövzəsində yurdlaşmış ləzgidilli tayfalar idi. İndi Azərbaycanın quzeyində udi//udin, xınalıq, qırız, haput, buduğ, avar, ləzgi etnikləri yaşayırlar. Öz dilini və etnik kimliyini saxlamış bu tayfalar başqa-başqa dövrlərdə

Azərbaycanın quzeyində dağlıq ərazilərdə yavaş-yavaş yurdlaşmışlar. Ləzgi-avar tayfaları bir xalq kimi Dağıstan ərazisində yaranmış və oradan güneyə doğru yayılmışdır.

Azərbaycan xalqlarının kökü dilinə uyğun olaraq gəlmə türk etnosları ilə bağlılırdı, burada yaşayan yerli türklərin qədimliyinə diqqət verilmirdi. D.Y.Yeremeyev yazırdı ki, III-V yüzillərdə türk tayfalarının Kiçik Asiyaya, Qafaza və Balkan yarımadasına axını fəallaşmışdı. O, hun türklərinin yerdəyişməsinə gözə alırdı. Q.A.Melikişvili qaynaqların bilgisinə əsaslanaraq qeyd etmişdi ki, qədim gürcü tarixi gələniyi Kartlinin (Gürcüstanın) aran rayonlarında türk toplumunun (buntürk, hun, qıpçaq) olmasını saxlamışdır. M.İ.Artamonovun fikrincə, Ön Qafqazda, özəllikcə Albaniyanın aran kəsimində türk-sabir, xəzər, bulqar və başqalarının buraya gəldikləri gündən yurdları vardı ki, sonralar onların sayı yeni türk tayfalarının hesabına çoxaldı və Azərbaycanın çağdaş etnik görkəmi yarandı. S.T.Yeremeyana görə, erməni və gürcü mədəni etkisinə uğramış Albaniya toplumu islam dinini qəbul etmiş və sonucda çağdaş Azərbaycan xalqı yaranmışdır. Göstərilən mülahizələrdən belə çıxır ki, Azərbaycana gəlmiş türk tayfaları türk olmayan topluma öz dilini qəbul elətdirmiş və sonucda Azərbaycan xalqı yaranmışdır. Çox təəssüf ki, belə yanlış fikirlər Azərbaycan xalqının tarixini düzgün işıqlandıрмаğa uzun müddət əngəl olmuşdur. Hələ 20-ci illərdə azərbaycanlıların kökünü Azərbaycan tarixşünaslığında izah etmək cəhdləri göstərilmişdi. M.H.Vəliyev (Baharlı) belə mülahizə yürütmüşdü ki, azərbaycanlıların kökündə türk xalqları (hun, xəzər, alan, peçeneq, səlcuq, türkmən və b.) ilə yanaşı türk olmayan xalqlar (ərəb, kürd, tat, talış, erməni, gürcü, yəhudi və b.) da iştirak etmiş, zaman keçdikcə vahid Azərbaycan türkləri yaranmışdı. A.K.Ələkbərov Azərbaycan-türk xalqının yaranmasını yerli toplumun ayrı-ayrı fars, ərəb, quzeydən və güneydən gəlmiş türk tayfalarının qaynayıb-qarışması ilə bağlayırdı. 40-cı illərdə Azərbaycan türklərinin midiyalılardan və albanlardan törəməsi müddəası yayılmağa başladı. M.Rəfil yazırdı ki, midiyalılar, albanlar və kaspilər güneydə və quzeydə yaşayan çağdaş azərbaycanlıların uzaq əcdadları olmuşlar. Bu mülahizələr Azərbaycan xalqının kökü məsələsində tam aydınlıq yaratmır, qaynaqların hərtərəfli öyrənilməsinə maneçilik törədirdi.

O, inkaredilməz idi ki, Azərbaycan türkləri türkdilli xalqdır və onun kökündə, başlıca olaraq, türk etnosları iştirak etmişlər. Bu aydın məsələ dolaşdırılmış, ortaya yerli toplumun "türkləşməsi" anlayışı atılmış, bu proses isə səlcuq oğuzlarının Azərbaycana gəlişi ilə bağlanmışdı. 60-cı illərdə Azərbaycanda səlcuqlardan çox öncələrdə türk etnoslarının yaşaması müddəası araşdırılmağa başlandı. Z.M.Bünyadov Azərbaycanda hələ Sasani imperiyasının dövründə türkləşmə prosesinin getdiyini söylədi. Eyni zamanda o, ərəb müəlliflərinin bilgisinə əsaslanaraq göstərdi ki, ərəb istilasından öncə Azərbaycanda türk etnosları yaşayırdılar. Z.M.Bünyadov yazırdı: "Bəzi araşdırmaçıların etdiyi kimi, türkləşmənin XI-XII yüzillərdə baş verdiyini qəbul etmək yanlış olardı. Türkləri Azərbaycan ərazisinə qıraqdan gəlmiş bir ünsür hesab etmək də yanlışdır, çünki onda, yerli, böyük və çox yığcam türk tayfalarının varlığına göz yumulur.

Türkləşmə prosesi yalnız türk aborigenlərinin güneydən gələn oğuzlar və quzeydən gələn qıpçaqlarla qarışması sonucunda, bunların assimilyasiyasından sonra başlandı və getdikcə yeyinlənilib XI-XII yüzillərdə qurtararaq, Azərbaycan və Arran ərazisində çağdaş Azərbaycan millətini əmələ gətirən Azərbaycan xalqının təşəkkül tapması ilə sonuclandı". Bundan sonra Azərbaycanda türk etnoslarının tarixini ayırd edən elmi araşdırmalara meyil artdı. K.H.Əliyev, C.B.Aşurbəyli, T.İ.Hacıyev, F.A.Cəlilov, Q.Ə.Qeybullayev, V.L.Qukasyan, bu sətirlərin yazarı və başqaları erkən orta yüzil və nisbətən öncəki dövrlərdə Azərbaycanda türk etnoslarının yaşaması məsələsini ayrı-ayrı baxımdan araşdırdılar. Dövrün etnonim, toponim və şəxs adları öyrənildi; bunların müəyyən qisminin türkmənşəli olduğu müəyyənləşdirildi. Eyni zamanda qədim erməni qaynaqlarında türk sözləri üzə çıxarıldı, alban, qarqar və utilərin türkdilli olması müddəası irəli sürüldü. Bununla yanaşı ayırd edildi

ki, ən qədim türk etnosları (erkən Azərbaycan türkləri) Güney Azərbaycanda e.ə. III-İ minilliklərdə yaşayırdılar. Deməli, Azərbaycanda heç bir kütləvi “türkləşmə” prosesi olmamışdır, çünki burada qədimdən bəri türk dillərində danışan toplum yaşamışdır. Geniş ərazidə yaşayan türk etnoslarının bu və ya başqa səbəbdən yerdəyişməsi sonucunda onların müəyyən qrupları Azərbaycana hərəkət etmiş və burada yerli türklərlə qaynayıb-qarışmışdır.

Azərbaycan xalqının gəlişməsi. Hər bir xalqın kökü onun danışdığı dilə uyğun müəyyən edilir. Dil etnik kimliyi bildiren başlıca nişandır. 30-cu illərin sonuna kimi azərbaycanlılar “türk, türk xalqı”, dili isə “türk dili” adlanırdı. Qədim zamanlardan bəri Azərbaycan ərazisində türk dillərində danışan etnoslar yaşamışdı. Son illərədək türk dillərində danışan toplumun Azərbaycanda aborijen (yerli xalq) olmasını inkar edirdilər, ancaq qaynaqların yenidən araşdırılması bu mülahizənin əsassız olduğunu göstərdi.

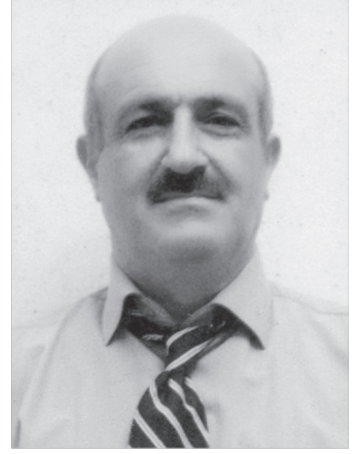
Azərbaycan dili türk dilləri ailəsinə özgündür. Deməli, Azərbaycan türklərinin kökü dil kimliyinə uyğun Azərbaycanda yaşamış qədim türk etnoslarının tarixi ilə bağlanmalıdır. Batıda Egey dənizi hövzəsi və Anadoludan tutmuş, doğuda ta Çinə kimi, quzeydə Rusiya çöllərindən və Qafqazdan tutmuş güneydə İran yaylasının güneyinə kimi geniş ərazidə türk xalqları yaşamışlar. Hər bir türk xalqı bu ərazidə ayrı-ayrı ad altında formalaşmışdır. Türklərin ayrı-ayrı torpaqlarda qədim türk kökləri əsasında özünəxas adla xalq kimi formalaşması erkən orta yüzillərdə baş vermişdi. Eləcə də Azərbaycan xalqının kökündə Azərbaycanda yaşamış və başqa-başqa dövrlərdə ona qaynayıb-qarışmış türk etnosları yaxından qatılımcı olmuşlar.

Gələnəksəl olaraq, türk dillərinin Ural-Altay dil ailəsinə, yeni türk dillərinin uqor-fin və monqol-mancur kök dillərinə yaxın olduğunu söyləyirdilər. Sonra türk dillərini Altay dil ailəsinə özgün edib türkləri Altaydan çıxma hesab etdilər. Ancaq araşdırmaçılar türk-Altay dil qohumluğunu sübuta yetirməmiş, oxşar leksikanın ünsiyyət araçılığıyla mənimsənildiyini söyləmişlər. İndiki çağda bağımsız türk dövlətləri ailəsinin mövcud olması fikri də irəli sürülür. Çox güman ki, e.ö. VIII minillikdə və III minilliyin önlərində türk dillərinin kök dildən ayrılması və başqa dillərə parçalanması baş vermişdi. Kök dilin parçalanmasının harada baş verməsi bir sorun kimi araşdırılmalıdır. Ehtimal etmək olar ki, türk kök dilinin parçalanması hind-Avropa etnosları ilə ünsiyyət ortamında baş vermişdir. Ünsiyyət sonucunda oxşar leksika hind-Avropa və pratürk, ya da prototürk dillərində işlədilmiş. Son elmi araşdırmalara (T.V.Qamkrelidze və V.V.İvanov) görə, hind-Avropa tayfalarının ilk vətəni quzey İkiçayarası, doğu Anadolu və güney Qafqaz dairəsi olmuşdur. Bir sıra Altay-türk qədim leksik ünsürləri hind-Avropalılar tərəfindən mənimsənilmişdir. (Ancaq T.V.Qamkrelidze və V.V.İvanov bəzi uyğun leksikanı türk dillərinə keçmiş hind-Avropa köklü sözlər hesab edirlər. Oxşar, yeni eyni köklü leksika ən qədim türklərin hind-Avropa etnosları ilə yaxın ünsiyyətdə olduğunu göstərir). Deməli, prototürklər elə bu ərazidə hind-Avropalılarla yaxın təmasda olmuş və doğuya doğru hərəkət etmişlər. Bununla da türk dilləri doğu və batı qollarına ayrılmışdır. Prototürklərin bir qismi e.ö. IV minilliyin sonu – III minilliyin öncəsində şumerlərlə yaxın ünsiyyətə girmiş və şumer dilinə etki göstərmişdir. İlk şumerlər Azərbaycan toplumu (Aratta “dağ” sözünü işlədən etnoslar) ilə siyasal, iqtisadi və mədəni bağlantılar qurmuşlar. E.ö. III-II minilliklər ən qədim türk tayfalarının geniş ərazidə yayılması dövrü hesab oluna bilər. E.ö. III-I minilliklərdə Azərbaycanda artıq türk etnosları yaşayırdı. Bu dövrdə Azərbaycan ərazisində türk etnoslarının dilinə xas toponimlər (yer adları) və şəxs adları meydana gəlmişdi. Bu onu göstərir ki, qədim Azərbaycanda prototürk etnosları yaşamış və ümumtürk leksikası əsasında antroponim və toponimlər meydana gəlmişdir...

*(Yazının dili türkcələşdirilmiş, olanaqiçrə ərəb-fars sözləri azaldılmışdır – İnam Evi.)
(qaynaq: “Azərbaycan tarixi”, Azərnəşr-1994)*

Dədə Qorqud “Gəlimli, gedimli dünya” (Tablonun izahı)

Dədə Qorqud obrazını yaradarkən insanlığın ən yüksək qatında duran, hər cəhətcə ideal ulu türkün surətini yaratmağa çalışmışam. Tablonun bütün sahəsini qapsayan göy görsənişdə Dədə Qorqud öz işığı ilə ayrılır. Bu işıqdan surətin yörəsi də işıqlanıb. Qıraqlara doğru isə boyalar tündləşir. Kompozisiyanın belə çözümlü çox uzaq ənginliklərdən insanlara “ışığı seli” gəldiyi etkisi bağışlayır. Obrazın özünə gəldikdə isə, tabloda ən güclü işıq Dədə Qorqudun alınıdır. Bu, Dədə Qorqudun özünün işığı olduğunu, daha doğrusu, işığın insan şəklində insanlara görünməsi anlamı daşıyır. Dədə Qorqudun geniş alını qırıqlarla örtülüb. Bu qırıqlar böyük həyat təcrübəsinin və dünya kədərini təsviridir. Obrazın gözləri kölgədən güclə seçilir. Buna baxmayaraq, baxışlarda böyük inam, qətiyyət aydın görünür. Gözlərdəki kölgə isə onları daha çox sirli edir. Dodaqların kip yumulması gözlərdəki inamı, onlardakı qətiyyəti qüvvətləndirir. Dədə Qorqud mənəviyatca kamil olduğu kimi, analitik baxımdan da çox doğru, kamil üz cizgiləri var. Onun üzünə uyğun düz burnu bu fikri bir daha təsdiq edir. Dədə Qorqud ulu bir şaman olduğundan başında iki boyalı – ağ, göy, hündür şaman papağı var. Alnını örtən aşağı kəsimi ağ, qalan yuxarı kəsimi isə göy boyadadır.

Vaqif UCATAY

Ağ – ağıl, idrak, işıqlıq, duruluq,
Göy– ucalıq, mənəviyyatca arılıq və yüksəklik anlamı daşıyır.
Qədim Türk düşüncəsində dünya üç qatdan oluşur.

- I. Gerçek yaşam sürdüyümüz dünya.
- II. Ölenlərimizin cəsədlərini tapşırduğumuz yeraltı dünya.
- III. Ulularımızın ruhlarının əbədi yaşadıkları uca göylər.

Bu anlama uyğun olaraq, Dədə Qorqudun papağı 3 işıqlı xətlə dövrələnib. Bu xətlərin hər birinin üstündə, papağın qarşı tərəfində kiçik ağ nöqtələr Şamanlar Şamanı Dədə Qorqudun dünyadakı yerini göstərir.

Bu obraza üztutma zamanın tələblərindən və mənəvi ehtiyacdən yaranıb.

Tablonun ilk baxışdan şərti görünən carı isə Dədə Qorqudun öz kəlamı olub, əslində hər bir müdrik insanın ömrünün kamillik çağında gəldiyi sonucdur.

“Hanı dediyin bəy ərənlər” (Dədəm Qorqud).

Bir daha vurğulayıram, Dədə Qorqud obrazını yaradarkən tarixi-etnoqrafik köklərə dayanıb, obrazın mahiyyətinə, anlamına uyğun olaraq, heç bir dövrə, mühitə, sinfə və tarixi ortama sığmayan, zamandan yüksəkdə duran müdrik türk insanının surətini yaratmağa çalışmışam.

Bu tabloda Dədə Qorqud gerçək yaşamdan, doğadan – dağlardan, çaylardan, torpaqdan, bir sözlə, yerdən yüksəkdə, sol əlində qızılı boyada qolça qopuz tutmuş, sağ əlini isə dinamik şəkildə işığa doğru açmış, saat əqrəbinin addım yönündə, dinamik hərəkətdə olan buludlar arasında göstərilib. Kompozisiyada tamaşaçının baxış nöqtəsi gerçək yaşamdan – dağlardan, düzlərdən, çaylardan yüksəkdədir. Buna baxmayaraq, onun (tamaşaçının) göz səviyyəsi Dədə Qorqudun ayağından aşağıdır. Bu, “Dədə Qorqud bizi nə qədər yüksəltse də, özü bizim üçün bütün çağlarda Ruhsal bir Ucalıqda qalacaq” deməkdir. Dədə Qorqud uca olduğu qədər də bizə yaxındır. Sağ əlinin belə dinamikliyi türk qüdrətinin möhtəşəmliyini,

işığa doğru uzanması isə onun niyyətinin işıqlı olması anlamını daşıyır. Sol, qopuz tutan əlinin barmaqlarının incə hərəkəti isə bu millətin nə qədər incə ruhlu olduğunu göstəricisidir.

Qopuz – türk millətinin azman ucalığından, incə duyğulu, yetkin bir mədəniyyət daşıyıcısı olmasından söz açır. Qopuzun qolu üzərində pərdə bölgülərinin yerində Oğuz türklərinin (Qayı boyundan Kınık boyuna qədər) 24 damğası göstərilib (təsvir edilib). Bu, Dədə Qorqudun özünün Oğuz türkü olduğundan Oğuzlar üçün boy boylaması, soy söyləməsinə vurğudur. Qopuzun çanağında, üzərində təkə dərisi çəkilməmiş dairəvi boşluqdan yuxarıda, taxtanın üstündə, yerliyindən bir qədər tünd boya ilə, əbədiyyət simgesi (rəmzi) olan “əbədi və sonsuz xoşbəxtlik zənciri” adlanan (bu həm də tısbağanın, bo(ğ)un, tanrının naxışlanmış görsənisi) naxış çəkilib.

Qopuzun başqa-başqa qalınlıqda üç simi vardır. Dədə Qorqud çağında bu simlərin ən yaxşılardan davamlılarından qurdun bağırsağından hazırlanırdı. Simlərin sayının üç olması türklərin qutsal saydıqları üç dünyaya və şamanın bu dünyalar arasındakı araçılığına vurğudur. Bu dünyaların anlamına da yuxarıda vurğu elədik. Dədə Qorqud ulu bir şaman olduğundan, onun bu

qutsal dünyalar arasında bir araçı olmaq qüdrəti vardı.

Əsərdə ancaq üç boyadan (ağ, göy, qızılı), onların çalar və qarışığından istifadə edilib. Bu boyaların ikisinin anlamı ilə bağlı yuxarıda vurğu elədik. Qızılı boya – hər bir çalışmanın əsasında duran enerji anlamındadır. Boyaların üçünün bir yerdə olması gerçəklikdən daha gözəl, kamil, ideal, ruhsal bir dünya yaradır.

Bu Ruhsal Dünya insanı adi dünyadan ayıraraq, naqisliyə nifrət, gözəlliyə heyrət yaratmaqla ölümlə barışmamağa, əbədiyyətə, ölməzliyə çağırır.

Dedik ki, Dədə Qorqudun başında uca, iki boyalı (ağ, göy) möhtəşəm şaman papağı var. Boyalar, yuxarıda deyildiyi kimi, ucalıq, arılıq və idrakilik anlamındadır. Papağın uca (hündür) olması da şamanın (Dədə Qorqudun) mənəvi, ruhsal ucalığından soraq verir. Papağın tamaşaçıya görünən ən son, üst kəsimi tam çevrə şəklindədir. Bu, Dədə Qorqudun Tanrı səviyyəsi, Tanrının insan şəklində insanlara görünməsi deməkdir. Papağın ön tərəfində yuxarıdan aşağıya doğru üç kiçik ağ çevrə var. Çevrələrin hər biri ortada olmaqla, papağın çevrəsi boyunca ağ xətlə dövrələnib. Sonra bu kiçik çevrələr düz xətlə (tellə) birləşdirilib. Papağın ön alın kəsimində beşləçəkli çiçək formasında olan simgə insan varlığını oluşturan beş əsas ünsürə – torpaq, su, hava, od və dəmirə vurğudur. Papağın önündə simmetrik olaraq hər tərəfdə tünd və açıq boyalı qırx iki qotaz birləşən yeddi bağ görürük. Yeddi rəqəmi yeddicənin (heftənin) günlərinə, iyirmi bir ağ qotaz ayın gündüz vaxtına, tünd boyada olan iyirmi bir qotaz isə ayın gecə vaxtına vurğudur. Bununla da, Dədə Qorqud hər zaman oyaq olaraq xalqın ruhsal Odası anlamındadır.

Tabloda Dədə Qorqudun əynində qollarının ağzı, yaxası, boyunu və ətəkləri bir enli və bir-birindən aralı, iki dar qızılı zolaqla haşiyələnmiş ağ xalat (üst geyim) göstərilib (təsvir olunub). Enli zolağın üstündə yerliyindən bir qədər tünd boya ilə, elm aləmində “Səlcuq zənciri” adlanan, türk təfəkkürünün çox qədim nişanəsi olan naxış çəkilmişdir. Paltarın bəzəyi elə bundan oluşur. Bu da obraza sadə zənginlik verməklə bərabər türkün böyük sənətindən soraq verir. Xalatın altındakı köynəyin göy olması qollarından görünür.

Burada göy boya yuxarıda göstərilən anlamları verməklə yanaşı, Dədə Qorqudun özünün Tanrı səviyyəsini, Göy Tanrı tərəfindən türklərə göndərilmiş bir elçi, Tanrı sözünü türklərə, ümumiyyətlə, bütün insanlara çatdıran ulu türk peyğəmbəri olduğuna vurğudur.

Dədə Qorqud obrazının ümumtürk siması olması ilə bərabər, onun üzündə müdrüklükdən başqa, əzablı kədərini, bu kədərdən güc alan sonsuz qüdrət yiyəsi olmasını göstərməyə çalışmışam. Uzun, qar kimi ağ saç-saqqalı onun ululuğuna, qədimliyinə vurğudur. Qaynaqlarda onun dahi bir loğman olduğu, 200 ildən çox yaşadığı göstərilir.

Yuxarıda vurğuladıq ki, Dədə Qorqud uca göylərdə dinamik hərəkətdə olan buludlar arasında göstərilib. Bu buludlar Günəşin yörəsində saat əqrəbinin addımı yönündə hərəkət edir. Bu hərəkətdə olan bərabərtərəfli “xaç” təsviri türk düşüncəsindəki “Tanrı” obrazıdır. Ortadakı işığı dörd bir tərəfə yayan xaç “tanrı” deməkdir. Dədə Qorqud isə bizi Tanrı ilə qovuşdurur. Onlar həm İşığın (Günəşin) daimiliyinə, həyatın dövr etməsinə (svastika), həm də əsərdəki “Hanı dediyin bəy ərənlər?..” hikmətinə uyğundur. Kompozisiya, ümumiyyətlə, işıq üzərində qurulub. Burada başqa bir incə mətləb də var. Kompozisiyanın hərəkətinin saat əqrəbi yönündə olması o deməkdir ki, biz özümüzü bir millət kimi təsdiq etmək istəyiriksə, bu möhtəşəm gedişə qoşulub özümüzə qayıtmalıyıq. Dədə Qorqudun qutsal harayı elə bu səbəbdəndir. Bu, özünə qayıdır!

Əsərin aşağı kəsimində, ön planda tısbağa heykəlinin üstündə “bəngu” (əbədiyyət) daşı, bir qoç və iki at daş balbalları (heykəlləri) vardır. “Bəngu” daşının iki üzərində yuxarıda həyatın əbədiliyinə vurğu olaraq, hərəkətdə olan Günəş (svastika) var. Bu da anlam və tarazlıq baxımından, buludların Günəşin yörəsindəki hərəkətinə uyğundur. Daşın hər iki üzündə bu işarələr altında yuxarıdan aşağıya doğru qədim Orxon -Yenisey abəsi ilə “TANRI TÜRKÜ QORUSUN!” sözləri yazılıb. Bu abidə biçim və anlamca Dədə Qorqudun əlində tutduğu qopuzla səsleşir. Türkün həyat və məişətini göstərən at və qoç heykəlləri, həm də türk onları köç edərkən çölün “darıxmaması” üçün yaratdığından, dəyərlidir. Bu, türkün böyük mədəniyyətindən, doğaya yüksək duyğusundan soraq verir. Heykəllərin tünd boyalarla, bir az böyük verilməsi söykəndiyimiz böyük mədəniyyətə və onları yaradanların uyuduğu qaranlıq dünyaya vurğu olub, kompozisiyanın ağırlıq ortası (mərkəzi) rolunu oynayır. Tabloda Günəşin hərəkəti və Dədə Qorqud araçılığı ilə işıq yerə çatdırılır. Bu, bir daha Dədə Qorqudun, ruhumuzu işıqlandıran bir Ruhsal varlıq olmasını göstərir. Bunsuz Vətənimiz varlığına qovuşmaz.

Qızıl İmperializm

Məhəmməd Əmin
Rəsulzadə

Bolşeviklərin nə kimi Doğu politikası uyguladıqları Azərbaycan örnəyində bütün açıqlığı, aydınlığı ilə ortaya çıxmışdır. Bolşeviklər Doğu uluslarının qurtuluşu, dirçəlişi çağırışları ilə sözdə ulusların hüququna, özgürlüyünə, bağımsızlığına sayğı göstərirlər. İşdə isə başqa imperialistlərdən heç də ayrı deyildirlər. Bütün bu anlatdıqlarımızı oxuyan oxucu sözsüz, özünü yeni imperializm qarşısında bulmuşdur: - Qızıl İmperializm!

Birinci Dünya Savaşında ortaya çıxan iç qarışıqlıq sonucunda qara Rusiya İmperializmi dünyanı silkələyən bir gurultu ilə çökdü. Bu çökən böyüklük, ayrı irqdən, ulusdan yapılmı 180 milyonluq çağdaş bir Babil qülləsi idi. Bu qüllənin çeşidli parçası olan uluslar gələcəklərini düşünərək, ulusal varlıqlarını qurtarmağa çalışır, bu amacla qurumlaşır, əski Rusiyanın gərək

batısında, gərək doğusunda yeni ağalıklar yaranırdı.

Rusiya dağıntıları üzərində yaranan dövlətlərdən Baltikyanı ilə Batı sınırında bulunanları - Qara İmperializmle Qızıl İmperializm arasında keçən dəyişiklik dönəmindən yararlanıb, yeni Bolşevik ordu gücləri yaranana kimi özlərini toparlayacaq bir duruma gəldilər. Finlandiya, Litva, Latviya, Estoniya, Polşa kimi dövlətlər əldə yaraq öz varlıqlarını doğruladılar, Bolşevik saldırısına yaraqla qarşı qoymaqla özlərini Rusiyaya, eləcə də bütün dövlətlərə tanıda bildilər.

Qafqaz dövlətləri isə belə bir uğura çatamıdılar. Avropa dövlətləri bunların qurduğu ağalıqları bir az birbaş, bir az da hüquqca tanısalarda, saldıran Bolşevik gücünə uzun sürə dayanamıdılar.

Rusiyanın iki yanında olub çeşidli sonuclarla bitən bu olayın nədənini araşdırmaq sözsüz, yarıdan uzaq deyildir. Bu nədənlərdən birinin burada deyilməsini daha önəmli buluruq.

Dövlətlərin yaranma, dağılma tarixlərinə baxsanız, öz varlığı üçün savaşa başlayan bir ulusun özü ilə çıxarları ortaqlıq bulunan bir taqım politik güclərdən yararlandığını görürsünüz. Yunanıstan bağımsızlıqlarını İngilislərə, Balkandakı Slavıan dövlətləri Rusiyaya borcludurlar. Baltikyanı dövlətlər bağımsızlıqları üçün yapıdıqları savaşda Birlik dövlətləri donanması ilə ordusunun yarağından çox yararlanmışlar.

Finlandiya Respublikası bolşevizm əlindən Almanıyanın ordu dəstəyilə qurtulmuşdur. Bolşevizm Batı sınırına doğru saldırankən qarşısında yalnız Rusiyadan ayrılmış yeni dövlətləri yox, onların arxasında duran Avropa güclərini də bulurdu. Bu durum daha çox da Polşa örnəyində gözə çarpar. Polşa qarşıqoyması Fransa baş qərargahının qarşıqoyması da demək idi.

Qafqaz cəbhəsi isə belə deyildi. Rusiyadan qurtulmağa can atan Qafqaz bu qurtuluşla bağılı olan İranla Türkiyə dövlətlərinə arxalanamırdı. İranın gerçəkdə savunma gücü yox idi, ordusu gücsüz idi (Azərbaycan Cümhuriyyətinin İrandakı elçisi Adil xan Ziyadxan 11 aprel 1920-ci ildə Tehrandan Azərbaycan Respublikasının Dış İşləri baxanı Fətəli xan Xoyskiyə "Bildiriş"ində yazırdı: "İran yatır. Görevlilərin işə qoyulması

başdan-ayağa rüşvətçilik, həyasızlıqadək çatan açıq alverdir. Sonucda ulus acımasızca soyulmaqda. Məhkəmə, ədalət yoxdur! Keçmiş böyüklüyün qalıqları görünür, yeni kultürün olmaması, tikici-quruculuğun yoxluğu, hər yerdə yoxsulluq, kir-kərmə! Bütün ölkədə dövlətin maraqlarını satmayacaq tək-tük yurdsevərlə qarşılaşmaq olar. Hər yerdə yaltaqlıq, yalançı saygınlıq, tərbiyəlilik, pərdə arxasında isə cibləri doldurmaq, incə intriqalar, pozğunluq, eləcə də başqaları.

Farsların - Perslərin bizim Respublikaya yanaşması elə də ürəkəçən deyildir, tərsinə, İran türklərinin bizə yanaşması qardaşcasına-dostyanadır. İran Azərbaycanının yönü özərkiyə, bağımsızlığa, Farsistandan ayrılmağadır".

Məhəmməd Əmin Rəsulzadə 1908-1911-ci illərdə İranda yaşayarkən, orada önəmli toplumsal-politik işlər görmüşdür. O, İranda gördüklərini 1912-ci ildə Türkiyədə yayımlanan "Türk yurdu" ilə "Səbilür-Rəşad" toplusunda çap etdirmişdir. Məhəmməd Əmin bəy o yazılarında İranın Adil xan Ziyadxanın çəkdiyi görüntüsünü, demək olar, bu alıntıdakı sözlərlə vermişdir. (Bax: Məhəmməd Əmin Rəsulzadə "İran türkləri". B., 2013, s.66-97). Acınacaqlı da olsa, İran İslam Respublikası bu gün də çağdan çox dala qalmışdır. Bu ölkədə İlk Orta çağdakı kimi din dövlətidir. Azərbaycan Respublikası isə çağdaş, konstitusiyalı, demokratik respublika olsa da, burada da göstərilən rüşvət, yolsuzluq baş alıb gedir, Türkiyə isə onu boğmaq istəyən Avropaya qarşı bayraq açdığından, devrimçi Rusiyanın nə yolla olur-olsun, bir an öncə onun sınırına yaxınlaşmasını istəyirdi. O, Qafqaza doğru enən Bolşevik gücündə Avropaya qarşı bir güc gördüyü üçün Quzeydən uzanan əli çox öyrənmək olanağı bulamadan, tez-tələsik sıxırdı. Qafqazın başı üzərindən yapılan bu əlsıxma, sözsüz, Qafqaz respublikalarının varlığı üzərində kəsin bir etki yaratmışdır.

Ölüm-dirim savaşına atılan Türkiyənin belə duruma düşməsi, sözsüz, "şər deməsən xeyir gəlməz" düsturu üzərində olmuşdur. Doğrudur, Qafqazın yenidən Rusiyanın asılılıq ilgəyinə keçməsi Türkiyə çıxarları baxımından böyük bir itkidir. Ancaq "Sevr" Anlaşması ilə yaşam gücü alınaraq uçurumun dibinə endirilən Türkiyə üçün daha böyük itki idi.

Türkiyəni bolşeviklərlə əlsıxmaya yönəldən nədən Lloyd Corc-Klemanso Avropasının uğur sevincilə kor olan politikası idi. Bu politika varkən, Türkiyə Böyük Millət Məclisinin cilovunu əlində tutanları Bolşeviklərlə anlaşıqları üçün kimsə qınayammaz! Bolşevik politikasının Türkiyə üçün politik bir strateji gediş olduğunu qəbul etməmək, dünya işlərini çox dar bir gözlüklə görmək olurdu. Ancaq bu belə olmaqla yanaşı, Bolşevik politikasının da imperializmin başqa bir biçimi olduğunu unutmaq, politik sorunları gerçəkdən çox düşüncələrimiz, istəklərimizə görə yozmaq olur.

Avropa İmperialistləri koloniyalarını dəyərli malları "Ana yurd"a çəkməklə sömürürlər. Qızıl İmperializm isə koloniya durumuna qoyduğu "ortaq"larının var-yatırını bütünlüklə çalmaqla yararlanır. Azərbaycan bu yöndə ən açıq-aydın bir örnəkdir!

Rusiya özünü Avropa İmperialistlərindən qorumağa çalışan Türkiyəni dəstəkləməklə Türkiyədən daha çox yararlandı. Türkiyəyə verdiyi maddi, eləcə də ordu yardımının nə kimi bir dəyərə vardığını bilmirik. Ancaq Bolşeviklərin Bakıya girdikləri çağdakı "talan həftəsi"ndə banklardan çalınan, yağmalanan¹ daş-qaşla, altun-gümüş, bəzək şeyləri, nağd puldan, Astarxana daşınan mal, çeşidli şeylərdən başqa 300 milyon put (4 milyard 800 milyon kilo) neftlə 750 min pud (12 milyon kilo) pambıq, çoxlu ipək, eləcə də b. aparmışlar.

Bundan başqa, Lenin ağalığı neft ocaqlarını ələ keçirdikdən sonra ən böyük yağışı olan İngilislərlə anlaşa bilmiş, Türkiyədən daha qabaq Avropa dövlətlərlə danışıqlara

1. Bolşeviklər tutduqları yeni ölkələrdə "Qrab nedelya" adı ilə tanınan Yağma həftəsi keçirirdilər.

girişmiş, alver anlaşmaları bağlamışdır. Bolşeviklər İngiltərə ilə yapdığı alver anlaşması dolayısı ilə Doğu siyasasını atmağa belə boyun olub, propaqandalarını bir anda dəyişdirdilər.

Qızıl İmperialistlərə "siz də kolonyaçısınız" dedikdə kəsinliklə qarşı çıxıb, əllərində bulunan uluslara özgürlük, ağalığ hüququ verdiklərini söyləyirlər. Gələk Qafqaz respublikalarına. Baxaq-görək yüz il qabaq çar Ağalığı Qafqaza enirəkən yaraq gücü ilə yendiyi xanlıqlara, öz istəyilə Rusiyaya qatılan Gürcüstanda nə kimi politika uygulayırdı?

O çağ xanlıqlar birdən-birə ortadan qaldırılmamışdı. Gürcüstan knyazlığı çox illər adı, gövələri ilə dəyişməz qalmışdı.

Yalnız nə olurdu? Rusiyaya qarşı olan bir xan qaldırılıb yerinə Rus yanlısı, güvənən birisi qoyulurdu. Ulusal qurumlara əl deyilmir, yalnız kəndlərdə Rus Ordu qarnizonu (ordu dəstəsi) saxlanılır, məhkəmələr, divan belə əskisi kimi yönətilirdi. Xanlıqların yönətim qurumları ilə bunların gördüyü işlərin bütünlüklə ortadan qaldırılması saldırının ilk illərində olmuş bir olay deyil, yavaş-yavaş edilmiş bir işdir.

Çar dönəmində Qafqaza geniş yetkili başçı qoyulurdu. İndiki sovet ağalığı isə Kom-munist Partiyasının Bölgə Mərkəzi Komitəsini göndərir. Qafqaz respublikaları bütünlüklə bu ortaqlıq qarşısında sorumludur. O çağda seçkin sinfinə arxalanan Rusiya İmperializmi Qafqazdakı xan, məlik (Erməni seçkini) (Bu məliklər Xristian-Alban-Türk məlikləri idi. Rusların Azərbaycana köçürdükləri Ermənilərin sayı artınca, 1836-cı ildə Peterburq Qut-sal Sinodunun qərarı ilə Alban kilsəsi bağlanmış, Alban-Türk məliklərinə Erməni məliyi deyilmişdir), knyazlardan (Gürcü seçkini) özünə bağlı olanları qullandır, o yolla ağalığ edirdi. Baş qaldıranlar isə ya öldürülür, ya da Rusiyaya sürülürdü.

İndi də belədir. İşçi, köylü sinfinə arxalanan Bolşevik diktaturası yerli yaşayanların ayaq taqımlarına dayanaraq öz ağalığını qurub, bu sinif içərisindən belə özünə boyun əyməyənləri öldürür, ya da sürgün edir. Sonucda indiki respublikaların ortadan qaldırılması o çağdakı xanlıqların dağıdılmasından daha iti edilir.

Çarlığın ideali seçkinlər sinfi ortamında yüksələn "şovinizm" idi. "Leninliyin" ideali isə "işçi kosmopolitizmi" adlı bir yoldur. Birincisi, Rus olmayan ulusları ruslaşdırmaqla bütün Rusiyanı költürçə bir duruma qoymaq istəyirdi. İkincisi də, ulusal költürü daha güclü olmayan kiçik uluslarda ulus düşüncəsini öldürməklə bütün Rusiyanı ulussuz bir duruma qoymaq (denasionalizə etmək) istəyir, sonuc baxımından yenə o deməkdir.

Devrimlər geniş içdənlikli olsalar da, sonucda özünü bildirmiş ölkənin toplumsal yaşamını, politik quruluşunu, tarixin gedişini, ekonomik yasalara uyğun bir biçimdə dəyişməkdən başqa bir şey verəmməz, olsa-olsa ağalığ hansısa bir sinfin, sosial qatın əlindən daha çağdaş, daha irəliçə bir ələ keçər. Toplumsal devrimlər bir dövlətin dış siyasətindən çox iç siyasətini etkiləyir. Fransa devriminin dış siyasət burbonların gələnəksəl siyasətindən başqa deyildi. Sovetlərin siyasət da çar Rusiyasının siyasətindən başqa bir şey deyildir!

Keçmişdən Türk yağısı olan Rusiyanın Türkiyəyə arxadaş çıxması isə tarixdə bənzeri yox bir devrim olayı deyildir. Məhəmməd Əli Paşa ayaqlanmasında Sultan Mahmuda yardım göstərən Rusiya Çar Rusiyası deyildimi? Bolşeviklər İngiltərəni Hindistanı tutmaqla basqılayırdılar. Ancaq bu qorxu Dəli Petronun yayılmış vəsiyyətnaməsindən də bəlli deyildirmi?

Hə, Məhəmməd Əli Paşa olayı ilə bugünkü olaylar tarixin birər görüntüsüdür. Bunlar birər epizoddur. Qalıcı bir şey varsa, o da Doğuya doğru axan Rusiya axını, bu axına uğrayan türklükdür.

Rus hankı dona girsə-girsin, yenə Rusdur! Qada da olsa, qızıl da olsa, Rus İmperializmi imperializmdir! Rusiyada dəyişəcək şey, onun politik quruluşudur, üretim, tükətim biçimidir, yoxsa Rusiya coğrafiyası dəyişməyib!

Qızıl İmperializm Böyük Rusiya Devriminin doğurduğu bir sistemdir. Bu devrim çağın dəbi olan sosializm çağırışları ilə alver edərək, kommunizm bayrağı altında gerçəkləşdi. Dünya qorxunc bir ulus axınının coşqusu qarşısında bulundu. Bu qorxunc toplum axını, quşqusuz, çağımızın ən öyrənilməli bir olaydır. Ancaq bu olayda keçici yerlərlə yanaşı, dəyişməz qalacaq gerçəklər də var. Öyrənərkən bunları ayırmamaq düzgün deyildir!

Sosializm, kommunizm anlamları kimi böyük idealların uygulanması, özü də Avropa dövlətləri arasında ən geridə qalmış bir ölkədə uygulanması, sözsüz, bu axının keçici duraqları ola bilir. Bu gün biz Komunist Partiyasının özünün bildirdiyi prinsiplərdən birər-birər yan keçdiyini gördüyümüz kimi.

Dörd-beş illik qorxunc örnəklər bənzərsiz terrorlar, sonucda dəyişməz qalan qazanc isə demokratik sosialistlərin deyimincə, burjua quruluşunun özülünü yaradan yönəldir. Bu yönərlər içində ən önəmlisi Rusiya imperatorluğunun özülü olan köklü seçkin sinfinin ortadan qaldırılmasıdır.

Rusiya son yarım yüzildəki ekonomik gəlişməsilə ortaçağsayağı üretim ölkəsi olmaqdan uzaqlaşmışdı. Ancaq politik quruluşca bu dövlət indi də dərəbəy düşüncəsilə yönətilirdi. Burada Ağalıq bütünlüklə köklü seçkin sinfin əlində, dövlətin mülki işlərlə, ordu qurumu çarın taclandırdığı bu seçkin qatın asılılığında idi. "Dvoryanstvo" deyilən seçkin sinif ayrıca qurumu, politik, hüquq üstünlüyü olan seçkin bir qat idi. Bu qat politik hüquqca belə ağa ikən, economicə çürüməyə başlamış, çoxdan bəri yerini yeni oluşan burjua (varlı) sinfinə vermişdi.

Bu olayı araşdırırlarca, Böyük Rusiya Devrimi ölkənin ekonomisilə politikası arasındakı bu böyük toqquşmadan başqa bir şey deyildir. Devrim köklü seçkin sinfini bütünlüklə yox etdi. Bunların daha seçkin qat haqları yoxdur. Köklü seçkin qatı yalnız politikada deyil, ekonomidə də yox edilmişdir. Böyük malikanələrlə tarlalar köylülər arasında bölünmüş, birər "Qartal yuvası" olan evlər yerlə bir edilmişdir.

İndiki Rusiya böyük kəndləri olmaqla yanaşı geniş torpağı, 130 milyona çatan yaşayarı² ilə dünyanın ən böyük əkinçilik ölkəsidir. Bu ölkədə öncə üç milyona yaxın bir işçi sinfi varkən, indi devrim illərinin dağıdıcı etkisilə bu say milyondan daha az sayla göstərilir. Böyük çoxluğu köylüdən oluşan bu ölkənin insanları köklü seçkinin malikanələrini yağmalayıb torpaqlarını tutmaq üçün bir an içində komunist olmuşdu. Ancaq indi birər kiçik mülk yiyəsindən oluşan bu köylü dənizi "ac, bacarıqsız" kəndlər ağalığı olan komunist işçi ağalığını çəkməməyə başlayır. Komunist görkülərinin sonucunda etdiklərinin boş olduğunu gören işçi bölümü də "öz" ağalığına qarşı önəmsiz, çoxlara qarşı bir ruh alır. Ötədə əskisinə baxanda, daha əxlaqsız, doymaz olmaqla yanaşı, özünə alverçi ortağı yapan komunist yöneticilərin çoxunun əxlaqını pisləyə yönəldən yeni bir "devrim burjuaziyası" doğur.

Bütün bu qarşı tör-töküntülər içərisində toplumdakı dayaqlarını itirən kommunizm diktaturası son günlərini yaşamaqda bulunur. O, bütün gücünü böyük sənaye ilə dış alveri

2. Devrimdən sonrakı Rusiya Federasiyası anlaşılır

öz əlində saxlamaqla köylü dənizindən gələn dalğalara qarşı bir çəpər çəkmək düşüncəsilə yaşamını sürdürmək istəyirsə də, yüzdə 14-ü çökən Rusiya sənayesi içərisində ən çox umudsuz bulunanı böyük sənaye ilə dış alver olduğundan, bunu kəsinliklə bacarmır.

Rusiya ekonomisi bütün düşünülə bilənlərin üstündə dağılmış bir durumdadır. Belə bir durumda ruhu, yönətimi doqal ilkələrə qarşı bulunan kommunizm "rejimi" çökməlidir! Bu çöküş yalnız bugünkü ağa gücün başqa bir güclə dəyişməsilə qalmayacaq!

Velikorus ortaqlığı, sənaye baxımından irəli, üretici bir ortaqlıq ikən, kommunizm manevrilə yenidən özünə bağlayacaq bildiyi Qafqazqla, Türküstan kimi ölkələrdə üretim başlanğıc düzəydedir. Savaştan qabaqkı Rusiya bölgələrindən aldığı ürünlerin qarşılığında çeşidli mallar verməklə dənqə yapır, bu yolla ortaqlıqla bölgələr arasındakı ekonomik bağ oluşurdu. Bu gün isə belə deyildir.

Birinci Dünya Savaşı ilə Böyük Rusiya Devriminin sonucunda Rusiyanın ulusal var-yatırı 11 milyard altun rubldan 4 milyard rubla enmişdir. Bu çöküş daha çox sənayedədir. Sənaye baxımından Rusiyanın ulusal malları 5 qat azalmışkən, əkinçilik ürünleri 2 qat azalmışdır. Velikorus ortaqlığı qabaqlar da üretici olmaqdan çox tükətici idi. Ancaq o bu yöndəki açığı sənaye malları ilə qapayırdı. İndi bu ortaqlıq bütün yönərdən tükətici duruma keçmişdir.

Rusiyanın Qafqazqla Türküstanın əkin ürünlerinin yerinə verəcək bir şeyi yoxdur, daha çox ara da olmayacaqdır! Rusiya əskidən Bakının neftinin yerinə şəkər, manufaktura, eləcə də başqa mal verirdi. Bu gün isə sayı göylərə çatan "Sovet" çeqlərini də verə bilmir. Belə olunca, doqaldır, üretici bölgələrlə tükətici ortaqlıq arasında ilişkiler qarşılıqlı ekonomik qazanc üzərinə qurulmuş doqal bir bağla deyil, Qızıl Ordunun süngülərilə, qondarma bağlarla olur.

Moskvada Sovet respublikalarının federasiyasını yaradan qurultayın (I Sovetlər Qurultayı, 30.12.1922) keçirilməsi bizim bu sözüümüzü kəsinliklə aradan qaldırammaz! Bu qurultay bölgələrin istəyilə deyil, ortaqlığın buyuruğu ilə keçirilmişdir. Bölgələrin gerçək istəyini az-çox bilənlər isə bu qurultay keçirildiyi çağda, eləcə də indi türmələrdə çürüyür, ölkələrindən uzaqlaşdırılaraq Rusiyanın ən soyuq bucaqlarına sürülür.

Ancaq kommunizm partiyası öz ağalığını qurtarmaq üçün bu günə kimi qullandığı yöntemlərdən daha güclü olacağı bəlli olmayan bu yolla özünü qurtarır düşünölməsin! Kommunizm dağılmalıdır! Kommunizm dağılacağı kimi qondarma yollarla ortaqlıq yönetim yaratmaq istəyən Moskva sistemi də dağılacaqdır!

Qorxunc terrorçu olan bu partiya üçün barışcıl yolla uyumlu, çağdaş ağalıq biçimine girmək, ruh baxımından olası deyildir. Ayaqlanma ilə, qanla iş başına gələn bir güc ayaqlanma ilə, qanla da gedəcək! Bu gün bu ayaqlanmanı yapan düzenli bir güc yoxsa da, yarın o güc kommunizmin özünün yaratdığı qurumun toxumasından olsa da doqacaqdır!

Ancaq Kommunizm İmperializminin devrilməsilə ona güclə bağlanan ulusal politik qurumlar üçün də yaxanı qurtarmaq olanağı yenidən gəlmiş olacaqdır. Bu, daha çox Qafqaz üçün olacaq. Qafqaz bundan yüz il qabaqkı durumunda deyildir. Yüz il qabaqlı yüksələn Rusiyaya qarşı gelişmiş bir Avropa ekonomisi ilə, dönməz bir Doqulu usseverliyi yoxdu. Bu gün o da, bu da vardır.

Azərbaycan Demokratik Respublikasının yarandığı tarixi durum

Azərbaycan Demokratik Respublikası olduqca qarışıq çağlarda, dedikcə çətin bir durumda yaradılmışdı. Bu çağlar Birinci Dünya Savaşı baş vermiş (1914-1918), "Üçlər Birliyi" – Almaniya, Avstriya-Macaristan, İtaliya ilə birgə bu savaşa qatılmış Türkiyə savaşı uduzmuşdu. Bundan sonra Rusiya başda olmaqla bir sıra Avropa dövlətləri Türkiyəni parçalayıb, öz aralarında pay-püşk eləmək planlarına baş vurmuşdular. Qardaş Türkiyənin belə ağır duruma düşməyi Azərbaycanın daha ağır duruma düşərək arxa-dayaqsız qalmasına gətirib çıxarmışdı.

Xaliq Bahadır

Çar Rusiyasının antitürk siyasəti olaraq uzun illər azərbaycanlıları orduya götürməmiş, dövlət qulluğuna yaxın buraxmamışdılar. Elə buna görə də çar Rusiyasının dağılması Azərbaycan üçün çox ağır sonuclara gətirib çıxarmışdı. Hələ Qafqaza gəlişinin ilkin çağlarında İrandan, Türkiyədən köçürüb gətirməklə erməniləri Batı Azərbaycan torpaqlarında – indiki "Ermənistan"da yerləşdirən Rusiya dövləti antitürk-antimüsəlman faktorunu olaraq bacardıqca yalnız Azərbaycanda deyil, bütün Qafqazda ermənilərin üstün gücə çevrilməsinə çalışmışdı. Buna görə də çar Rusiyası dağılanda ortaya ermənilərin 150 minlik ordusu çıxmışdı. 150 minlik qanıçən erməni ordusunun qarşısında Azərbaycan xalqı əliyalın qalmışdı. Ermənilər bu faktordan yararlanaraq hər yerdə, başlıcası da Göyçə-Zəngəzurda, Qarabağda azərbaycanlıları kütləvi olaraq qırmağa girişmişdilər.

Azərbaycanın başkəndi Bakı ermənilərin əlində idi. Burada arxasında Leninin durduğu daşnak Şaumyanın bolşevik hökuməti ağalığı eləyirdi. Elə Bakıda 1918-ci ilin 30-31 mart qırğınlarının da başında Şaumyan durdu. Bu qırğını sayı 10 minə çatan erməni-daşnak qoşunu törətmişdi. Ermənilər iki gündə Bakıda qadın-uşaq bilmədən 30 minədək azərbaycanlıyı amansızcasına qırmışdılar.

Bakını ermənilərin ələ keçirməsi üzündən M.Ə.Rəsulzadə ideya yoldaşları ilə birlikdə Tiflisə yerləşmiş, onlar Azərbaycan Milli Şurasını da, Azərbaycan Demokratik Respublikasını da Tiflisdə yaratmalı olmuşdular. Çox keçmədən milli hökumət Bakıya yiyələnəməyin başlanğıcı olaraq Gəncəyə köçmüşdü. Bundan sonra Türkiyə hökuməti ilə danışıqlar aparılmış, ermənilərin Bakıdan qovulması üçün onlardan yardım istənilmişdi. Nuru paşanın komandanlığı altında Azərbaycana gələn Qafqaz Türk-İslam ordusu yenice yaradılan Azərbaycan ordusu ilə birlikdə erməni qoşunlarını Bakıdan, başqa yerlərdən qovub çıxarmaqla ölkəni başdan-başa bürümüş erməni qırğınlarına son qoymuşdu.

Türkiyə ordusunun Azərbaycanda olması Azərbaycan Milli hökumətinə geniş demokratiya quruculuğu işlərinə girişmək şansı qazandırmışdı. Ancaq dünyada baş verən proseslər bu şansı onların əlindən aldı. Bütün Güney Qafqaz, eləcə də İranla Türkiyə Birinci Dünya Savaşından üstün çıxmış Antanta dövlətlərinin işğal zonasına çevrildi. Türkiyə üçün acınacaqlı Mudros bağlaşmasına uyğun olaraq Qafqaz türk-islam Ordusu Azərbaycandan çıxarıldı, onların yerini ingilis qoşunları tutdu. Bundan sonra ermənilər yalnız rusların deyil, eləcə də ingilislərin yardımlarına arxalanaraq Azərbay-

canın o tay, bu tayında, Türkiyənin bir sıra bölgələrində, o sıradan, Qars bölgəsində saysız qırğınlar törətdilər.

Yeri gəlmişkən, 1918-ci ildə, ADR-in yaranmasının ardınca Azərbaycana bağlı daha iki demokratik respublika qurulmuşdu. Bunlardan biri noyabrın sonlarında yaradılmış Araz-Türk Demokratik Respublikası, ikincisi, dekabrın 1-də yaradılmış Qars Demokratik Respublikası (Güney-Batı Qafqaz Respublikası) idi. Hər iki Respublika ADR-ə birləşməyə çalışırdı. Batum vilayətinin də içində olduğu Qars Demokratik Respublikası ADR-ə qatılmaq üçün səsvermə yolu ilə qərar da çıxarmışdı. Bu respublikanın ADR-ə qatılması ilə Azərbaycan yenidən özünün Xəzər dənizindən Qara dənizədək olan tarixi torpaqlarına yiyələnəcəkdi. Bu qərar Azərbaycanla Türkiyəni parçalamaq politikası yürüdən Antantada, başlıcası da İngiltərə ilə Rusiya hökumətlərində çox böyük acıq doğurmuşdu. Buna görə də çox keçmədən ingilis komandanlığı Qars Demokratik Respublikası hökumətini tutub Malta adasına sürgün etdi.

Bütün bu çoxsaylı, bir-birindən ağır problemlərə baxmayaraq, M.Ə.Rəsulzadə ideya yoldaşları ilə birlikdə milli demokratik respublika quruculuğu işlərinə ara vermir, gələcək milli uğurların başlıca qarantı olaraq Azərbaycana dünyaya demokratik dövlət olaraq tanıtmağa çalışırdı. 1918-ci il dekabrın 7-də Azərbaycan parlamentinin açılışı ölkəmizin dünyaya demokratik imiclə tanınması yolunda atılan ən önəmli addımlardan oldu. Antanta işğal qoşunlarının başında duran, Bakıda otura-otura Azərbaycan hökumətini tanımaq istəməyən general Tomson gerçəkdən demokratik bir parlament formalaşdırıldığını görərək, Azərbaycan Milli hökumətini tanımalı oldu. Bu, gerçək demokrat olan M.Ə.Rəsulzadə ilə ideya yoldaşlarının böyük, tarixi uğuru idi.

Yenə yada salmağa dəyər: Azərbaycan Demokratik Respublikası parlamentinin açılışından bir ay sonra çağırılan Qars parlamenti – türk xalqlarının tarixində ikinci parlament – yalnız Güney-Batı Qafqaz üçün yox, bütün Doğu dünyası üçün tarixi bir olay idi.

Azərbaycan Demokratik Respublikasının parlamenti çox az bir sürədə Avropanın bir çox qabaqcıl ölkələrindən belə qabağa gedərək, xeyli demokratik qanunlar yaratdı. Azərbaycan parlamenti qadınlara o çağlar bir çox qabaqcıl Avropa dövlətlərində olmayan bir hüquq – kişilərlə birgə seçib-seçilmək hüququ verirdi. Bununla yanaşı, Azərbaycanda yaşayan bütün xalqlara türklərlə bir hüquqlar verilirdi. Azərbaycanın dövlət dili türk dili idi. Burası da ayrıca olaraq vurğulanmalıdır: ADR parlamenti indiki YAP-çı parlament kimi yetkisiz-oyuncaq parlament deyildi, gerçək parlamentarizm prinsiplərinə bağlı parlament idi; o yalnız qanunverici orqan funksiyasını yerinə yetirməklə qalmır, eləcə də hökumət üzərində yüksək kontroletmə funksiyasını yerinə yetirirdi.

Bir sıra böyük dövlətlərin Azərbaycana soyuq yanaşması, sovet Rusiyasından qalma işğalçılıq siyasəti Demokratik Respublikanın yıxılması ilə sonlandı. Bundan sonra Azərbaycanda erməni-rus qırğınları yenidən baş alıb getdi. Azərbaycan hökumətinin bir çox liderlərini, o sıradan, Milli hökumətin başında durmuş Nəsim bəy Yusifbəyli, Fətəli xan Xoynunu, eləcə də parlamentin başında durmuş Həsən bəy Ağayevi ermənilər öldürdü. Azərbaycanın minlərlə dəyərli oğlu müsəvatçı-millətçi-pantürkist adı ilə güllələndi, Sibire sürgün edilməklə, gedər-gəlməzə göndərildi. M.Ə.Rəsulzadənin, eləcə də Milli Demokratik Azərbaycan idealına qulluq eləmiş bir çoxlarının didərginlik çağları başladı.

M.Ə.Rəsulzadə bundan sonra haralarda yaşamadı: Anqarada, Parisdə, Berlində, Buxarestdə. Belə çox yerdə yaşamağın bir başlıca nədəni vardı: stalinçi sovet rejimi ona dinclik vermirdi. Doğma Türkiyədən o, Sovet dövlətinin basqıları ilə çıxarılmışdı. Onun sonadək didərgin bir yaşam yaşamasının başlıca nədəni getdiyi ölkələrdə dinclik bilmədən Milli Demokratik Azərbaycan ideali uğrunda çarpışma aparması idi. Kimlərsə onun susaraq yaşamasını istəyirdilər, ancaq susmurdu, getdiyi ölkənin necəliyindən asılı olmayaraq, özünün Milli Demokratik Azərbaycan uğrunda savağını aparırdı.

Türklüyün barışmaz düşmənləri – qaniçən ermənilərin böyük çoxluqda olduğu NKVD 1938-ci ildə M.Ə.Rəsulzadənin böyük oğlu, 19 yaşlı Rəsulu güllələmiş, ailəsini Qazaxıstana sürgün etmişdi. Sürgündə anası acından, xanımı ürək partlamasından, qızı Lətifə soyuqdan ölmüş, ikinci qızı Xalidə itkin düşmüşdü.

Parisdə yaşayarkən o, Fransada çoxlu sayda olan rusiyalı ağ emiqrantlarla çarpışma aparmalı olmuşdu. Keçici Rusiya hökumətinin başçısı A.Kerenski başda olmaqla bir çoxları M.Ə.Rəsulzadəni, onun ideya yoldaşlarını "millətçi", "pantürkist" adlandırmaqla, Avropanın gözündən salmağa çalışaraq, Azərbaycanın Rusiyadan ayrılmasına qarşı çıxırdılar. Beləliklə, M.Ə.Rəsulzadə istər-istəməz iki cəbhədə siyasi-ideoloji çarpışma aparmalı olurdu: bir yandan Azərbaycanı yenidən işğal eləmiş sovetlərlə, o biri yandan Rusiyanın Avropadakı imperiyaçı çevrələri ilə.

Onları "millətçi", "pantürkist" adlandıranlarla polemikaya girən M.Ə.Rəsulzadə "Qafqaz problemi ilə bağlı panturanizm" adlı geniş bir yazı ilə çıxış etmişdi. Onun 1930-cu ildə Parisdə fransız dilində çıxan kitabı belə də adlanırdı: "Qafqaz problemi ilə bağlı panturanizm". M.Ə.Rəsulzadə bu kitabında özünü çox güclü polemist olaraq göstərir. Burada olduqca tutarlı, danılmaz arqumentlərlə o, siyasi opponentlərinə üstün gəlir, onları susdura bilir. Rəsulzadə Azərbaycanda, Qafqazda yeni baş qaldıran millətçiliyin də, pantürkizmin də Avropadan qaynaqlandığını, Avropanın siyasi-ideoloji kultürü olaraq Doğu dünyasına yayıldığını konkret faktlarla ortaya qoyur. O, Doğuda ayrıca olaraq türklər arasında pantürkizmin yayılmasından çox-çox qabaq Avropada pangermanizmin, panslavizmin yayıldığını göstərir – eləcə də millətçiliyin.

M.Ə.Rəsulzadə sonralar millətçiliklə bağlı düşüncələrini konkretləşdirərək yazırdı: "Hansısa tarixi prinsiplərin etkisilə milliyyət durumundan millət durumuna gələn topluluqların bağımsız bir dövlət qurmaq, ya bağımsızlığını itirən ölkələrin bağımsızlığını geri almaq uğrunda çarpışma aparana mütəlak Avropa terminləri ilə bir ad gərək sə, bundan milliyyətçi (nasionalist) deyil, millətçi (patriot), hərəkətlərinə də milliyyətçilik (nasionalizm) deyil, millətçilik (patriotizm) demək gərəkdir". Bununla M.Ə.Rəsulzadə qabaqcıl Avropa dəyərlərindən çıxış edərək tutacağımız, gedəcəyimiz yolu göstərirdi.

M.Ə.Rəsulzadə sonrakı bir çox yazılarında Azərbaycan-Rusiya ilişkələrinə dönə-dönə qaydır. Bizim bu yöndə hansı yolu tutmalı, hansı prinsiplərə söykənməli olduğumuzu göstərir: "Bizim öz sınırları içində qalan rus dövləti ilə düşmənçiliyimiz yoxdur. Tərsinə, belədə ona hər cür yaxşılıq istəyindəyik. Ancaq istədiyimiz kimi yaşamamızı qurmaqdan, mədəni yaşamımıza istədiyimiz önəmi verməkdən bizi çəkəndirməklə, öz boyunbağına taxaraq istismar və istila edən hər hansı rus imperializminə bütün varlığımızla düşmənlik. Bunu biz bu imperializmin keçmiş, indiki durumu, eləcə də gələcəyi ilə bağlı düşünür-deyir, buna görə azacıq da çəkinmirik". Göründüyü kimi, M.Ə.Rəsulzadənin Rusiya ilə bağlı baxışları, düşüncələri bu gün də aktuallığını itirməyib, bu gün də bizim Rusiya ilə bağlı tutacağımız yola yön verir, işıq salır.

M.Ə.Rəsulzadənin redaktorluğu ilə Berlində ayda iki yol çıxan "İstiqlal" (1932-34) qəzeti, "Qurtuluş" dərgisi (1934-38) çap olunub. 1936-cı ildə Berlində "Çağdaş Azərbaycan ədəbiyyatı", Varşavada "Azərbaycan ədəbiyyatı" məqalələri çap edilib. 1938-ci ildə Berlində alman dilində "Azərbaycan problemi", 1939-cu ildə Varşavada polyak dilində "Azərbaycanın hüriyyət savaşı" kitabları işıq üzü görüb. Parisdə rusca çıxan "Qafqaz" (1932-38), fransızca çıxan "Prometey" (1928-39) dərgilərində məqalələri çıxıb. 1938-ci ildən Polşa hökumətində konsultant işləyib, 1940-cı ildən Rumıniyada yaşayıb. Rumıniyada o, Nizami yaradıcılığının, Nizami kimliyinin öyrənilməsində önəmli rol oynayan "Azərbaycan şairi Nizami" monoqrafiyasını yazıb.

M.Ə.Rəsulzadə 1942-43-cü illərdə Almanıyanın dıř işlər baxanlığının çağırışı ilə başqa qafqazlı siyasi emiqrantlarla birgə Berlində olub. Hitler Almanıyası sovet əsərətində olan xalqların, o sıradan Qafqaz xalqlarının bağımsızlıq uğrunda savaşına arxa durmadığından Almanıya hökuməti ilə əməkdaşlıqdan boyun qaçırıb. Almanıyada olarkən o, bir çox azərbaycanlı əsirləri ölümdən qurtarıb.

M.Ə.Rəsulzadə 1947-ci ildən Anqaraya köçüb. 1949-cu ildə Anqarada Azərbaycan Milli Kültür Mərkəzinin başlamçılığı ilə yaradılan Azərbaycan Kültür Dərnəyinin fəxri sədri olub. 1949-cu ildə Anqarada "Azərbaycanın kültür gələnekləri", 1950-ci ildə "Çağdaş Azərbaycan ədəbiyyatı", 1951-ci ildə "Çağdaş Azərbaycan tarixi" kitabları çıxıb. Bu illərdə onun Nyu-Yorkda, Londonda da bir sıra yazıları çıxıb. Londonda çıxan "Britaniya Ensiklopediyası"ndakı Müsavat partıyasının yaranma tarixi, "Azərbaycan Demokratik Respublikasının oluşması", eləcə də Türkiyədə çıxan "Türk ensiklopediyası"nda Azərbaycanla bağı yazıların bir çoxunu o yazıb.

1953-cü ildə Amerika hökumətinin çağırışı ilə bu ölkəyə gələn M.Ə.Rəsulzadə Azərbaycanın bağımsızlığının 35 illiyi ilə bağı "Azadlıq" radiosunda çıxış edib. O, çıxışını belə bitirib: "Sən bizimsən, bizimsən durduqca bədəndə can; Yaşa, yaşa, çox yaşa, ey şanlı Azərbaycan!"

Bütün varlığı ilə Azərbaycana bağı olan, Azərbaycan sevgisi ilə alışıb-yanan, Azərbaycan uğrunda can qoyan M.Ə.Rəsulzadənin 1956-cı il martın 6-da ölərkən dilinə gətirdiyi son sözlər də Azərbaycan olub: "Azərbaycan, Azərbaycan, Azərbaycan!"

Amerika filosofu Emerson deyən kimi: "Tarix yoxdur, bioqrafiya var". Budur, biz qısaca da olsa, M.Ə.Rəsulzadənin bioqrafiyası ilə tanış olduq. Bu, Azərbaycanın 20-ci yüzillikdəki tarixidir –bağımsızlıq, Milli Demokratik Respublika uğrunda böyük, ardıcıl, prinsipial çarpışmalar, ürək yaxan ailə tragediyaları, qanlı qırğınlar, gərgin dramatizmle dolu Azərbaycan tarixi! Nə acılar, bu tarix bu gün də sürməkdə, oxşar görsənişlərlə biz bu gün də üzləşməkdəyik!!!

Bioqrafik göstəricilərini bütünlüklə deyil, epizodik olaraq yada saldıığımız M.Ə.Rəsulzadə ilə bağı bu çıxışı bitirərkən biz böyük inamla bildirmək istəyirik: – gün gələcək, bütün Azərbaycan özünün bu böyük oğlunu böyük sayğılar, böyük sevgilərlə anaraq adını bir ağızdan dilə gətirəcəkdir: Ulu öndər, Milli lider Məhəmməd Əmin Rəsulzadə!

Mustafa Kamal Atatürk

*** Əsgəri hərəkət siyasal çalışmaları umudsuz olduğu nöqtədə başlayır.

*** Mən gərəkən zaman, ən böyük hədiyyə olaraq Türk millətinə canımı verəcəm.

*** Mənim inamım o idi və hər zaman o oldu ki, dünyada insan deyə yaşamaq istəyənlər, insan olmaq həqiqətlərini və gücünü özlərində görməlidirlər. Bu uğur üçün hər cür fədakarlığa razı olmalıdırlar. Yoxsa heç bir mədəni millət onları öz sırasında və cərgəsində görmək istəməz.

*** Tarix yazmaq, tarix yaratmaq qədər önəmlidir. Yazan yaradana sadıq qalmazsa, dəyişməyən həqiqət, bütün insanlığı çaşdıracaq bir hal ala bilər.

*** Bir-birimizə sürəklil gerçəyi söyləyəcəyik. Fəlakət və ya xoşbəxtlik gətirsə də, yaxşı və ya pis olsa da, heç vaxt gerçəkdən ayrılmayacağıq.

*** Bir-birimizə verəcəyimiz işarə budur: İrəli, hər zaman irəli.

*** Biz dünya mədəniyyəti ailəsi içində bulunuruq. Mədəniyyətin bütün çalarlarını tətbiq edəcəyik.

*** Bu məmləkətin torpaqları üzərində qanlarını tökən qəhrəmanlar, burada bir dost vətənin torpağındasınız. Hüzur içində uyuyun. Sizlər Mehmetciklərlə yan-yanə, qol-qolasınız.

Uzaq diyarlardan övladlarını savaşa yollayan analar, göz yaşlarınızı durdurun. Övladlarınız bizim bağrımızda, hüzur içindədilər və hüzur içində uyuyacaqlar. Onlar bu torpaqda canlarını verdikdən sonra artıq bizim övladlarımız olmuşdular. (Çanaqqala savaşlarında ölən özgə əsgərlər üçün, Şükrü Kaya araçılığıyla söylədikləri)

*** Böyük qərarlar vermək yetərli deyildir. Bu qərarları cəsərlə və kəskin olaraq tətbiq etmək gərəkir.

*** Çalışmadan, yorulmadan, öyrənmədən rahat yaşama yollarını aramağı ehtiyat halına gətirmiş millətlər, öncə heysiyyətlərini, sonra hürriyyətlərini və daha sonra istiqlalyyətlərini itirməyə məhkumdurlar.

*** Dünyanın bizə sayğı göstərməsini istəyiriksə, öncə biz öz mənlimizə və millətimizə bu sayğını duyğuda, düşüncədə, bütün davranış və yanaşmalarımızda göstərməyimiz gərəkdir.

*** Düşməne mərhəmət acizlik və zəiflikdir. Bu, insanlıq göstərmək deyil, insanlıq özəlliyinin yox olmasını elan eləməkdir.

*** Əgər davamlı barış istənilirsə, kütlələrin durumlarını yaxşılaşdıracaq uluslararası önləmlər alınmalıdır. Dünya vətəndaşları, qısqançlıq, acgözlülük və kindən uzaqlaşacaq şəkildə eyitilməlidir.

*** Gəl gör ki, bizə millətçi deyirlər. Ancaq biz elə millətçilər ki, işbirliyi edən bütün millətlərə sayğı duyar və yerini gözləyirik. Onların milliyətlərinin bütün özəlliklərini tanıyırdıq. Bizim millətçiliyimiz hər halda xudbin və dikbaş bir millətçilik deyildir.

*** Gözyaşları gücsüzlük göstəricisidir.

*** Hərb zor və qaçınılmazlıq üzündən olmalıdır. Millətin həyatı qorxu ilə qarşı-qarşıya qalmadıqca, hər b bir cinayətdir.

*** İki Mustafa Kamal vardır. Biri mən, ət və sümük, keçici Mustafa Kamal. İkinci Mustafa Kamal, onu "mən" kəlməsi ilə ifadə eləyə bilmərəm; o, mən deyil, bizdir! O, məmləkətin hər köşəsində yeni fikir, yeni həyat və böyük ölkə üçün uğraşan aydın və savaşıçı bir topluluqdur. Mən onların xəyallarını təmsil eləyirəm. Mənim təşəbbüslərim, onların gözlədikləri şeyləri təxmin eləmək üçündür. O Mustafa Kamal sizsiniz, hamınızsınız. Keçici olmayan, yaşaması və başanlı olması gərəkən Mustafa Kamal odur!

*** İnsanlar həmişə yüksək, əsil və qutsal hədəflərə yürüməlidirlər. Bu tərzdə yürüyənlər nə qədər böyük fədakarlıq edərlərsə, o qədər yüksələrlər.

*** İstiqbal göylərdədir.

*** Məzlum millətlər zalımları bir gün mütləq peşman edəcəklər.

*** Mədəni olmayan insanlar, mədəni olanların ayaqları altında qalmağa məhkumdurlar.

*** Mədəniyyətin hökmünü və tələbini yerinə yetirmək insan olmaq üçün yetərlidir.

*** Millətlərarası anlaşılmazlıqlar yaxşı niyyətlə və gənəl çıxarlar adına qarşılıqlı fədakarlıq yolu ilə çözüle bilər.

Millətləri yüksəldən bu cəhətin üzərinə bir amil də gəlim: Millətlərin ürəyində intiqam duyğusu olmalıdır. Bu intiqam millətin istiqlalına, həyatına, rifahına qarşı düşmən olanlara yönələn bir intiqamdır.

*** Milli duyğu ilə dil arasındakı bağ çox qüvvətlidir. Dilin milli və zəngin olması, milli duyğunun gəlişməsində başlıca etkidir. Türk dili dillərin ən zənginlərindəndir. Yetər ki, bu dil şüurlu işlənsin. Ölkəsini, yüksək bağımsızlığını qorumağın gərəkliliyini bilən Türk milləti, dilini də yabançı dillər boyunduruğundan qurtarmalıdır.

*** Sizlər, yeni yeni Türkiyənin gənc övladları! Yorulsanız dəxi məni izləyəcəksiniz. Dincəlməmək üzrə yürüməyə qərar verənlər, əsla və əsla yorulmazlar. Türk gəncliyi məqsədə, bizim yüksək ideallarımıza durmadan, yorulmadan yürüyəcəkdir.

*** Türk millətinin istedadı və kəskin qərarı mədəniyyət yolunda durmadan, dönmədən irəliləməkdir.

*** Türkiyə bir meymun deyildir. Heç bir milləti yamsılamayacaqdır. Türkiyə nə Amerikanlaşacaq, nə Batılılaşacaqdır. O, sadəcə özümləşəcəkdir.

*** Məni görmək demək, mütləq üzümü görmək deyildir. Mənim fikirlərimi, mənim duyğularımı anlayırsınız və duyursunuzsa, bu yetərlidir.

Türkiyənin yenidən Qurulması

Türkiyə Cümhuriyyəti, aşağı-yuxarı 3000 illik bir millətin 22-ci yüzildən bəri arasıkəsilməz var olan dövlətinin bugünkü adıdır.

Qaranlıq olan ən qədim çağları buraxsaq, tariximiz, Makedoniyalı İsgəndərin eradan öncə 4-cü yüzildə, Türkəllərinin batısı Mavəraünnəhire hücumu və törətdiyi qırğınlara görə daha da doğuya çəkilən əcdadlarımızın Quzey Çində doğudan batıya doğru qurduğu dövlətlərlə başlayır. Tanrıkut Mete (və ya Motun) miladdan öncə 209-174 illər arasında bu dövlətləri birləşdirərək, Türk birliyini təmin edir, yasaları və örgütləri ilə Türk Millətini yaradır. Ondan sonrası dıxarıda düşmənlərə, içdə doğuya və fəlakətlərə qarşı savaşıqın hekayəsidir. Bu arada iç qovğalar, boylar (tayfalar) və qəbilələr arasındakı çəkişmələr və bu çəkişmələr sonundakı sülalə dəyişiklikləri də mənşərənini tamamlayır.

Tanrıkutun Kunları dörd yüzil sonra hakimiyyəti Siyenpi - Tabqaçlara qoyub vətənin tarix səhnəsindən çəkilirlər. Çoxları yeni hakimlərin adını alır. Qalanı, batıya doğru irəliləyib, nəhayət, Atilla ilə Avropanı alt-üst edir. Siyenpi - Tabqaçların yerinə keçən Ərəbləri də Göy Türklər devirdikdən sonra, millətimizin adı artıq "Türk" olaraq dəqiqləşib günümüzə qədər gəlir.

Dövlətin sınırları Mançuriyadan Xəzərin quzeyinə və Uralın batısına qədər uzanır. Bəzən batıda daha da irəli getdiyi, bəzən də dövlətə qarşı çıxan bir parça türklərin rəsmi dövləti tanımayaraq, ayrı bir dövlət halında yaşadıqları görülür. Ancaq bunlar keçicidir və vətənin böyüklüyündən doğur.

Bütün tariximiz boyu bir sülalə qanunumuzun olmaması, öləq xaqandan sonra başa kimin keçəcəyini bir növ müəyyən edə bilməmək kimi milli qüsür üzündən doğan şahzadələrin taxt qovğaları, nəhayət, dövlətin, sülalənin ortağ malı olduğı prinsipini doğurur. Beləliklə, bəzən böyük dövlətdə bir neçə imperator birdən hökm sürməkdə, ancaq onlardan biri adla olsa da öncəkilərdən böyüyü rəsmən tanınır. Bu mərkəziyyətsizliyin tipik örnəklərini məhz dövlətin çox geniş torpaqlara hakim olduğı Göy Türk, Qaraxanlı, Səlcuqlu və Çingizli çağlarında görürük.

Əslində, dövlət təkdir. Hətta bir-birilə çarpışan iki Türk dövlətində belə biri, o birinin daha böyük və əsil dövlət olduğunu tanıyır. Osmanlılardan İkinci Murad zamanında yazılan "təqvim" şəklindəki bir tarixdə müsəlman olmayan Çingiz, Ögedey, Güyük, Mengü və Hüləgünün sayğı ilə anılması türklərdə tək dövlət prinsipinin ifadəsidir. Vuruşanlar "dövlətlər" deyil, "sülalələr"dir ("xanədanlar"dır).

Bu səbəblə Səlcuq sülaləsinin Anadoluda hökm sürən qisminə Türkiyə Səlcuqluları deyib onu ayrı və bağımsız bir dövlət saymaq böyük yanlışdır. Anadolu Səlcuqluları, Başkənd Mərv, Rey və ya İsfahandan yönətilən böyük imperiyanın böyük bir əyalətidir. Dövlət, sülalənin ortağ malı olduğı üçün bu dövlətin bir hissəsinin başındadır və anadövlətdəki imperatoru rəsmi tanımışlar.

Elxanlıların Anadoluya hakim olmaları da böyük dövlətdəki bir sülalə dəyişikliyi olayıdır. Qaraman bəylərinin Elxanlılarla toqquşması yabançı bir müstəbidliyə qarşı milli üsyan deyil, Almaniya tarixində də örnəklərini gördüyümüz bir kiçik hökmdarın ehtiras və nüfuz hərəketidir. Həmin Qaramanlılar, eyni hərəketləri Osmanlılara qarşı da etmişlər, Osmanlı - Qaraman vuruşması qanlı və çirkin səhifələr göstəricisidir.

Osmanlılar Krıma, bir ara Kazana da hakim olmuşlar, ancaq Türküstanı ələ keçirə bilməmişlər. Bunun əsas səbəbi Azərbaycan və İrana hakim olan Türklərin şüəliyi qəbul

Hüseyin Nihal ATŞIZ

edərək, Türk tarixinə məzhəb davasını buraxmalarıdır. Səfəvilərin şübhəli təəssübü olmasaydı, Türkünstandakı Özbək Xanlıqları da Osmanlı hakimiyyətini qəbul edəcək və birlik yalnız duyğu sahəsində deyil, yonətimdə də baş verərək davam edəcəkdı.

Bugünkü Türkiyə, Türk tarixinin varisi və davam etdiricisidir. İrəlindəki Türk Birliyini də yenə Türkiyə Cümhuriyyəti quracaqdır.

Ancaq bugünkü görünüşü ilə, Türkün, tarixin bütün zamanlarında görünməmiş bir sıra mənəvi xəstəliklərə tutulması meydandıdır. Türklər, tarixdə o qədər qorxunc qıtlıqlar, qırğınlar və fəlakətlər yaşadılar. Ölü insan və heyvan sümüklerini un halına gətirib yeyəcək qədər çətin anlar yaşadılar. Ancaq milli ruh ayaqda olduđu üçün bu dəhşətli fəlakətləri ötdülər.

Bu gün isə dıř etkilər və içdən olan yardımçılarla milli ruh baltalanmışdır. İřin ən kədərli tərəfi, hökumət başında duranların bu dağıdılığa qarşı biganə yanařmaları, təhlükəni görməməleridir. Qədimdən əsas prinsip “böyümək və başqa millətlərə hakim olmaq” idi. İndiki prinsip “yabancıları gücləndirməmək, içəridə səs-küy salmamaq, hər şeyi ört-basdır etmək” olmuşdur.

İnsançı düşüncələr nə qədər irəliləsə də, dünya, millətlərin döyüş meydanı olmaqda davam edəcəkdir. Bu bir sosial qanundur. Ədəbiyyat və fəlsəfəylə bu qanun dəyişməz. Bütün dünyada, humanizmdən bəhs edən millətlərin və ya partiyaların, qüvvə qazandıqdan sonra öz prinsiplərinə necə arxa çevirdiklərini görürük. Rusiya, Amerikanın Vyetnamda əsgər saxlamasını “təcavüz” deyərək elan edərkən Çexoslovakiyanı istilasından əsla xəcalət çəkmir. Bir çox başqa dövlətlərin də mövqeyi eynidir.

Bizim qonumuz Türkiyə olduđu üçün, dıřdan çox örnək vermədən, öz dövlətimizdən danıřacađıq:

Bu gün, uzun Türk tarixində ilk dəfə olaraq, dövlət başçılıđı etmiş bir adamın, dövləti yıxmaq və yabancılarla bađlamaq istəyən vətən xainlərini edamdan qurtarmaq təşəbbüsündə olduđunu görürük. Bu bircə örnək də çox önəmli bir xəstəliyin araçıdır. Bu çirkin davranıř anayasaya əsaslanaraq aparılır. Bu da anayasanın əskik yönlərinin olduđunu göstərir.

Bu məmləkətin bir senatoru bazmorfin qaçaqmalçılıđından Fransada tutuqlanmışdır. Bu məmləkətin bir mədəniyyət baxanı (naziri), kommunizmin son qurtuluř yolu olduđunu deyən bir adama, doğuda ermənilərə ərazi vermək istəyən başqa birisinə mədəniyyət ödülü vermişdir.

Bu məmləkətdə insanları acgözlülük bürümüşdür. Tez və asan qazanc üçün bol-bol qaçaqmalçılıq, oğurluq, dələduzluq, cinayət edilir.

Yoxsul və ya ortahallı bir həyata razı olmayan bir çox gənc qız evlərindən qaçaraq fahişəlik yuvalarına düşür.

Qəzetlər, evlərindən qaçan gənc qız və ođlanların ataları, anaları tərəfindən çağırıldıđını göstərən elanlarla doludur.

İntizam və qanunlara, nizamla sayđı qalmamışdır.

Bu məmləkət geri zəkallılarla, dəlillərlə, ruh xəstələri ilə doludur.

Nə bələdiyyə nizamları, nə dövlət qanunları işləmir.

Bu sadaladıqlarım, çöküntünün mənəvi yönleridir. Bir də maddi və doğaya özgün olanları var: Torpaq sürüşməsi üzündən, milyonlarla ton torpaq hər il dənizlərə tökülür. Meşələri tarla açmaq üçün qəsdən yandıraraq məmləkəti çölləşdirirlər. 1960-cı ildə uçaqla İstanbuldan Ankaraya etdiyim bir səfərdə meşəsiz, yaşıllıqsız bir çöl gördüm. 1931-ci ildə şam meşələri ilə örtülü gördüyüm Bolu dađları yörəsinin 1960-cı ildə avtobusla İstanbula dönərkən bomboş olduđunu gördüm.

Böyük şəhərlər, hələ “dünya incisi” adlanan İstanbul milyardlarla lirəlik şəddadi binalarla viran edilir. İstanbula “iri bir kənd” deyirlər. Kənd deyil, küçələri, binaları ilə günəşsiz, ağacsız bir monastırxana...

Haydarpaşa ilə Pendik arası tək bir şəhər halına gəlmişdir. Bu iki stansiya arasında qatarla bir şəhəryöresi banliyödə (şəhər qırağında qalan yaşayış yeri) səfəri edənlər, dəmir yolu boyunca 3 metr intervalla tikilmiş 4-5 qatlı böyük binalar görəcəklər. Halbuki bələdiyyə quruluşlarına görə banliyödə bunun 6 metr olması gərəkdir. Bu qədər tikinti cinayətini bələdiyyə mühəndisləri niyə müfəttiş göndərərək sorumluları araşdırmayıb? Burada hər bir suç edən cinayətkar cəzasız qalacaq? Bu cinayətlər niyə işlənir?

Dərdlər və suçlar saymaqla tükənmir. Bunları saymaqdan, çarələrini, yenidən qurulması gərək olan Türkiyənin hansı təməllərə söykənməsi gərəkliyini sıralayaq:

Türk millətinin yaşaması istənilirsə, öncə dartışılacaq qonu onun sağlamlığını təmin etməkdir.

Sağlamlıq məsələsi yalnız yaxşı qidalanma, günəşdən faydalanma, bədən hərəkəti etmə məsələsi deyil. Sağlamlıq məsələsi eyni zamanda bir də irsiyyət məsələsidir. Bir çox bireyləri irsi ağıl və ruh xəstəliklərinə tutulan millətə sağlam millət deyilə bilməz. Biz bu gün bu durumdayıq. Ötən illərdə 400.000 geri zəkalı uşaqdan danışıldı. Ağıl və ruh xəstəliyini uşağına keçirəcək olan şəxsləri qısırlaşdırmaq, bu gün "ailə planlaşdırması" adlanan və Türkiyənin sürətlə böyük əhalili ölkə halına gəlməsinin qarşısını alan tədbirdən öncə dartışılmalıdır. Hər növ xərçəng və dəlillərə səbəb olan zavod və kalorifer tüstüləri, işlənmiş egzoz qazları, tütün, ağır spirtli içkilər kimi, irqi viran edici faktorların mütləq qarşısı alınmalıdır. Bunlardan bir qisminin çarəsi tapılıb. Bahalıdır deyə etinasızlıq etmək əsla doğru deyil.

Sağlam şüurlu bir millət yaxşı xam maddədir. İşlənməsi üçün oxudulması, eyitilməməsi gərəkdir. Bu sıralarda dəbdə olan "islahat" sözünün təhsilə nələr gətirəcəyini bilməsək də, çərşənbədən sonra cümənin gəlməsi bəlli olduğu üçün o qədər də umudlu deyilik. Sınıf keçmək yerinə dərs keçmə, 10 nömrə yerinə 4 nömrə və ya xal ilə islahat olmaz. Hələ oxuyub yazma nisbəti 1970-ci ilə 55% ikən oxulu 8 ilə çatdırmaq fantaziyadan başqa bir şey deyil. Öyrətmənlər arasında heç də az olmayan komunistləri bütünlüklə təmizləmədən isə heç bir şey etmək olmaz.

"Əzbərçiliyi ləğv etmək" ifadəsi çox qorxulu bir şeydir. Əzbərçilik aradan qalxanda İstiqlal Marşı, vurma cədvəli, tarix illəri və yabançı dil necə öyrənilir? "Əzbərçiliyi ləğv etmək" deyil, "anlamadan əzbərləmə"ni, gərəksiz dərs və məsələləri aradan qaldırmaq gərəkdir. İbtidai sınıfdən sonra o an ixtisas bölümlərinə ayrılmaq, ancaq təməl dərs kimi milli mədəniyyət (yəni Türk Dili və Qrammatikası, Türk Tarixi, Türkəlləri Coğrafiyası və Yurddaşlıq Bilgisi) ilə uşağın qabiliyyətinə görə seçəcəyi və seçiləcək dərsləri oxutmaq şərtidir.

Millətin dövlət qurması üçün torpağa, yəni vətənə ehtiyacı var. Əldə möhkəm və döyüşkən bir millət olsa, bu vətən hər zaman tapılır.

Türkiyə torpağının zəlzələ ilə batacağına qorxu yoxdur. Ancaq torpağın dənizə axması və meşələrin məhv olması sonucunda məmləkətin çölləşməsi kimi ciddi bir qorxu var.

İrq sağlamlığından sonra Türkiyənin ən önəmli məsələsi, yeraltı sərvətlərini işlətmədən öncə yer üstünü yaşayış durumuna gətirmək, meşələri yağışla təmin edərək, kənd təsərrüfatı səmərəliliyini artırmaq, ondan sonra yeraltı sərvətlərinə əl atmaqdır.

Türkiyədə 4-5 evlilər də sayılmaq şərti ilə 60.000, bunlar sayılmamaq şərti ilə 40.000 kənd var. İstanbuldan Ankaraya qatarla gedərkən kəmərin iki yanındakı kəndlərə baxın. Bəzilərinde "bir tək" ağac var. Çoxunda da üç-beşdən artıq yoxdur. Yeni görünüş tamamilə bozqır və çöl mənzərəsidir. Övliya Çələbinin bəhs etdiyi abad kəndlərə xətt boyunda rast gəlinmir.

Çağımız kəndlərin tədricən ləğv olunduğu, millətlərin şəhərlərə yerləşdiyi yüzildir. Bu "kənd"lər də bizimkilər kimi 50 evli, 100 evli kəndlər deyil, ən aşağı 500 evli kəndlərdir.

40.000 kəndi böyük kəndlər halında birləşdirmək nəzəri olaraq gözəl bir fikir olsa da, tətbiq edilməsi çox çətindir. Ancaq mütləq edilməsi gərək olan bir prosesdir. Bu böyük iş, Planlama Yöneticisinin bacaracağı iş deyil.

Zəlzələ qurşağı üstündə yerləşən Türkiyənin təhlükəsiz yerlərinin seçilməsi, eyni zamanda çaylara və göllərə yaxın yerlərdə olması, milli qorunma baxımından Baş Qərargahın fikrinin alınması gərəkdir.

Kəndləri böyüdərək şəhərlərin kiçilməsinə də o qədər önəm verilməlidir. Keçmiş Baş Baxan Süleyman Dəmirəl, İstanbulla İzmit arasında beş-on il sonra tək bir şəhərin olacağını soruşmuşdu. Halbuki bu bir fəlakət soruşu idi.

Böyük şəhərlər səhiyyə, əxlaq, asayiş, qorunma baxımından böyük sorunlar yaşayır. Böyük şəhərlərə gərək yoxdur. Bir millətin gələcəyi və güclü olması böyük şəhərlərlə ölçülmür. Torpağı az millətlər üçün bu bir zərurət olsa da, Türkiyə kimi geniş bir ölkə üçün yanlışdır.

Anadolunun yaxşı bir etüdündən sonra yeni mədəniyyət və sənaye şəhərlərinin yaradılması, böyük şəhərləri yeyinliklə daha çox böyütməmək üçün, əlli il öncə İsveçin etdiyi kimi, zavodları seçilmiş kəndlərdə qurmaq, bu gün çox azsaylı, ancaq səmərəli olan Muş Ovalığına Batı Anadolunun sıx yerlərindən əkinçi toplumu köçürmək ən doğru tədbirlərdir.

Türkiyənin yenidən qurulmasındakı ən önəmli amillərdən biri də qanunlardır. Bilindiyi kimi, qanunlar, adət, irqi təmayül və ehtiyacdən doğur. Bizim bəlli qanunlarımız isə hamısı çevirmədir (tərcümədir). Anayasanı yazan hüquq professorlarının Türk anayasası olduğundan xəbərləri yoxdur. Türk tarixindən xəbərləri yoxdur ki, o tarixin doğurduğu qanunları bilsinlər.

Başqanın, olan anayasayı yalnız bir hüquq məsələsi olaraq düşünməsi çox yanlışdır. Bundan dolayı anayasayı tək-cə hüquqşünaslar deyil, onlarla birlikdə sosioloqlar, psixoloqlar, tarixçilər və psixiatriya mütəxəssisləri də birlikdə hazırlamalıdır. Bugünkü durum qanunlara sayğıni ortadan qaldırmışdır. Hər kəs qanunları yanlış görüb öz ağılıyla düzəltməyə çalışarsa, əlbəttə, milli nizam pozular.

1962-ci il anayasasının hazırlanmasında çox qəribə bir düşüncə hakim olmuş, nüfuz edib diktatura etməsin deyə, bir şəxsini iki dəfə üst-üstə dövlət başçısı olması qadağan olunmuşdur. O təqdirdə baş baxanların da yalnız bir məclis dövrəsi üçün gərəvində qalması gərək deyildi? Diktatorluq zamanla əldə edilirsə, bir partiyanın üst-üstə dörd dəfə hakimiyyətə gəlməsi də eyni sonuc doğurmurmu?

Bütün Türk tarixi boyu Türk dövlət başçıları avtoritar olmuşlar. Avtoritar olmayan bir dövlət başçısının düşünülmesi belə əbəsdir. Qanunlarla sınırlandırıldıqdan sonra, yüksək yetki yiyəsi başqanların seçilməsi ziyan deyil, xeyirdir. Bir də o var ki, şəxsiyyətlər qüvvətli olarsa, anayasa nə desə də, qüvvətli şəxsiyyət diktator ola bilər. Belə ki, 1924-cü il anayasasına görə də dövlət başçılarının yetkisi az olduğu halda, Atatürk bir diktatordur.

Məmləkət, partiyalar üzündən çıxılmazlığa düşdüyü zaman məclisi dağıdıb yenidən seçki keçirtirən bir başqan, dövlətin qurtarıcısı olur. Millətin tutduğu, sevdiyi, faydalı bir başqan niyə iki, hətta üç dəfə üst-üstə seçilməsin?

Senat isə gərəksiz bir müəssisədir. Anayasa Məhkəməsi olduğu halda, Senata gərək yoxdur. İşləri uzadır və dövlətə bir çox xərcə başa gəlir. Anayasa Məhkəməsinin bir az da genişləndirilərək, önəmli qanunların nəzarət etdirilməsi məqsədi təmin edir.

450 millət vəkili çoxdur. Ən kiçik haqları da yeməyən milli bakiyyə üsulu ilə (xəzinədəki pulla) keçiriləcək seçki 200 millət vəkili bir Məclisdə güclü partiyaların təkbaşına hökumət qurmalarını təmin edir. Təmin edə bilməzsə, yeni seçki yerinə, Dövlət Başçısına ən güclü partiyayı iqtidarda saxlamaq səlahiyyəti verilməlidir. Millətlərin əmin-amanlıq və sabitliyə ehtiyacları var. Millət vəkilləri nitq dueli edəcək deyə, dövlət, hakimiyyətsiz buraxıla bilməz.

Zamanımız, ixtisasların çoxaldığı zamandır. Hər dövredə yeni-yeni baxanlıqların (nazirliklərin) qurulduğunu görürük. Bu da bir əngəldir. Bunun qarşısını almağın yolu budur:

İç işlər, Dış İşlər, Ədliyyə, Səhiyyə, Təhsil, Maliyyə, İqtisadiyyat, Nəqliyyat baxanlıqları kimi baxanlıqlar əsas baxanlıqlar olub, bunlar həmişə mövcud olacaqdır. Məmləkətdə yalnız Səhiyyə baxanlığını ləğv eləməyə olanaq yoxdur. Qalanları ikinci növ baxanlıqlardır ki, onları ləğv eləmək olar. Belə ki, Mədəniyyət baxanlığı ləğv olunmuşdur. İdman baxanlığı, Meşə baxanlığı kimi bəzi baxanlıqlara da zamanla ehtiyac qalmaya bilər. Beləliklə, bu iki növ baxanlıqlar üçün ayrıca binalar tikməyə də gerek qalmaz.

Milli Qoruma baxanlığı ləğv olunmalı, onun bütün görevi Baş Qərargaha verilməlidir. Ordunun siyasətlə ilgisi yoxdur, ancaq bu, partiyaçılıq anlamındakı bir siyasətdir. Ordunun Milli Siyasətlə bağlantısı var. Hərbi qurumun başında əsgərliyin nə demək olduğunu anlamayan bir vətəndaşın olması doğru deyil. Baş qərargah Başqanları gerek olduğu zaman Hökumət iclaslarında olmalıdır.

Dəyərli zabitlərin kadr və yaş həddinə görə pensiyaya göndərilməsinin qarşısını almaq üçün Türk ordusunun da üçlü təşkilat yerinə, ikili təşkilat kimi qurulması gerəkdir. Bununla da rütbələr nizamlanarsa, əsgərliyi seven zabitlərin ordudan çıxarılmasının qarşısı alınar. Bu təqdirdə 40 yaşında bölük komandirlərinə rast gəlinəcəkdir. Nə olar? Keçmişdə də belə idi və heç bir zərəri görülməyib. Bu gün 40 yaşında insan gənc insandır.

Hərbi Oxulu bitirəcəkləri üçün iki illik zabit sinif oxulları yaradılmalı, bu oxulların ən yüksək başarılı öyrənciləri Hərbi Oxula göndərilməlidir.

Cəza Qanunlarımızda “qanun boşluqları” deyə ad verilən bir sıra zəif nöqtələr vardır ki, bunlardan qullanan cinayətkarlar, suçlarını törətməkdə illərdir ki, davam edirlər.

Cinayət törədənlərin, nizam-intizamı pozanların yolu kəsilmədikcə Türk toplumunun dərdi davam edəcəkdir.

Qan davaları, namusa hücumlar, pul üçün adam öldürmə, xərac almaq, qoçuluq etmək, oğurluq, rüşvət, saxtakarlıq kimi suçları törədənlərin böyük hissəsi peşəkar kimi yaşayır.

Daha öncə də yazdığımız kimi, İslamdan öncəki Türklər evli qadına hücum edən və böyük oğurluq edənləri edam edirdilər. Bu gün bu işlər kollektiv olaraq edilir. Yaxalananlar günahı bir-birinin üstünə atır. Çarəsiz qalan hakim, birinə ağır cəza verdikdən sonra başqalarını, dəlil yetərsizliyindən ya bəraət verir, ya da iki ilə qədər iş verir. Tez-tez gördüyümüz, üç-beş yaşlı uşaqlara təcavüz edənlərin yaşadılması insaniyyətdirmi? Bu heç vaxt unudulmamalıdır ki, əxlaqsızlar və xainlər sərtlik qarşısında sinərlər.

Cəza Evlərinə illərdir silah və marixuana soxulması hökumət adamlarının gözünü açmayıb. Cəza Evləri, cəza görənlərin etdiklərinə peşman olacağı yerlər olmalıdır. Bu da təcridlə və yalnız buraxılmaqla olur. Söyüşlə və döyməklə deyil. Bunu da unutmamalı: Cəza Evi yalnız bir islah evi deyil. Eyni zamanda toplumun ona zərər verəndən qisas aldığı yerdir.

İnsaniyyət duyğusu bütün dünyada bir duruluq halını almışdır. Bu insaniyyətçilərə görə, cinayət törədən zavallını o hala gətirən “səbəb”ləri axtarıb tapmalıdır. İnsanlar o “səbəb”ləri aramaqla uğraşırkən insanlar məhv olub heyvan dərəcəsinə gedəcəkmış, kimin vecinə?

12 Mart memorandumu və bugünkü durum yaxşı olanaqdır. Türkiyənin yenidən qurulması və qurularkən milli gələnlərin, ağılı, şüurun, elmin hakim olması üçün indidən yaradılacaq komissiyalar işə başlamalı, tələsmək gerek olmadığı üçün məsələni ciddiliklə ələ alaraq, üstün bir dövlət qurmaq üçün gerek olan nə varsa hazırlamalıdır.

Təbii ki, deməyə də ehtiyac yoxdur: Bu yeni dövlətin adının yarısı Türk, yarısı Ərəbcə, İtalyanca olduğu bəlli olmayan “Türkiyə” deyil, tamamilə Türkcə “Türkel” olacaqdır.

Üzeyir HACIBƏYLİ

Təəssüflər olsun! Əgər millətlərin gəlişməsinə, yeni qabağa getməsinə öncədən bilən bir ölçü olsa idi və o ölçü ilə biz müsəlman millətinin qabağa getməsi ölçülsə idi, onda bəlli olardı ki, biz bir addım qabağa, iki addım dala, dörd addım qabağa, üç addım dala, iki addım dala, beş addım qabağa eyləyə-eyləyə qabağa gedirik. Bir sözlə, biz yenəcə yerimək öyrənən uşağa oxşayırıq ki, bir addım atıb sonra yığılır, durub bir addım daha atır, ancaq ayaqları bir-birinə dolaşib yenə yığılır, yenə durur, addım atır, bədəni ağırlıq edib yığılır, durur və i. a. Uşağın bu cürə yığıla-dura getməsinə səbəb nədir? Bəllidir ki, onu bu cür yeridən əzaların cismani qüvvətsizliyidir. Yaxşı, bəs bizim bu cürə: bir dala, bir qabağa addım atıb yığıla-dura “qabağa getməyimizin” səbəbi nədir? Onun da səbəbi bizi qabağa aparən əzaların, yeni iş başında duranlarımızın qüvvətsizliyidir. Ancaq bizim əzalarımızın qüvvətsizliyi cismani qüvvətsizlik deyildir. Yeni əzalarımız çolaq, şil-topal deyildirlər. Onların qüvvətsizliyi mənəvi qüvvətsizlikdir! Mənəvidə qüvvətsizlik budur: Səmimiyyət – yeni candan-ürəkdən iş girişməlik yox, çalışmaq – yeni oyaq və ciddi-cəhd ilə iş görmək yox, hamısından öte də dözümlü, cürətli ürəklik yox, şövq yox, dilək yox... Vallah mən bilmirəm ki, bu əzalarımız özəl işlərindən nə törədirlər. Ancaq onu bilirəm ki, millət işinə qalanda, bunlar mənəvi qüvvətsizdirlər ki, rusca buna “besxarakternost” deyirlər. Türkcəsinin doğruluğunu bilmirəm. Burada da bizim əzalarımızı balaca uşaqlara oxşatmaq olar. Görürsən ki, bir balaca uşaq anasının qucağından yerə düşüb bir qədər gedir, birdən qabağında bir pişik görüb, tez qayıdıb qaçır anasının qucağına, sonra düşüb bir də gedir. Bu səfər də bir ayrı şeydən, məsələn, öz kölgəsindən qorxub yenə qaçır anasının qucağına. Bizim əzalarımız da öhdələrinə götürdükleri bir işi o qədər aparırlar ki, nə qədər bu iş öz başına gedə bilər; ancaq elə ki, işin qabağına bir balaca əngəl çıxır və burada işi aparmaq üçün əngəli itələmək gerek olur, o halda əzalarımızın əli, ayağı boşalıb, işdən əl götürməyi məsləhət bilirlər. İş də “ördək, balıq və xərcəng”in çəkdikləri araba kimi hamanca yerində qalır. Bu bir! İkinciyə qalan yerdə, bizim bir dərdimiz də budur ki, bəzi adamlarımız elə bir işin dalınca gedirlər, o işin nədən oluşduğunu özləri də bilmirlər. Odur ki, gördükleri işdən də heç bir xeyir ortaya çıxmır. “Ördək, balıq və xərcəng” hekayətini yazan rus ədibi Krılov bir ayrı hekayəsinin başında bu sözləri yazır: “Əgər başmaqçı durub bulka çörəyi bişirə və bulkaçı da başlayıb başmaq tikə, – bu cürə işdən əziyyətdən başqa heç zad çıxmaz”. Bizim “bulka çörəyi” bişirmək istəyən “başmaqçılarımızın” və “başmaq” tikmək istəyən “bulkaçılarımızın” əsil məqsədinə baxsan, doğrudan da, “bulka” bişirmək və “başmaq” tikmək olmadığını görürsən. Bəs nədir? – Hə!.... Yuxarıda adını çəkdiyim Krılov cənabları belə bir hekayə yazıbdir: Günlərin bir günü ayı, meymun, keçi və bir də eşşək bir musiqi məclisi düzəltmək istəyiblər. Biri əlinə tar, biri saz, biri zurna və biri dəf alıb başlayıblar çalmağa. Ancaq görüblər ki, səs-küydən başqa heç zad çıxmıyır və çaldıqları hava heç kəsin sümüyünə düşmür. Deyiblər, yəqin pis oturmuşuq, gəlin yerimizi dəyişək. Durub yerlərini dəyişiblər, ancaq nə önəmi, çaldıqlarından yenə heç bir zad çıxmıybdır. Görüblər, bir bülbül uçur, haman an durub bülbülə yalvarıblar ki, ay bülbül, sən allah, bir bizi başa sal görək nə tövr oturaq ki, bizim çaldığımızdan bir şey çıxsın. Bülbül də gülüb deyibdir: canım, siz musiqişünas deyilsiniz. Nə tövr otursanız, lap mil dursanız da çalğınızdan heç zad çıxmaz.

Əlbəttə, çox yaxşı olardı ki, bizim də “haman adamlarımız” bir iş gören zaman, bülbülü gördükdə, məsləhət edəydilər. Ancaq bunu deməyin anlamı yox!.. Çünkü bizim haman adamlarımızın məqsədi iş görmək olmayıb, özlərini göstərmək olur. Ona görə də iş bilən bülbülü gördükdə hoy-hoy salıb, daş atırlar ki, bülbül qaçsın. İş bilən “bülbül”ümüzdə də o cürət, o ürək yoxdur ki, bunların hərəsinin başına bir qapaz salıb deyər: durun belə! O yazıq camaatı “damaq” eləməyin! Odur ki, deyiblər: bülbülümüzdə həvəs yox, qarğamızda səs.

Ötən çağlarda elimizdə, obamızda sazlı-sözlü nağıllar vardı.

Quru Göldən bu hekayəni belə söylədilər. Bu göl ilk öncə sulu göl idi. O zamankı el-obamız, ata-babamız hündür uca dağlarda yaşayırdılar. Elimizin Xan Çobanı qara gözlü bir gözələ vurulmuşdu. El-obanın yaxınlığında bir kənd var idi. O kəndin gözəl təbiəti, sərin bulaqları, yaşıl yaylaqları, uca-uca dağları, gözəl-göyçək qızları var idi. Xan Çoban hər gün ay çıxarkən sürünü kəndə tərəf heylerdi. Günlərin bir günü kəndin dar döngələrində zürbənin tozu ayın işığına, ay isə toza bürünmüşdü. Dumanlı bir işıq hər yana yayılmışdı. Çoban da yorğun sürüyə nisgilli nəğmə oxuyurdu:

**Apardı sellər Saranı,
bir qara telli balanı...**

Beləliklə o, Sulu Göle çatdı. Gördü ki, göl aydın sinəsini aya açmış, ay onun döşündə yataq salıb yatıbdır. Su, göy bir işığa boyanmışdı. O axşam Xan Çobanın əlləri ayın dinc şirin yuxusunu pozdu. Ay səksəndi. Suyun ləpələrində dalğalandı. Gah qırıldı, gah uzandı. Ətrafa yayıldı. Xan Çoban suyu ovuclarına aldı. Onu dodaqlarına doğru apardı. Birdən əlləri havada əsdi. Dodaqlarına yaxın əlləri donub havada qaldı. Nə suyu içə bildi, nə yerə tökə bildi. Ovcundakı suda iki qara göz gördü. O gözlərə vuruldu. Ondən söz aldı, ona söz verdi. O vaxtdan bəri hər axşam Xan Çoban, ay çıxanda, Sulu Gölün yanında o qara gözlə danışırdı, ona mahnılar, şeirlər oxudu:

**Bir axşam sən ilə gəldim üz-üzə,
Çaldı gözlərimi ala gözlərin.
Şığıyıb könlümə bir şimşək kimi,
Az qaldı canımı ala gözlərin.**

Əli Tude

Gözlər onun həmdəmi olmuşdu. Ancaq bu sirri kimsə bilməzdi. Xan Çoban sözlərini yalnız qara gözlərə söylərdi. Yaman gündə, çətin anda qara gözlərə arxalanıb, ondan təsəlli tapardı. Günlərin bir günündə Xan Çoban o qara gözlü gözəldən ayrılıb səfərə çıxdı. Ancaq onlar belə qərara gəldilər ki, harda olsalar da, hər axşam aya baxıb danışsınlar, özlərini ayda görsünlər, ayla söhbət etsinlər. Xan Çobanın ürək döyüntüsü qara gözlərin addımlarını andırırdı. Onun adının zümzüməsi könlündəki mizrabı hər axşam çalardı. Axı könül bir matah deyil ki, hər bazarda satıla. Saz deyil ki, əllərdə çalına. Beləliklə, aylar, illər, fəsilələr gəlib keçdi. Daha bir neçə gecələr, gündüzlər ötdü. Bir axşam Xan Çobanın ürəyi kövrəldi. Dünyanı boş, həyatı yox kimi duydu. Daha ürəyinin döyüntüsünü duymadı. Artıq yolu, kolu ayırmadı. Əllərini sinəsinə basıb, özünü yox kimi, qəlbini boş kimi duydu. Aya baxdı, aya yalvardı, ay utanıb buludların arxasında daldalandı. Belə bir həyata dözə bilmədi. Birtəhər o kəndə yol aldı. Qara, acı günləri yollarda başa vurdu, kəndə çatdı. Hər kəsdən gölü soraqladı. Kənd öncəkinə heç oxşamırdı. Sanki bura başqa bir diyar, başqa bir yurd idi. İnsanlar yadlaşmış, sanki həyat dəmirilər pəncəsində cılızlaşmış, başqa bir dildə danışan, özünü danan insanlar gördü. Sanki bura ora deyildi. Xan Çoban heyrət dolu çaşqınlıq içərisində Sulu Gölü soraqladı. Kimsə ona cavab vermədi. Onu sayan olmadı. Biriləri susdu, bəziləri yox dedi. Heyrət içində yol aldı sağa, yol aldı sola. İndi onun üçün sanki həyat bir boşluqdur, bir qaranlıqdır. Birdən içində bir ümüd doğuldu. Gördü ki, çox uzaqdan bir ağsaqqal əl ağacını yerə basa-basa gəlir. Xan Çoban ona doğru yüyürdü. Sanki o kişi onun keçmişindən gəlirdi. Özünü ona çatdırdı. Titrək səslə Sulu Gölü soruşdu. Qoca dayandı. Çəliyini yerə döyə-döyə söylədi: "Hər gün bura yadlar gəldilər, bizə özgələşdirən, başqa-başqa fikirlər, ayrı-ayrı düşüncələr gətirdilər. Bizlərdən bizliyi aldılar, bizlərdən kimliyi aldılar. Bir-birimizlə qorxutdular, bir-birimizdən ayrı saldılar. Daha sevgimiz, məhəbbətimiz həsrətə batdı. Özümüzdən uzaqlaşdıqca Sulu Gölün suyu kəsildi. Sulu Göldən əsər-ələmət qalmadı".

Xan Çoban durumu anladı. Qoca danışa-danışa uca dağlara yol aldı, uzaqlaşdı. Arxasınca yalnız bir iz qaldı, bir də ki, toza bürünmüş bir ay işığı...

Ağşın AĞKƏMƏRLİ

Soylu ATALI
(Mütləqə İnam Ocağının
Yükümlüsü)

Azərbaycan dəyərlər vətənidir. Yüzdilliklərin tarixini arasıkəsilmədən heyrətləndirən bir millətin vətəni. Zamanların, dövrlərin gəlişmə nizamına göz yetirsek, orada Azərbaycan düşüncəsinin, mənəviyyatının izini, etkisini görürük. Hər bir xalq zaman-zaman Azərbaycan dəyərlərinə üz tutur – araşdırıb, öyrənib, bəhrələnib. Bu dəyərlərimizdən biri XIV yüzildə meydana gələn Hürufilik təlimidir. Minilliklərin yaşamında özünü göstərən "Vəhdəti-Vücut" (Varlığın Birliyi) ideyası Hürufilikdə yüksək bir mərtəbəyə qalxmışdır. Başqa cür desək, bu ideyanın sintezi kimi insanın Allaha tən olması düşüncəsi ortaya çıxmışdır ki, bu da ərəbcədə deyilən "Ənəl-Həqq" sözü ilə bəyan edilmişdir. Yaradıcısı Azərbaycan türkü Şeyx Fəzlullah Nəimi olmuşdur. Hürufilik ərəb dilindəki "hərf" sözünün toplamını bildirir. Nəimi öz təlimini ərəb abesinin anlamı ilə izah edərək, buna özəl mistik anlayış kimi yanaşmışdır. Quranın yazıldığı ərəb abesinin

hərfləri sözləri, kəlamları ifadə edir. Sözlər isə varlığın əsasıdır. Allah sözlər araçılığı ilə insanda təcəlla tapır.

Eləcə də insan üzünün cizgiləri Hürufilik təlimində önəmli yer tutur. Nəiminin düşüncəsinə görə, əgər Quranda qutsal anlam oxumaq istəyirsənsə, insanın üzünə bax. Orada Allahın varlığını nişan verən ifadələr bəs qədərdir...

Bu yazıda Hürufiliklə bağlı bəlli həqiqətləri təkrar etməyə gərək duymuruq. Sadəcə böyük bir həqiqəti insanlarımızı xatırlatmaq istəyirik: Bu gün biz, təkcə Azərbaycanın deyil, bütövlükdə bəşəriyyətin böyük şəxsiyyətlərindən biri olan Nəiminin anadan olmasının 675 illiyi qarşısında yığıq. Biz özümüzü bu şəxsiyyətimizin düşüncəsinin, əməyinin yiyəsi və varisi kimi görürük. Odur ki, onun şəxsiyyətini və yaradıcılığını imkanlarımız içində öyrənməyi və öyrətməyi özümüzə borc bilirük.

Bu gün başqa dəyərlərimiz və şəxsiyyətlərimiz kimi Nəimi haqqında da dolaşığıq-qarışığıq fikirlər formalaşdırmağa çalışırlar. Bir çox islam dininə bağlı yazarlar Nəimi ilə bağlı xoşagəlməz fikirlər söyləmiş, o çağın, eləcə də sonrakı çağların insanlarını çaşdırmağa meyillənmişlər. Çağdaşlarından biri yazır ki, "Fəzlullah Nəimi öz yalançı təlimi ilə insanları yoldan çıxarır, hətta Əmir Teymura da etki göstərməyə çalışmış. Teymur isə onun küfrünə inanmayıb edam etdirmişdir". Baxın, bütün dühalara deyilən ittihamdır. Miladdan öncə Sokrata qarşı da oxşar ittiham irəli sürülmüşdür: "Sokrat aldadıcı fikirləri ilə Afina gənclərini yoldan çıxarır, onları üsyankar ruhda tərbiyə edir".

Ancaq yuxarıda qısaca olaraq Hürufiliyin anlamını vurğuladıq. Göründüyü kimi, ideyanın anlamı Nəimi şəxsiyyətinin böyüklüyünü ortaya qoyur. İnsana bunca yüksək qiymət verən, ən başlıcası, bəşər yaşamında Nəsimi kimi ölməz düha yetişdirən bir şəxsiyyətin mənliliyi, kimliyi bəri başdan bəlli olur.

Bununla belə, bu gün çağdaşlarımız arasında dinə bağlı bəzi yazarlar Nəimini də, Nəsimini də dindar elan edirlər. Onların din yolu ilə getdikləri düşüncəsinə formalaşdırmağa çalışırlar. Bu da onunla bağlıdır ki, Nəimi öz təlimini elan edəne qədər ünlü sufi şeyxi Şiblinin ardıcılı olmuşdur. Sonralar o, İslamın Şiə və Sünni məzhəblərinin yandaşları arasından özünə ardıcılar hazırlamışdır. Bəzi qaynaqlar bildirir ki, o, özünün XII İmam Mehdi olduğunu da vurğulamışdır. Bizim bunları danmaqla Nəimini süni olaraq arılığa çıxarmaq istəyimiz yoxdur. Başqa anlamda desək, əslində burada qəbahətli bir şey də

yoxdur. Qaranlığın, cəhalətin yayıldığı bir ortamda Hürufilər taktik davranışlar da sərgiləyə bilərdilər. Üzdə İslamın içindən boylanmasaydılar, düşüncələrini yaymaq çabaları mümkünsüz olardı.

Əslində isə Nəiminin ideya mövqeyi bəs qədər aydın deyildir. Məsələn, Nəimiyyə görə kainat əbədidir, sadəcə ayrı-ayrı dövrlər bir-birini əvəz edir. (Dində isə dünyanın faniliyi ideyası vardır). Dövlərin bir-birini əvəz etməsi isə peyğəmbərlik, imamlıq və allahlıq aşamalarını ortaya çıxarır. Adəmlə başlayan peyğəmbərlik dövrü, Məhəmməd Peyğəmbərlə başa çatmışdır. Əli ibn Əbu Taliblə başlayan imamlıq dövrü XI imam Həsənlə başa çatmışdır. Allahlıq dövrü isə Fəzlullahla başlamışdır. Burada iki cəhət öz izahını tapır. Birincisi odur ki, Nəimi peyğəmbərlik etsə də, özünə müsəlmanlar arasında peyğəmbər deməmişdir. Çünki Məhəmməd Peyğəmbər, ondan sonra peyğəmbərin olmayacağını söyləmişdir. Deməli, müsəlmanları öz təliminə yönəldib cəhaləti aradan qaldırmaq üçün Nəimi açıq şəkildə Məhəmməd Peyğəmbərin bu deyişinə qarşı çıxmağı gerek bilməmişdir.

İkinci tərəfdən isə, özünün Allah olduğunu deməklə, müsəlman soydaşlarının diqqətini daha böyük ideyaya yönəltdi, bütövlükdə insan haqqında ən yüksək fikir formalaşdırmağa çalışmışdır.

Nəimi öz təlimini öyrətmək üçün bir sıra əsərlər yazmışdır. Nə yazıqlar ki, bu gün bizə o əsərlərin yalnız adları bellidir: "Cavidanname", "Növmname", "Vəsiyyətname", "Məhəbbətname", "Ərşname", "İskəndərname"... Biz Nəimini ayrı-ayrı epizodik bilgilərdən, daha çox isə Nəsiminin qəzəllərindən öyrənirik. Nəsiminin qəzəllərində baş xətt, yuxarıda deyildiyi kimi, "insanın üzü hər fə və kəmlərin ünvanıdır" ideyasının vurğusudur. Bu ideya sonralar Füzuli yaradıcılığına da etki göstərmişdir. İnsan üzünün ilahi sirlərin ifadəsi olması onun qəzəllərində önəmli yer tutur. Məsələn: "Heyrət ey büt, surətin gördükdə lal eylər məni" və b.k. Bu ayrı bir qonudur.

Onu da demək yerinə düşər ki, Hürufilik türk panteizminin sintezi olmaqla, özündə Zərdüştlüyün, Hürremdinliyin anlamlarını da ifadə edir. İnsandakı geriliyə qarşı ideya savaşı açan Nəimi Hürufilikdə Hörmüzd anlamı ilə təcəlla tapır. Eləcə də, Hürremdinliyin "insan özgürlüyü və bağımsızlığı" ideyası, Hürufilikdə insanın ilahi qüdrətə xas olmasında özünü göstərir, insanın özünün bunu dərk etməsi ilə ifadə olunur.

Sonda bildiririk ki, Azərbaycan-türk dəyərləri, adını çəkdiyimiz və çəkmədiklərimiz, Asif Atanın Mütləqə İnam Dünyagörüşündə ümumiləşir, uca, qalıcı xassələri ilə yenidən düşüncəmizə, yaşamımıza qayıdır.

Yükümüzden Böyük Fərhimiz yoxdur!
Atamız Var olsun!

İmadəddin Nəsimi

Görən sən sən, görünən sən gözümdə,
Nə var söyləmişən, külli lisansan.⁷

Həqiqət, vəhyi-mütləqdir bu sözlər,
Bu sözü bil kim, andan tərcümansan.⁸

Ətəgin silk, əlin çək kün-fəkandan,
Nə axır zübdeyi-kövnü məkansan.⁹

Nəsimi, çün bu gün dövrən sənindir,
Cahanda xosrovi-sahibzəmansan.¹⁰

Ey özündən bixəbər, gəl haqqı tanı, səndədir,
Gəl vicdan şəhrinə seyr et, gör anı səndədir.¹¹

Əgərçi candasan, candan nihansan,
Degilsən candan ayrı, bəlkə cansan.¹

Kişi verməz nişan səndən əgərçi,
Yerü gög dopdolu külli nişansan.²

Necə gizlədəyim məndən səni kim,
Nəyə kim baxıram andan əyansan.³

Xəcil eylər rüxün hüsn ilə ayı,
Məgər sən fitneyi-axirzəmansan?⁴

Ərəb nitqi dutulmuşdur dilindən,
Səni kimdir deyən kim, türkmansan?⁵

Canı tərək eylədim, bezdim cahandan,
Səni bildim ki, can ilə cahansan.⁶

Qandadır deyü nə sərgərdan gəzərsən zənn ilə,
Gəzməgil hər mənzili çün can məkanı səndədir.¹²

Mən nə vəch ilə deyəm haqqı ki, səndən ayrıdır,
Çün gözümle görmüşəm haqqın nişanı səndədir.¹³

Bülbüli-qüdsi isən ayrı gülistan gözləmə,
Seyrə çıx, ruhul-əminin gülstanı səndədir.¹⁴

Yeddi müşəfdir yüzün, işte qiraətlən tamam
Alim ol ol səbadan, çün səbakani səndədir.¹⁵

Surətü nitqin kəlamı-layəzali ta əbəd,
Xalqa təfsir eylə çün şərhü bəyanı səndədir.¹⁶

Ey Nəsimi, məntiqüt-teyrin bəyanın eylə kim
Bilələr simurği-Qafın aşiyanı səndədir.¹⁷

¹ Canda olsan da, candan gizlisən. Candan ayrı deyil, bəlkə cansan.

² Kimsə səndən nişan verməyə də, yer və göy dopdolu bütün sən sən.

³ Sənin məndən gizli olduğunu necə söyləyim? Nəyə baxıram onda görünürsən.

⁴ Üzün gözəllikdə ayı utandırar, yoxsa qiymət gününün fitnəsisən?

⁵ Ərəbin nitqi dilindən tutulmuşdur, kimdir sənə deyən ki, türkmansan?

⁶ Səni can ilə cahandan bildiyim üçün canı tərək etdim, cahandan bezdim.

⁷ Gözümdə görən də sən sən, görünən də. Nə var söyləmişən, başdan-başa dilsən.

⁸ Həqiqətdə, bu sözlər ilahi ilhamdır, tərcümanı olduğun sözü bil.

⁹ Ol əmri ilə həmənləndən əlini çək, ətəyini silk. Nəhayət, aləmin və yerin özü deyilmisənmi?!

¹⁰ Nəsimi, bu gün dövrən sənindir, cahanda zamanın sahibi olan hökmdar sən sən.

¹¹ Ey özündən xəbərsiz, gəl haqqı tanı, səndədir. Öz vicdanının şəhrinə girib dolaş, sənə olanı gör.

¹² Can hardadır deyib zənn ilə avara gəzərsən. Hər mənzili gəzmə, canın yeri səndədir. ("Mənzil" sözü ilə Nəsimi "dövr və seyr" nəzəriyyəsinə işarə edir. Dövr nəzəriyyəsinə görə varlıq qeyb aləmindən şühd aləminə (gözlə görmə) enərək əvvəlcə cansız, sonra da insan şəklinə düşür. Qüdrətin bu sirri beləcə ünsürlərdən keçib insan mərtəbəsinə yüksəldincə, əsl həqiqətini bilmək və əslinə qovuşmaq ehtiyacını duyur, pillə-pillə ən böyük həqiqətə qovuşur. Qeyb aləmindən şühd aləminə enməsi seyri-nüzul sayılır, eniş yoludur. Təkrar yüksələrək öz mənbəyinə qayıtması seyri-ürucdur (yüksəyə ucalmaq).

¹³ Haqqın nişanının sənə olduğunu gözümle görmüşəm. Hansı üzlə deyim ki, haqq səndən ayrıdır.

¹⁴ Müqəddəs bülbülsən, ayrı gül bağçasını gözləmə, axtarma. Ruhul-əminin (Cəbrayılın, əqli-əvvəlin) sənə olan bağçasını (könlünü) seyrə çıx.

¹⁵ Üzün işte ancaq oxumaqla anlaşılan yeddi müşəfdir. Onu yeddi rəvayətlə oxuyan, sənə olduğuna görə o yeddidən xəbərin olsun. (Müşəf – Quran, üzərində yazı yazılmış kağız deməkdir. Yeddi müşəf deyəndə üzde yeddi xətti (1 saç, 2 qaş, 4 kirpik) və Quranın 7 qaydada oxunuşunu nəzərdə tutur).

¹⁶ Üzün və sözün sonsuz olaraq o zavala yetməz kəlamıdır. Şərh də, bəyanı da səndən olduğuna görə onu xalqa anlat.

¹⁷ Ey Nəsimi, Qaf dağı simurğunun yuvasının sənə olduğunu öyrənsinlər deyər, quş dilindən söz aç. (Quş dili əslində könül quşu kimi anlaşılmalıdır. Nəsimi burada özünün mənəvi böyüklüyünü nəzərdə tutur).

Şuşaya gedə bilmirəm

Bu halal yolnan, yoldaşnan
Şuşaya gedə bilmirəm.
Bir belə qohum-qardaşnan
Şuşaya gedə bilmirəm.

Qazağlıq, özbəyik – türkük,
Tarixdə çoxuna görkük.
Həsərdə, dözümdə bərkik,
Şuşaya gedə bilmirəm.

Uduzduq nədə, bilirəm,
Bilirəm, dədə, bilirəm,
Evimə gedə bilirəm,
Şuşaya gedə bilmirəm.

Şuşasız evim evdimi?
Dözəm mənəmmi, devdimi?
Kimə söyləyim dərdimi –
Şuşaya gedə bilmirəm.

Şuşada güllər gülürmü?
Dağına duman gəlirmi?
Xudu müəllim bilirmi –
Şuşaya gedə bilmirəm.

Türk olmaq günahmı oldu?
Günahkar Segahmı oldu?
Təbrizdən uzaqmı oldu? –
Şuşaya gedə bilmirəm.

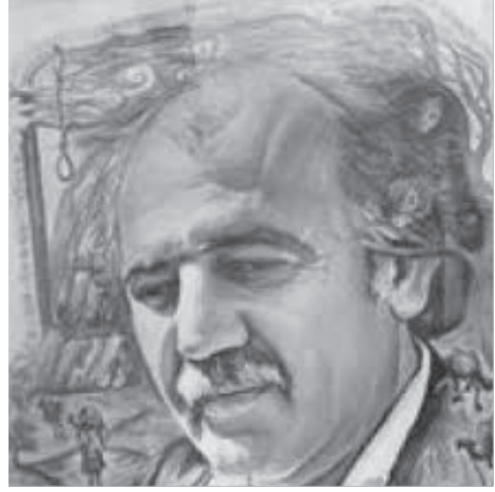
“Kəlbəcər qayıtsın” – deyən dostlara

Kəlbəcər hara qayıtsın,
Kəlbəcərə biz qayıdaq.
Salam verək, salam alağ,
Olsun bizdə üz, qayıdaq.

Ruhumuz ordan enməsin,
Qula, köləyə dönməsin.
Yanaq, odumuz sönməsin,
Köksümüzə köz qayıdaq.

Ölü qaçdıq, diri qaçdıq,
Orda qoyduq piri, qaçdıq,
Kəlbəcərdən əyri qaçdıq,
Qayıdanda düz qayıdaq.

Hanı göylük, hanı güllük,
Şoranda ağladıq, güldük.
Qaraçıya dönə billik,
Nə bacarsaq, tez qayıdaq.

Akif Səməd

Ömür yaman uzundur

Qonmağa budağı yox,
Kölgəlik yarpağı yox,
Öpməyə torpağı yox,
Ömür yaman uzundur.

Əcəlin nazı yaxşı,
Ölümün sazı yaxşı,
Hər şeyin azı yaxşı,
Ömür yaman uzundur.

Bu dağlar göymü, yermi.
Bu göy göymü, yer yermi?
Yaşamağa dəyərimi? –
Ömür yaman uzundur.

Əcəl, mənə nə baxırsan?
Gedib bir də gəlməliyəm.
Aman ver, sağalım bir az,
Mən salamat ölməliyəm.

Ürəyimin çatı getsin,
Özüm gedə bilməliyəm.
Əzrayılın atı getsin
Mən salamat ölməliyəm.

Qarabağla param gedib,
Göz yaşımı silməliyəm.
Ağlayıb nigaran köçməmə,
Mən salamat ölməliyəm.

Sən ağıllı, mən də dəli,
Ağlayana gülməliyəm.
Ölə-ölə ölməməli,
Gülə-gülə ölməliyəm,
Mən salamat ölməliyəm.

İbrahim İLYASLI

BİLDİM

Dünyanın ikicə rəngi varıymış, –
Bildim qara nədi, ağ nədi, bildim.
Balamın dilindən bir söz eşitdim,
Dağ üstən çəkilən dağ nədi, bildim.

“Yox”dan yola çıxdım, yol məni getdi,
Kəm məni kəsdirdi, bol məni getdi.
Mən sağı getdikcə, sol məni getdi,
Axır ki, sol nədi, sağ nədi, bildim.

Doldu piyalələr, boşaldı camlar,
Sərxoş damağımı dəyişdi tamlar...
Qaranlıq könlümdə yandıqca şamlar
Ürəkdən əriyən yağ nədi, bildim.

Adlayıb dünyanın Hun hasarından
Qopdu şah millətim şah damarından...
Sındı məmləkətim sınırlarından, –
Çəpəri pozulan bağ nədi, bildim.

İbrahim İlyaslı, budurmu qanmaq? –
İşin-peşən oldu tutuşub yanmaq.
Haqqı buluncaymış fələyi danmaq, –
Bildim nahaq nədi, haqq nədi, bildim.

ADAMI

Salam Allah salamıdı,
Almayan Allah adamı.
Yarəb, bu nişanda görmək
Zulumdu, vallah, adamı.

Mələyə məhşər qururlar,
“Var”ı “yox”larnan vururlar.
Haramıya uddururlar
Haqqından agah adamı.

Zəhərdən şirə çəkirlər,
Kafiri pирə çəkirlər.
Eynicə yerə çəkirlər
Gah şeytani, gah adamı.

“Balabanda qandırır”lar,
Olmaza inandırırılar...
Saflığına sındırırılar
Sularından saf adamı.

Bəndələrin nəsə duyub, –
Üləman iblisə uyub.
Yarəb, nə günlərə qoyub
Cənabi-tamah adamı?!

MƏNƏM

Dərdim, məni tanımadın,
Girələndiyin oda mənəm.
Mənə ilham verən sənənsən,
Sənə gələn qada mənəm.

YOXluğu VARa çəkilən,
Qəmi bazara çəkilən,
Haqqından dara çəkilən
Ya ruhumdu, ya da mənəm.

Götürməz bu ərki dünya,
Udammaz bu dərki dünya:
“Bu meqamda tərki-dünya
Bir şair var – o da mənəm”.